

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta

Katedra pomocných věd historických
a archivního studia

DIPLOMOVÁ PRÁCE

SFÉRA PODNIKÁNÍ A FIREMNÍ AGENDA NA ČESKOBUDĚJOVICKU V OBDOBÍ LET 1850 – 1950

The sphere of an enterprise and the firm agenda in České Budějovice area
along 1850 – 1950 years

vypracoval:

BC. ALEŠ FRANTIŠEK PLÁVEK

Studijní program:
Studijní obor:
Druh studia:
Akademický rok:
Datum zpracování:
Datum odevzdání:
Vedoucí práce:
Oponent práce:

Historické vědy
Archivnictví a pomocné vědy historické
Kombinované, navazující magisterské
2006 / 2007
12. prosince 2006
15. prosince 2006
PhDr. Ivana Ebelová, CSc.
Mgr. Jan Dobeš

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji tímto pravdivě, že jsem diplomovou práci sepsal samostatně a uvedl všechny použité prameny a literaturu, které jsou uvedeny v poznámkách v textu, resp. citovány v seznamu pramenů a literatury připojeném k závěru této diplomové práce.

Bc. Aleš František PLÁVEK

V Hůrkách, dne 12. prosince 2006

PODĚKOVÁNÍ

Chtěl bych touto cestou poděkovat vedoucí diplomové práce PhDr. Ivaně Ebelové, Csc. za její odborné vedení, rady a připomínky. Rovněž patří poděkování vedení Státního oblastního archivu v Třeboni, především PhDr. Václavu Ramešovi a PaedDr. Laděně Plucarové, za jeho vstřícný přístup při sepisování této práce.

OBSAH

PROHLÁŠENÍ	2
PODĚKOVÁNÍ	3
OBSAH	4
SEZNAM UŽITÝCH ZKRATEK	5
ANOTACE	6
ENGLISH ANNOTATION	7
ÚVOD	8
1 ROZBOR PRAMENŮ A LITERATURY	11
2 OBCHODNÍ A PRŮMYSLOVÁ KOMORA. JEJÍ INTERVENCE A INICIATIVA PŘI ZAKLÁDÁNÍ OKRESNÍCH JEDNOT ŽIVNOSTENSKÝCH SPOLEČENSTEV	15
3 OBCHODNÍ SENÁT KRAJSKÉHO SOUDU V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH	25
4 ÚVOD DO ŽIVNOSTENSKÉ PROBLEMATIKY NA ČESKOBUDĚJOVICKU	28
5 DIPLOMATICKÁ ČÁST	33
5.1 VNĚJŠÍ ZNAKY DIPLOMATICKÉHO MATERIÁLU FIREMNÍ AGENDY	33
5.2 HLAVNÍ TYPY PÍSEMNOSTÍ FIREMNÍ AGENDY A JEJICH VNITŘNÍ ZNAKY	37
5.3 PROCES ZLISTINĚNÍ PŘI ŘÍZENÍ ZÁPISU, ZMĚN A VÝMAZU OBCHODNÍCH FIREM NA POZADÍ DĚJINNÉHO VÝVOJE	58
6 SFRAGISTICKÝ EXKURZ A VYBRANÉ OVĚŘOVACÍ PROSTŘEDKY	72
ZÁVĚR	75
UŽITÉ PRAMENY	78
UŽITÁ LITERATURA	80
REJSTŘÍK JMENNÝ	82
SEZNAM OBRÁZKŮ V TEXTU	83
SEZNAM PŘÍLOH	84

SEZNAM UŽITÝCH ZKRATEK

- [] Místa v kontextu neuvedená
- [?] Místa v kontextu nejasná; asi
- bm Běžný metr
- ČB České Budějovice
- cd. Citované dílo
- cf. Confer, srovnej
- c. k. Císařský – královský
- cp. Citovaný pramen
- fol. Folio
- k. k. Kaiserlich – königlich
- KS ČB FA Firemní agenda Krajského soudu v Českých Budějovicích (fond)
- MNV Místní národní výbor
- NAD Národní archivní dědictví
- n. p. Národní podnik
- OH Okresní hejtmanství
- OŽK Obchodní a živnostenská komora
- OJŽS Okresní jednota živnostenských společenstev
- ONV Okresní národní výbor
- OPK Obchodní a průmyslová komora
- PKNL Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhard v Praze
- Sb. z. a n. Sbírka zákonů a nařízení
- Sign. Signatura
- SOAT Státní oblastní archiv v Třeboni
- SOkA Státní okresní archiv
- ř. z. Říšský zákoník
- TA Tábor
- UJEP Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Brně
- v Verso
- z. ř. č. Zákoník říšský, číslo

ANOTACE

Tendence stále sílícího ekonomického liberalismu, které začínáme pozorovat výrazněji už od dob tereziánských a josefinských s sebou přinesly vlnu nových byrokratických procedur a vzájemných vztahů ve světě právě vznikající moderní kapitalistické společnosti. Konstituce větších průmyslových a menších živnostenských a obchodních jednotek po roce 1850 si vyžádala jejich scelování do profesních korporací a utváření dosud neexistujících prvků stavovské organizovanosti. To vše mělo nacházet více či méně podporu v legislativě, především v živnostenském řádu z roku 1859 a jeho pozdějších novelizacích, na druhou stranu zde stát budoval úřednickou síť, již musel projít každý, kdo měl v úmyslu zavést svou vlastní, společenskou anebo jinou podnikatelskou praxi a podřídit se tak určeným podmínkám a pravidlům. Třetím faktorem, který působil na oblast podnikatelské sféry ze strany státní moci byl dozor nad fungováním těchto vztahů na pozadí daňové politiky, ekonomického rozvoje, existence profesní příslušnosti a civilního obchodního soudnictví.

Tato diplomová práce by měla obrážet právě vztahy mezi podnikatelskou sférou a státními orgány především na pozadí civilního soudnictví. V rámci toho lze totiž nabýt informace nejen v této oblasti, nýbrž také v návaznostech na jiné úřady a instituce, které ze zákona poskytovaly dobrozdání, podávaly i vyřizovaly žádosti a přeneseně určovaly ostatní kroky směřující k dotváření funkce živnostenského prostředí 19. a 20. století. Styl práce vychází především z firemní agendy okruhu českobudějovického krajského soudu v letech 1850 – 1950 a též obchodní a průmyslové komory a zabývá se podnikatelskou sférou nikoliv z hlediska pouhého popisu historie, ale hlavně vývojem ve stoletém období stavovského konstitucionalismu na území Českobudějovicka. To vše za využití poznatků získaných studiem diplomatického a sfragistického materiálu velmi široké pramenné základny.

ENGLISH ANNOTATION

This diploma work has for its object an existence of enterprise in the České Budějovice area a formation of professional constitutionalism in half of 19th century during an introduction of the new civil and criminal judicial system in 1895 – 1896 years and declaration of republic until the disappearance of trades and nationalization in 1950 year.

Diplomatic part of this work occupies itself with office agenda arising from the relations between offices and tradesmen or their firms. It has a respect with regard to very high quantity of written material, above all to two institutions, namely Regional Commercial Lawcourt and also the Chamber of Commerce and Industry; both with headquartes in České Budějovice.

The last part refers to using of legalising means, also the seals and stamps in diplomatic contact of trade associations with state or professional offices, mainly with the commercial lawcourt. This short sigillographic excursion does its best to map two half-centuries.

ÚVOD

„Budějovice jsou po Plzni nejlidnatější město v království Českém vedle Prahy a předměstí pražských a lze bezpečně tvrdit, že Budějovice jsou teprve na prahu svého průmyslového a obchodního rozvoje mají v tomto ohledu slibnou budoucnost. Několik stručných dat postačí na důkaz pravdy těchto slov. V Budějovicích je 25 továren, 6 peněžních ústavů a obchodnictva ku pěti stům. Společenstvo protokolovaných obchodníků samo má kolem 80 členů. Ve městě je soustředěn obchod obilní, koloniální, cukerní, dřevní, lihový atd. pro celý téměř obvod krajského soudu budějovického.“¹

Jedním ze stěžejních dat na cestě k zavedení stavovského konstitucionalismu coby nové formy existence politicko-ekonomických vztahů v průběhu druhé poloviny 19. století je beze sporu rok 1850, kdy došlo prozatímním zákonem z 18. března² k ustavení obchodních a průmyslových (živnostenských) komor. Českobudějovická komora jako jedna z osmi těchto institucí v Českých zemích měla přikázané jednotlivé okresy působnosti s vyměřeným komorním obvodem, kopírujícím tehdy stávající kraj Budějovický, lépe snad řečeno Budějovický a Táborský. Tento krok do jisté míry znamenal zřízení jednotné organizace, která mohla převzít většinu agendy jednak bývalých, resp. dosavadních soukromých korporací, jednak uskupení širšího plošného charakteru typu Jednoty pro pozdvižení průmyslu v Čechách.³

Komorním obvodem vymezené území Českobudějovicka, nebo přesněji jeho středozápadní části zhruba dnešního Jihočeského kraje, bylo však oproti jiným částem země průmyslově a ekonomicky poněkud v pozadí. Vezmeme-li v potaz veličinu výroby větších závodů v celém království Českém, připadalo začátkem 40. let 19. století na jeho země až 34 % celkové hodnoty výroby pozdějšího Předlitavska. Ovšem již v době okolo roku 1880 představovala výroba Českých zemí plně dvě třetiny celkového rakouského výrobního potenciálu. Nárůst industrializace v oblasti jižních Čech sice nutně zapadala do kontextu těchto čísel, ale daleko méně zde již můžeme hovořit o nějakém závratném

---

¹ Protokoly řádných a mimořádných schůzí ..., cp., str. 21.

² Zákon byl vyhlášen nařízením ministerstva obchodu ze dne 26. března 1850 pod č. 122 ř. z.

³ Tu založil r. 1833 Karel Chotek na podporu industrializace a živností; zanikla až začátkem 40. let 20. století.

zhodnocení průmyslu a živností. Ze čtyř jakýchsi bonitních kategorií, do nichž lze totiž rozčlenit území našeho státu připadá oblast neúrodná a neprůmyslová právě na český jih. Pokud vztáhneme bližší specifikaci na vymezení obvodu působnosti obchodního senátu Krajského soudu v Českých Budějovicích, pak byly politické okresy Český Krumlov, Kaplice, Třeboň a Týn nad Vltavou klasifikované jako čistě agrární, pouze okres České Budějovice jako průmyslově-agrární a Jindřichův Hradec naopak agrárně-průmyslový.

Takovou charakteristikou můžeme parafrázovat významové vymezení pojmu Českobudějovicko pro tuto práci. Jak vidíme výše, lze jej chápat nejen v rámci politického okresu jako takového, ale rovněž jako oblast dvou významově velkých institucí, jež se podstatnou měrou podílely a zasahovaly do celého procesu industrializace, živnostenské inkorporace a vůbec do sféry podnikatelského prostředí. A sice Obchodní průmyslová komora a obchodní senát Krajského soudu v Českých Budějovicích. Odhlédneme-li ještě od další varianty, v níž se nabízí oblast působnosti okresního soudu, event. jiných orgánů, máme co do činění se třemi důležitými, územně-administrativními, ale zároveň i profesními, celky. Ty působily, každý v rámci rozsahu svých pravomocí, již v roce 1851 na 16 221 živností komorního obvodu českobudějovického.⁴

Z uvedených argumentů je zřejmé, že tato diplomová práce, a potažmo i jakékoliv jiné úsilí na bázi odborné literatury, vyžaduje určité zúžení a rozčlenění tématu. Vzhledem k velkému množství pramenné základny bylo nakonec přistoupeno jednak k paušálnímu popisu obecných vztahů, vnitřních i vnějších, sféry živnostenského podnikání, jednak k poznání pozice dobového člověka této sféry obklopeného byrokratickou mašinérií, především rakousko-uherskou. Jak už bylo řečeno, problematika bude vztahována ke komorním a obchodně-soudním relacím, které by měly objasnit vzájemné vztahy mezi firemní jednotkou a oběma těmito institucemi. A to jak legislativně, což se týká reglementace ze strany státu, tak i organizačně, tedy interním posláním, zřizováním okresních jednot živnostenských společenstev i samotných živnostenských korporací a jedinců.

---

⁴ MAYSL Albert, Obchodní a průmyslová komora ..., cd., str. 15.

Z časového hlediska, jak samotný název naznačuje, byla vzata v úvahu dvě půlstaletí, v nichž lze více či méně vystopovat prvky liberalizace podnikatelského prostředí. Před a po tomto období se totiž jednalo spíše o přípravy, resp. rychlý útlum tohoto trendu, a tak je úsek mezi lety 1850 až 1950 pro české území vlastně svým způsobem osamocený a ojedinělý. Blíže pak můžeme hovořit o vymezení časových hranic od ustavení obchodní a průmyslové komory roku 1850 přes státem nově zavedený občanský a trestní právní systém v roce 1896 (reformu justiční roku 1895) až po uvalování národních správ a úplné likvidace živnostenského stavu v poválečném a socialistickém Československu. Průběh tohoto celého vývoje by měl dokreslovat diplomatický materiál, kterému je zde věnována zvláštní kapitola, protože právě v jeho obrazu se nese celý duch této práce: symbióza živnostníka s úředním aparátem státním a stavovským. Bohužel pro enormně velký počet písemností nejrozmanitější povahy bylo přistoupeno omezeně k popisu úřední firemní agendy, především k té, která vzešla z organické činnosti obchodního senátu Krajského soudu v Českých Budějovicích, resp. vztahu mezi jím a soukromoprávními subjekty, firmami, méně už z činnosti obchodní a průmyslové komory a jiných orgánů.

Jakousi komplementární, poslední částí je krátké seznámení s ověřovacími prostředky používanými v úředním styku, resp. úřady samotnými. Tento závěrečný exkurz mapuje jen nejpoužívanější typy svého druhu a je určitým sfragistickým odkazem na druhou polovinu 19. století a období těsně po přelomu obou věků. Tehdy se totiž můžeme ještě setkat v úředním styku s klasickým přitištěním voskové pečeti, a to tématicky především v agendě soudní, zde samozřejmě se vztahem k obchodnímu senátu. Její další použití s přibývajícím léty slábne, bývá nahrazována hlubotiskem anebo papírem, což do jisté míry devalvuje původní charakter, až v závěru období téměř úplně zaniká. Je potom třeba chápat, že zde takovou kapitolu nebylo možné zpracovat detailně, také s ohledem na rozsah této práce, nýbrž jen jako dokreslení zvoleného námětu a k němu se vztahující konkluzi.

1 ROZBOR PRAMENŮ A LITERATURY

ad) Prameny

Oproti původnímu záměru pokrýt obsahem této práce komplexní strukturu diplomatiky živnostenského prostředí se po kritickém zhodnocení možností práce s prameny, jichž by se mohlo využít, téma zúžilo především na dva velké archivní soubory. Protože se jedná o fondy Krajský soud České Budějovice – firemní agenda a Obchodní a živnostenská komora České Budějovice,⁵ které plně postačují, bylo možné seznámit se v rámci jejich předaných registratur, především u prvního z jmenovaných, jak s materiálem a obsahem jejich spisů i knih samotných, tak rovněž s akty do registratur došlých z jiných institucí.

Obsah fondu živnostenské komory je sice velmi bohatý, ale pro rychlou orientaci někdy do jisté míry nepřehledný. Přestože měla komora vlastní organizovaný archiv, resp. spisovnu, neodpovídá její registraturní vedení vždy přesně významu původce fondu, celkové důležitosti a vůbec množství materiálu. Orientace v registraturních pomůckách, potažmo i v rozsáhlé lístkové kartotéce, je vcelku nepřehledná a poukazuje na jistou dávku nedbalosti a spěchu v minulosti. Rozčlenění spisů je ne úplně přehledné hned od dob převzetí do Státního oblastního archivu v Třeboni na přelomu 50. a 60. let minulého století; elenchy byly vedeny jen částečně, ba skutečný pořádací systém porušoval původce už v časech samotného fungování českobudějovické komory. V poslední řadě závadou, která je nejvíce relevantní vzhledem k našemu tématu, je nedůsledné zařazování akt bez bližší specifikace, tedy bez spisových podtříd, a co je nejzávažnější, přitom registrátor vůbec neodděloval jednotlivé druhy živností. Konečně využití tohoto, jinak velmi rozsáhlého, fondu bylo omezeno především na zpracování podkladů k iniciativě organizovaného zakládání a intervencí ve věci etablování okresních jednot živnostenských společenstev v roce 1910 a na drobnější čerpání informačních fragmentů jako dodatků k různým jiným kapitolám. Ovšem také byl použit výběr z jeho sfragistického materiálu ke krátkému zmapování ověřovacích prostředků komory.

---

⁵ Oba tyto archivní fondy jsou uloženy ve Státním oblastním archivu v Třeboni, sign. I/66 a I/140.

Zde daleko vhodněji obsahově využitelnější je archivní soubor firemní agendy Krajského soudu České Budějovice, uložený rovněž ve Státním oblastním archivu v Třeboni. Částečným úskalím v orientaci po tomto fondu je jeho stav, který je v současné době, když ne úplně nepřístupný, tak alespoň rozpracovaný. K této firemní agendě není vůbec sepsaná textová část inventáře a existující archivní pomůcka archiváře Roberta Randýska z roku 1961 vlastně nevyhovuje moderním požadavkům. Také původní pořádkání fondu bylo činěno nedůsledně, přehled po jednotlivých živnostech a nezbytný katalog chybějí; inventář jmenuje jen velmi nahodile a omezeně názvy protokolovaných firem z jednotlivých kartonů.

Přesto ale celý soubor schraňuje takovou strukturu úředního materiálu, že je z něj možné sestavit obraz diplomatických písemností užívaných v živnostenské sféře de facto po celé sledované období. Jednotlivé spisy vřazované do spisových obálek s hlavičkou a seznamem vnitřního obsahu můžeme rozčlenit podle druhu do 6 větších kategorií. Jednalo se o akta 1) jednotlivých firem, 2) akciových společností, 3) společností s ručením omezeným, 4) společenstevních firem, např. bank, tužkáren, skláren, 5) společenstevních družstev, tedy spořitelén, záložen, lihovarů etc. a 6. skupinu pak tvoří firemní sběrné spisy a přílohy k výše uvedeným kategoriím. Protože v tak velkém množství je veškerý materiál nezvládnutelný, bylo využito pro tuto práci vlastně jen spisů živností menších, tedy firem jednotlivých. Komplexní agenda čítá včetně doplňku zatím 450 kartonů, přitom část kategorie sub 1) zaujímá z tohoto rozsahu 21 % akt. Pro orientaci byla každá část spisu označena již při ukládání ve spisovně, a sice v průběhu let různými způsoby, které byly všeobecně závazné pro státní úřady; ke třídění jednotlivých firem se užívaly rozličné registraturní značky (*firm., jedn., dr. atd.*). Firmy jednotlivé se poznaly např. podle symbolů *I.9, XI, I, A.I, Reg. A* a dalších, jež se uváděly právě i na titulku přebalu. Podle toho je možné pohotově určit, do jakého období firma existovala, aniž by se musela studovat blíže jednotlivá akta. Na základě takového určení bylo potom optimální vybrat spisy s co možná největším časovým záběrem, vzhledem k využitelnosti široké škály diplomatických kategorií. K tomu účelu ideálně posloužila mimo jiné agenda firmy Poetsch z Jindřichohradecka,⁶ jejíž obsah byl při novém uspořádání rozdělen do dvou období: I) starší spisy 1849 – 1895 a II) spisy novějšího období 1896 – 1955, tedy mezníkem se

⁶ SOAT, fond KS ČB FA, karton 30, sign. A.1/63.

stala justiční správní reforma. V závěru trvání firmy se však jednalo už jen o pouhé torzo ve smyslu původního podniku, výrobců bavlněného zboží, především vlivem působení národních správ a nakonec totální etatizací a násilným začleněním pod soustavu národních podniků Textilana. Diplomatically zajímavý bývá proces ediktálního řízení, v jehož důsledku musel žadatel absolvovat několik předepsaných úředních procedur, jako podávání žádostí, sepisování protokolů, notářská jednání, kolkování, legalizaci podpisových vzorů etc., a s ním spojené druhy písemností. Těžiště studia komplexu písemností uložených v rámci archivního fondu firemní agendy Krajského soudu v Českých Budějovicích je položeno do období okolo již zmiňované rakousko-uherské soudní reformy, resp. okolo roku 1900 s přesahy do obou staletí.

Velmi přínosné je k tomuto účelu využití prvního protokolu o registraci obchodních firem a jejich výmazů,⁷ žel vedeného pouze omezeně pro počátečních 7 let od zahájení činnosti krajského soudu, vlastně tehdy ještě coby soudu zemského, v Budějovicích. Této knihy je možno použít jako kopiáře, určité formulářové sbírky, pro její rozmanitou škálu doslovně přepsaných písemností vydaných, ale zčásti i přijatých, krajským obchodním soudem. Do všech detailů jsou tu uvedeny společenstevní smlouvy, nóty, plné moci, firmování, prohlášení, licenční listy – povolení, nálezy a další. To vše výhradně v německém jazyce. Je tu naznačeno umístění čísla exhibitního, datace, místo pro pečeť (L. S.), simulace dorzálních razítek a podpisy představených všech úřadů v protokolu figurujících. Byly sem totiž zaznamenávané písemnosti došlé z jiných úřadů, tedy z okresních hejtmanství, obchodní a průmyslové komory, notářských kanceláří, ale i žádosti samotných živnostníků. Dále tu lze pozorovat vývoj písma, resp. způsob zapisování od zprvu velmi úhledného kurentu až po jeho poněkud zběžnější formy v závěru knihy. To ale obráží jen malou část paleografického vývoje, který daleko lépe můžeme sledovat v aktovém materiálu. Rovněž nároky na místo v knize s přibývajícím lety klesaly od počátečního zhuštěného písma po jeho, místy až velmi rozevlátou formu. Bohužel knih k tomuto ranějšímu období není příliš, a tak knihovní zápisy záhy po založení praxe obchodního senátu není možné zdaleka využít vyčerpávajícím způsobem, nýbrž jen jako doplňující.

---

⁷ SOAT, fond KS ČB FA, kniha č. IV/I, protokol o registraci obchodních firem a jejich výmazů 1850 – 1857.

ad) Literatura

Využitelnost literatury v tomto směru je přesně opačná než u pramenů. Problematika historie živnostenské sféry, především pak po roce 1859, kdy byl vydán živnostenský řád, je v literatuře velmi torzovitá, a proto je k dispozici jen omezené procento použitelných titulů. Ty, pokud je zúžíme ještě regionálním hlediskem, nejsou takřka žádné. Proto zůstává stěžejním dílem sice nepříliš rozsáhlá, zato však značně přehledná a jediná svého druhu, publikace II. sekretáře českobudějovické obchodní a průmyslové komory Alberta Maysla o dějinách komory.⁸ Doktor Maysl však obdržel požadavek sepsání této monografie koncem roku 1900 jako úkol k 50. jubileu založení komory a materiál k ní získával plných pět let. Nicméně přesto, nebo snad právě proto, je kniha omezena na své horní časové hranici rozhraním let 1905 – 1906. Za použití přehledu dějin správy⁹ a několika méně závažných publikací se i tak musela vytvořit jakási základna, o níž by bylo možné se opřít při studiu samotných pramenů. Tím však nezůstal čas potřebný k rozpoznání některých skutečností známých jen z primárních zdrojů, což se stalo do určité míry konsekvencí roztržitého tématu na stránkách odborné literatury.

Jako vhodný doplněk k této problematice byl shledán Lexikon našich hospodářských dějin, který vysvětluje velké množství hesel z oblasti podnikatelské sféry. Podobně tomu bylo i s tituly Soudnictví živnostenské v Rakousku,¹⁰ článkem o finanční správě v Českých zemích od Jana Brzobohatého, otištěného ve Sborníku archivních prací č. 26 z roku 1976 a kompilací z oblasti židovské legislativy se vztahem k majetkoprávním otázkám z konce 30. a začátku 40. let 20. století.¹¹ Tuto publikaci lze ideálně využít k přehledu o bujení antisemitismu v odrazu právních norem s nastupující fašizací české společnosti. Velmi přínosným titulem obecného charakteru je nesporně Klierova příručka O zápisech do obchodního rejstříku z roku 1892, sepsaná jako praktická, metodická pomůcka pro praxi obchodního soudnictví. Využití textových částí archivních pomůcek bylo popsáno v předešlé části úvodu k pramenům a literatuře.

⁸ MAYSL Albert: Obchodní a průmyslová komora v Čes. Budějovicích 1850 – 1905; České Budějovice 1906 (cd.).

⁹ JANÁK Jan, HLEDÍKOVÁ Zdeňka, DOBEŠ Jan: Dějiny správy v Českých zemích; Praha 2005 (cd.).

¹⁰ LOŠAN František: Soudnictví živnostenské v Rakousku; Tábor 1904 (cd.).

¹¹ JURÁŠEK Stanislav: Předpisy o židovském majetku; Praha 1940 (cd.).

2 OBCHODNÍ A PRŮMYSLOVÁ KOMORA. JEJÍ INTERVENCE A INICIATIVA PŘI ZAKLÁDÁNÍ OKRESNÍCH JEDNOT ŽIVNOSTENSKÝCH SPOLEČENSTEV

Obchodní a živnostenské, potažmo nejprve průmyslové komory jako orgány hospodářské správy a podnikatelské samosprávy jsme už v souvislosti se zákonem o jejich zřízení zmínili. K tomu je však nutno dodat ještě pozdější legislativu, a sice především říšský zákon č. 82 z roku 1868, který původní zákon upravoval a doplňoval a platil s malými obměnami de facto i po celé období tzv. první republiky Československé. Ty se týkaly vlastně jen změny tehdy dosud volených komorních představenstev, které po převratu nahradily již jmenované správní komise. Zde by měl být rovněž zmíněný obchodní zákoník, který představoval jakousi komplexní systémově zákonnou úpravu komerčních a podnikatelských vztahů. Velmi úzce byl, a vlastně je stále, spjatý s občanským zákoníkem a se zákony upravujícími poměry v rámci živnostenského podnikání (pracovní právo, hospodářská soutěž apod.). První rakousko-uherský obchodní zákoník platný i pro země České byl přijatý roku 1862 coby doplněk původního živnostenského řádu z konce 50. let s platností až do roku 1918. Tehdy vstoupil v platnost všeobecný zákoník obchodní, jenž byl dále konkretizován dílčími vládními nařízeními. Abychom úvod do problematiky zobecnili, uveďme si, že v Českých zemích přibyla k výše jmenovaným komorám roku 1919 ještě obchodní a živnostenská komora v Hradci Králové a ty všechny spolu se třemi slovenskými institucemi vytvořily roku 1922 komorní Ústřednu v Praze; ústředna i všechny komory spadaly přímo pod kompetenci ministerstva průmyslu, obchodu a živností.

Z hlediska firemní agendy měly obchodní a živnostenské komory v podstatě tři hlavní okruhy působnosti. Jednak reprezentovaly zájmy obchodníků, průmyslníků a živnostníků a jednak evidovaly firmy jako takové, na základě řízení u krajského soudu, jak poznáme dále, což obrážely ve statistických hlášeních, vypracovaných posudcích i dobrozdáních. Sem bychom mohli řadit i instrukce o vedení živnostenských katastrů a provádění samotného sčítání živností komorního obvodu, což bylo prováděno na základě výnosu c. k. ministerstva obchodu, ministerstva vnitra a konečně ministerstva financí ze dne 4. srpna 1899. Sčítání živností probíhalo dvoustupňově, a sice tak, že okresní hejtmanství, které výsledky odesílalo zpět komoře, doplňovalo dané formuláře

o poznámku, že stav se zcela shoduje se změnami ve stavu živností v tom kterém obvodu správním za určitý měsíc toho kterého roku nastalými. Takovou zprávu potom podepisoval dole uprostřed z titulu své funkce c. k. dvorní rada, jímž byl pro Českobudějovicko přelomu obou staletí, resp. od roku 1897 do svého penzionování v roce 1913, okresní hejtman František Josef Křikawa¹². Budějovická komora např. k začátku ledna 1909 takto s okresním hejtmanstvím vzájemně ověřila a zaslala na 39 vyplněných sčítacích formulářů typu I a deset vyplněných sčítacích formulářů typu IV. Podle formy sčítacích operátů a jednotlivých oborů podnikání bylo tak stanoveno celkově sedm kategorií s očíslováním I – VI, jelikož typ III měl další dvě skupiny, a sice IIIa a IIIb. Abychom nekonkretizovali každou, jmenujme za všechny například kategorii V, která představovala vidování povolení k podomnímu obchodu nebo licenci ku provozování živnostenských prací vykonávaných kočovnický.¹³

Vedle funkce reprezentativní a evidenční tu byla ještě třetí, doplňující oblast působnosti, a sice funkce agitační. K té můžeme řadit především činnost osvětovou ať už ve sféře školství odborného, pořádání výstav či jiných akcí, které vedly ke zviditelnění podnikání vůbec, a tím přeneseně i samotných komor. Shrňme-li tedy kompetence obchodní a živnostenské komory, vyjadřovala se tato instituce ke komerčnímu i politickému dopadu chystaného, později i zažitého, živnostenského řádu, k daňové a finanční problematice, ale třeba i k dopravním záležitostem. Komora měla zkoumat vnitřní i vnější trh, tedy i zahraniční, podávat dobrá zdání, pořádat výstavy a propagovat výtobytky ekonomického, ale i technického pokroku v rámci nových forem podnikání. Vysloveně politickým nástrojem se staly komory v roce 1861, kdy dostaly v souladu s kuriovým volebním systémem samostatné zastoupení v parlamentu, na což mělo vliv uspořádání vnitřních sil, dá-li se to tak nazvat, přímo v konkrétních komorách. Tím je myšleno především získání politické majority a následné prosazení svých zájmů právě skrze volební systém navenek; v budějovické komoře byla takovým měřítkem buď česká anebo německá většina komorní. Přestože zde byla převážně většina česká, nemůžeme tvrdit, že by to neznamenalou stálou bdělost nad současným stavem a ostražitost před eventualitou opaku. To si můžeme dokumentovat i malou aférou s volebními lístky, v níž

¹² F. J. Křikawa se narodil 4. října 1851 v Příbrami a zemřel 11. srpna 1932 v Českých Budějovicích.

¹³ Na základě výnosu ministerstva obchodu ze dne 22. prosince 1881, č. 2048.

figurovalo jméno vysoce postaveného F. J. Křikawy, který zastával vedle funkce okresního hejtmana, jak už bylo řečeno, i post c. k. místopředsedelského rady a ministeriálního komisaře komory. Křikawa byl při volbě poslance do sněmu království Českého nařčený, že dal k dispozici legitimace a hlasovací lístky česko-německé, ačkoliv českobudějovická komora se (právě v té době) prezentovala jako česká instituce.¹⁴ Křikawa se tomuto nařčení bránil tím, že „měl však nejlepší vůli respektovati národní ráz komory a chtěl ustříhnouti z legitimací úřední německý text; byv ale upozorněn, že právě český text legitimace má na rubu svém německý text zákona volebního – upustil od svého úmyslu a poněvadž lhůta pro volbu byla krátká, vydal legitimace dvojjazyčné.“¹⁵

V souvislosti s úpadkem české státnosti, způsobeným událostmi v roce 1938 a později, docházelo k nevalným změnám, především v územním vymezení hranic působnosti, tak jak to můžeme podobně pozorovat i u územních kompetencí obvodů krajských soudů té doby. V letech po skončení druhé světové války pak ovšem znamenal běh dějinných událostí vyústění osudu obchodních a živnostenských komor k úplné jejich likvidaci k 1. lednu 1949. To bylo v souvislosti se zaváděním zákona o krajské správě a tím definitivního průniku socializace do svobodného živnostenského podnikání, jak jej prosazovaly tendence ekonomického liberalismu postupně od poloviny 19. století.

KOMORNÍ INICIATIVA A INTERVENCE PRO ETABLOVÁNÍ OKRESNÍCH JEDNOT ŽIVNOSTENSKÝCH SPOLEČENSTEV

Obligatorní inkorporaci živnostníků v jednotlivá oborová společenstva, jak víme, řešil živnostenský řád z roku 1859, ovšem stejně tak se zabýval i zřizováním jakýchsi vyšších, jim představených celků, které by celou integraci do jisté míry zaštitovaly. Těmi se měly stát okresní jednoty živnostenských společenstev, jejichž ústředí bylo pro české prostředí v Praze coby zemská jednota. Na rozdíl od samotných společenstev však byly jednoty zakládány nejprve jako dobrovolná, zájmová uskupení, a tak docházelo při jejich zrodu v tom kterém okrese k samozřejmě časové disproporci. To můžeme nakonec pozorovat i v komorním obvodu českobudějovickém.

¹⁴ Podle přednesu Vojtěcha Holanského, říšského poslance a člena průmyslové sekce komory v ČB vyřčeného na komorní schůzi dne 6. května 1899.

¹⁵ SOAT, fond OŽK ČB, Protokoly řádných a veřejných schůzí OPK ČB z roku 1899, kniha č. 21, str. 42.

Teprve později okresní jednoty blíže specifikoval § 130 c ze dne 5. února 1907, zákona 26 ř. z. Ten hovoří konkrétněji a vymezuje podmínky zřizování. Jednoty měly mít pevně dané stanovy, každá pro svůj obvod,¹⁶ měly být pevně vymezené svým stálým sídlem, což bylo de facto sídelní město politického okresu, popř. okresního hejtmanství a konečně oficiálním názvem: Okresní jednota živnostenských společenstev v [název místa]. Podnět k ustavení této organizace vycházel z iniciativy obchodní a průmyslové komory jako zaštit'ujícího garanta, což se v Českých Budějovicích opravdu také stalo, ve spolupráci s jednotlivými korporacemi živnostníků a také s pražskou centrálou Zemské jednoty řemesel a živnostenských společenstev. Poslední slovo ve schvalovacím řízení pak mělo místodržitelství. Podobně v opačném smyslu, při rozpuštění okresní jednoty, mohlo dojít k naplnění takové iniciativy pouze na základě nařízení zemského politického úřadu.

Budějovická obchodní a průmyslová komora svolala oběžníkem z 19. února 1910 na 1. března téhož roku schůzi stavovských zástupců Českobudějovicka podle příslušnosti jednotlivých oborů, „v níž jednáno bude o přípravách pro utvoření okresní jednoty společenstev“¹⁷, a to v 15 hodin odpoledne v zasedací síni komory. Tehdy, za předsednictví prezidenta komory Františka Patzáka¹⁸ s úvodním referátem sekretáře Maysla¹⁹ byl na schůzi oficiálně vyjádřený souhlas se založením budějovické jednoty. Zároveň bylo učiněno rozhodnutí, že se všechna živnostenská společenstva v politickém okrese České Budějovice vyzvou v rámci svých valných hromad k realizaci usnesení o přistoupení k jednotě; souběžně měla být tato akce provedena v dohodě se zemskou jednotou. Dalším krokem bylo propracování jednotenských stanov a jejich stvrzení zvlášť jmenovaným komitétem tak, aby nově vzniklé sdružení mělo zajištěný jasně organizační charakter, podle něhož by se modelově budovala soustava dalších jednot pod komorním vedením v celém jejím obvodu.²⁰ Průběh zasedání, resp. jeho výsledek byl úředně otištěn v regionálním periodiku, tedy Budivoji, ale i v dalších denících, jako v Jihočeských listech, Hlasu lidu, Stráži lidu a Jihočeském dělníkovi. Dílčí živnostenská společenstva druhého dne učinila povinné prohlášení podle předepsané formule: „Společenstvo se usnáší, že

¹⁶ Podle místa působení se rozsah lišil, ovšem zpravidla byl počet paragrafů stanov svým počtem do třiceti.

¹⁷ SOAT, fond OŽK ČB, karton 8, inv. č. 483, sign. 7/1, spis z roku 1910 (č. 1 – 12).

¹⁸ Spolumajitel firmy na cementové zboží v ČB, komorním členem živnostenské sekce od 1897, viceprezidentem 1902 – 1905, prezidentem od roku 1905.

¹⁹ JUDr. Albert Maysl, úředník a II. sekretář OPK, kancelistou 1898 – 1902, oficiálem od roku 1903.

²⁰ Členy komitétu byli živnostníci T. Janovský, V. Štáhlavský a K. Vávrovský.

přistupuje k Okresní jednotě živnostenských společenstev pro politický okres českobudějovický²¹. To se však již neodehrálo na schůzi samotné, nýbrž v sídle korporací, které měly proklamace odesílat na adresu komory. Ta, až obdrží většinu souhlasných reakcí, svolá znovu zástupce společenstev z celého okresu k nové poradě, aby se velmi vysilující a zdlouhavé jednání mohlo zdárně ukončit. Naděje v důsledné splnění však nedopadla na úrodnou půdu, jelikož jedenáct dní po svolání schůze komora důsledně doporučovala všem živnostenským společenstvům, nikoliv obchodním grémiím, v soudních okresech České Budějovice, Hluboká nad Vltavou, Lišov a Trhové Sviny co možná nejčasnější provedení usnesení o přistoupení k okresní jednotě. K urychlení tohoto jednání požádala komora zemskou jednotu o podání informací ve věci založení organizace na místodržitelství²² spolu s příložením stanov, jež vypracovali zvolení důvěrníci na výše zmíněné schůzi; jen si připomeňme, že okresní jednota v Českých Budějovicích byla dosud stále oficiálně neexistující institucí. Ještě předtím se však komora dotazovala Zemské jednoty řemesel a živnostenských společenstev v Praze, v jakém stadiu je společné jednání o zřízení jednot v budějovickém obvodu komorním, přičemž, zřejmě opakovaně, připomínala svůj rozsah na okresy České Budějovice, Jindřichův Hradec, Český Krumlov, Třeboň, Týn nad Vltavou, Benešov, Tábor, Milevsko, Kamenice nad Lipou a Sedlčany. Politický okres Pelhřimov tu jmenovaný není, neboť právě v Pelhřimově byla tou dobou jednota již založena, tedy jako vůbec první, zatímco v krajském městě se teprve zdlouhavě připravovala. A nebýt zapříčinění komory a jejích „interesentů“, možná by se datum počátečních jednání ještě více zpozdil. Jak je totiž možné vypozařovat z pramenů, určitá tíha nepružnosti v této věci ležela patrně na zemském ústředí jednot v Praze, protože jihočeská strana důsledně dbala na to, aby pražská jednotenská centrála při veškerém vyřizování postupovala v dohodě s komorou. Podobné procesy s etablováním dalších jednot čekaly komoru ještě ve druhé polovině roku 1910, jak poznáme dále.

Ale vrátíme se ještě k oběžníku z 19. února 1910, k němuž byla připojena žádost adresovaná každému ze jmenovaných společenstev, už k tomu datu konstituovaných. Týkala se vyslání zástupců, vždy po jednom ze svých řad, ke společnému projednání

²¹ SOAT, fond OŽK, karton 8, inv. č. 498, sign. 7/23, spis z roku 1910 (č. 2 – 17).

²² Podle ustanovení 5 a 6, odst. f 130 c živnostenského řádu.

podrobností ještě spolu se zástupcem řemeslnicko-živnostenské besedy o založení jednoty. Z politického okresu českobudějovického, pro nějž se schůze svolávala jako první v roce 1910, ostatní okresy budou následovat k závěru téhož roku, se tak účastnilo svými zmocněnci jednání 19 oborových korporací. Abychom získali přehled o podnikatelské struktuře, můžeme všechny kategorie vyjmenovat: 1. živnostníci v oděvní činnosti, 2. mistři zedničtí, tesařští etc., 3. cukráři a perníkáři, 4. pekaři, 5. truhláři, 6. bednáři, čalouníci, etc. 7. cínaři, hodináři etc., 8. zámečníci a puškaři, 9. kloboučníci, 10. malíři, natěrači a knihaři, 11. holiči a vlásenkáři, 12. fiakři a povozníci, 13. mlynáři, 14. hostinští, 15. kováři, 16. obuvníci, 17. řezníci a uzenáři, 18. kominíci a 19. knihtiskaři.²³ Ovšem téměř měsíc a půl ještě trvala doba, jež musela uplynout do zdárné návštěvy přednosty kanceláře Zemské jednoty řemesel a živnostenských společenstev v Praze. Ten se nechal slyšet v dopise, že konečně přijede na osobní jednání do Českých Budějovic ve čtvrtek 7. dubna 1910 v 11 hodin dopoledne probrat záležitost zřízení okresní jednoty.

V průběhu roku 1910, lépe řečeno v jeho druhé polovině, se ustanovovaly jednoty živnostenských společenstev i ve zbylých okresech komorních. Jedny z posledních okresů se staly Tábor, Milevsko a Sedlčany a byrokratická těžkopádnost se tentokrát obzvláště v samotném místodržitelství v Praze. To, jako nejvyšší správní úřad království, řídilo veškeré živnostenské záležitosti v zemi už od roku 1853, a tak právě ono muselo úředně schvalovat zřízení i stanovy všech jednot.²⁴ S notnou dávkou nervozity se ještě 3. listopadu 1910 komora dotazovala zemské jednoty, jak pokračuje jednání v této záležitosti s místodržitelstvím. Ta byla totiž k tomu delegována, s důrazem na vlastní iniciativní přímělu. Bylo jasné, že další průtahy by byly více neúnosné, když v případě kladného vyřízení pro tyto tři okresy by již byla praxe jednot zavedena pro celý obvod. V řadě definitivně posledním sdružením se stala jednota v Českém Krumlově, jejíž obstarání, tedy vyřízení obstrukcí se založením, si jako ústupek za urychlení předešlého procesu ze strany zemské ústředny v Praze vzala do své režie samotná českobudějovická obchodní a průmyslová komora.

²³ Kominíci a knihtiskaři byli jako jediní zastoupeni za celý komorní obvod, nikoliv jen okres.

²⁴ Stanovy ještě před tím schvalovala usnesením své dvoutřetinové většiny jednotenská hromada.

Abychom poznali vnitřní chod okresní jednoty živnostenských společenstev, je zapotřebí zmínit vůbec účel jejího zřízení, disponování s prostředky a samotnou strukturu, ve které existovala. Jednota podporovala organizaci společenstev ve smyslu plnění zákonných úkolů, zdokonalování členů i učňů v odborném výcviku s péčí o ně samotné, stejně tak jako podporovala nemocné členy. Stejným směrem se ubírala v otázce živnostenského školství, nemocenského pojištění a zprostředkování pracovních příležitostí. Opatřovala suroviny, úvěry, odbyt výrobků a dokonce i pořádání odborných a oborových výstav, čímž se stala oporou a do jisté míry záštitou všech korporací v ní spolčených. Jim také pomáhala zvládat náročné průtahy rakousko-uherskou byrokracií a plnila funkci kontaktního místa s příslušnými úřady v případě potřeby. Navenek vystupovala také vedením povinných statistických výkazů o živnostenských společenstvech k ní náležejících, uveřejňovala profesní spisy a vydávala odborné časopisy. Členem byla po jejím založení obligatorně každá korporace, která podle místní příslušnosti spadala do kategorie společenstev uvedených v lokálním označení jména jednoty, tedy vlastně podle toho kterého okresu.

Okresní jednota živnostenských společenstev po svém uvedení do existence musela však také fungovat vnitřně svými vlastními orgány, které ji potom mohly zastupovat a jednat jejím jménem na veřejnosti. Organizačně byla zastoupena třemi složkami, a sice jednotenskou hromadou, což byla jakási obdoba valné hromady, výborem jednoty a do třetice osobou starosty. Jako první můžeme nahlédnout do podstaty fungování orgánu hromady, která se skládala ze zástupců členů celé jednoty. Každé živnostenské společenstvo vyslalo za určitý počet svých členů určených interními stanovami, po jednom zástupci do jednotenské hromady.²⁵ Tyto delegáty ještě před tím volily společenstevní hromady na období tří let a po volbě musela být jejich jména veřejně nahlášena starostovi příslušné jednoty; přitom přenositelnost hlasů se pochopitelně zapovídala. Nakonec k zastupování v jednotě byl každý vyslanec vybaven legitimací.

Svolávání valné hromady se dělo prostřednictvím osoby starosty okresní jednoty minimálně jednou za rok anebo čtvrtinou členů, pokud o to žádali alespoň se třítýdenním vyrozuměním před samotným konáním; programový pořádek se uveřejňoval nejpozději

---

²⁵ Například OJŽS v Třeboni měla stanoveného jednoho delegáta na třicet členů jednoty.

osm dnů před každým zasedáním hromady. Pro usnášení byla zapotřebí dobrá čtvrtinová přítomnost zástupců živnostenských korporací k jednotě náležejících. Hromadné jednání řídil samozřejmě starosta anebo jeho náměstek, volby se daly nadpoloviční většinou hlasů, resp. při absenci tohoto počtu se přistoupilo k tzv. užší volbě, omezené na dvě osoby, které obdržely relativně nejvíce hlasů. Při rovnosti hlasů rozhodoval los, který táhl předsedající hromady. Konečné usnesení bylo platné a odsouhlasené vždy nadpoloviční většinou hlasů a závazné pro všechna společenstva jednotenského okresu. Přehled o finálních výsledcích jednání byl zanášen do patřičných protokolů, signovaných předsedou a jedním členem výboru (o výboru viz níže), kterého konstituoval předsedající. Po samotném zvolení hromady výborem se mohl tento důležitý orgán uvést do plnění svých funkcí, které byly v hlavním slova smyslu dvě. Za prvé se jednalo o otázku majetkovou a účetní; hromadě totiž příslušela kontrola a vůbec veškeré náležitosti ohledně jednotenského účetnictví, tedy uzávěrka, rozpočet a nakládání se jměním. Také zřizovala pokladnu za účelem nuceného pojišťování členů společenstev, která k tomuto musela vyjádřit svůj souhlas. Druhou její podstatnou úlohou bylo usnášení se ve věcech vnitřních a podávání návrhů, přičemž se ale dostávala do náhodných střetů s vymezenými úkoly výboru, jakožto poradním orgánem. Jak hovoří prameny, bylo zapotřebí proto oddělit jasně obě složky jednoty, aby se vzájemně neovlivňovaly: „Měl-li se o předmětu, který je hromadě k usnášení vyhrazen, dle ministerského nařízení ze dne 19. července 1907, z. ř. č. 179, zároveň usnášeti též výbor jednoty jakožto poradní sbor živnostenského úřadu, pak je třeba, aby se poradní sbor usnášel zvlášť.“²⁶

V organizačním zastoupení druhou výše jmenovanou institucí okresní jednoty živnostenských společenstev se stával její výbor. Jak jsme naznačili již před chvílí, byl výbor provázaný s jednotenskou hromadou jednak v předsednictví při jednání hromadné volby svým zástupcem, jednak v poradních úkolech, když byly hranice mezi kompetencemi obou orgánů poněkud lavírované. A není divu. Samotná hromada totiž volila ze svých řad na dobu tří let složku delegátů – členů a náhradníků, přičemž náhradníci zaujímali místa po předčasně vystoupivších členech výboru formou losování.²⁷ Úřad členů výboru byl vykonáván zadarmo s tím, že tito členové mohli dostávat finanční

²⁶ SOAT, fond OŽK, karton 8, inv. č. 499, tištěné stanovy pro OJŽS Třeboň.

²⁷ Pro ilustraci uvedme například opět OJŽS Třeboň, která měla stanovených 12 členů a 6 náhradníků.

náhrady za výlohy spojené s výkonem své funkce. O složení výboru a případných jeho změnách měl být dostatečně informovaný dozorčí úřad. Představeným výboru byl starosta (o tom viz níže), zvolený zde na tři roky, spolu se svým náměstkem. Výbor se považoval za usnášeníschopný teprve za přítomnosti svého představeného, tedy starosty anebo náměstka spolu s minimálně pěti členy výboru, a to prostou většinou hlasů. Výborové jednání bylo podobně jako jednání hromady zanášeno do jednacích protokolů.

Aby bylo možné blíže poznat poslání funkce komitétu, přiblížíme si jeho okruh pravomocné působnosti. V něm vykonával jako jednu z hlavních činností především usnesení hromady a obstarávání záležitostí celé jednoty, a to takové, které nebyly vyhrazené pro hromadu. Spravoval jednotenské jmění podle hromadného usnesení, vybíral a spravoval příspěvky živnostenských společenstev. Právě z těchto úkonů můžeme vidět nepříliš jasně vymezené pravomoci ve finančních a účetních otázkách přidělených jemu a hromadě jednoty, což bývalo snad nejčastěji předmětem nedorozumění popsanych výše. Vedle těchto kompetencí podával výbor zprávy a dobrozdání k jednotám vyššího řádu, tedy zpravidla zemskému ústředí v Praze, a to například prostřednictvím komory, pokud nebyla třeba zřízena přímo jednotou komorní, což bylo také možné, dále úřadům a obchodní a průmyslové (živnostenské) komoře. V neposlední řadě zpravoval dozorčí úřad o složení jednoty ve smyslu oborového zastoupení živnostenských společenstev, uveřejňoval hromadná usnesení a sestavoval statistiku.

Výbor, coby poradní orgán živnostenského úřadu, byl vyhraněn k tomuto účelu podle § 130, písm. i) zákona z 5. února 1907, z. ř. č. 26, jímž se měnil a doplňoval řád živnostenský, jako poradní sbor první instance. Na základě nařízení č. 129 citovaného zákona měl tento poradní sbor podávat odborná dobrozdání o organizaci živnostenských korporací, včetně procesu jejich utváření, teritoriálního rozsahu a vzájemné integrace, zavedení mistrovských zkoušek a vůbec jakýchkoliv změn ve struktuře jejich složení, a o funkci odborně vzdělávacích ústavů. Z vlastní iniciativy mohl živnostenskému úřadu první stolice podávat dokonce i návrh a dobrá zdání o výkonu živnostensko-právních předpisů, čímž naplňoval své poradní poslání. Poradní sbor výboru byl svoláván živnostenským úřadem, který byl zřizován při okresních úřadech, podle potřeby, alespoň však jedenkrát měsíčně, když se scházela k tzv. sezením, která neměla veřejný charakter;

jim předsedal opět starosta, popřípadě jeho zástupce. Co se týče funkcí členů poradního sboru komitétu, ty měly povahu čestných míst.

Posledním ze zastupujících orgánů jednoty byl, jak jsme si už řekli, post starostenský. Starosta zastupoval jednotu navenek, svolávala výborové schůze a hromadu a oběma předsedala; patřil jí též dohled nad výkonem usnesení. Starostův podpis býval připojován k veškerým spisům vycházejícím z organické, úřední činnosti okresní jednoty. Z nařizovacích pravomocí můžeme zmínit příkazování agendy členům výboru a právo skontra pokladny; také povolování nutných výdajů s dodatečným schválením třeba nad rámec rozpočtu patřilo do výčtu kompetencí starosty.²⁸

Závěrem této kapitoly si shrňme ještě krátce zdroje, z nichž plynuly pro jednotu její příjmy a výkon dozoru nad ní. Struktura finančních příjmů se odehrávala na pozadí tří největších zdrojů, z nichž bylo čerpáno. A to nejprve z příspěvků dílčích korporací, jež byly povinné ke splácení vždy jednou ročně, přičemž taková povinnost byla platná vždy pro ten který obvod jednotenský, k němuž společenstva náležela. Druhým zdrojem příjmů byly výtěžky ze jmění jednoty a třetím, nejméně relevantním, pak mimořádné příjmy a věnování. Ty jediné nelze pochopitelně brát v potaz jako nějaký pravidelný druh příjmu.

Úřední dozor nad chodem jednoty měl, jak už bylo naznačeno shora, příslušný živnostenský úřad, v jehož okresu sídlo jednoty přináleželo. K provádění dozoru mohl tento úřad použít nástroj ve smyslu ustanovení zvláštních komisařů s oprávněním k dohledu nad jednotami, čímž byla kontrola prováděna nepřimo, prostředkovaně.

---

²⁸ Zpravidla se jednalo o menší finanční částky; v první roce trvání například starosta třeboňské OJŽS povolil 50 K pro čerpání k nutným výdajům jednoty.

3 OBCHODNÍ SENÁT KRAJSKÉHO SOUDU V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

Nová soudní organizace odpovídající postupně nastupujícím potřebám kapitalistických vztahů dosáhla svého finálního zavedení v císařském nařízení ze 14. července 1849, č. 278 ř. z. V platnost byla tato organizace uvedena už dnem 1. července 1850 výnosem ministerstva spravedlnosti, jemuž byla svěřena právě správa soudní, pod č. 234/1850 ř. z. Tehdy byl také nejvyšší soudní úřad změněn na nejvyšší soudní a kasační dvůr coby vrchol komplexní organizace, která byla tvořena dalšími třemi jemu podřízenými stupni. A sice vrchním zemským soudem, zemskými soudy, jež byly roku 1855 reorganizovány na soudy krajské, a konečně okresními soudy. Základní jednotkou územního a pravomocného členění se staly soudní okresy, resp. okresní soudy. Z celkového počtu 13 a později 15 v Čechách byly na území dnešního Jihočeského kraje zřízené hned tři krajské soudy, a to v Českých Budějovicích s počtem 15 okresů soudních, v Písku s počtem 13 okresů soudních a ještě v Táboře s počtem 16 soudních okresů.

Pomineme-li agendu trestní, která není předmětem této práce, můžeme krátce nastínit pravomoci obecně civilní v nesporných záležitostech. Těmi tématy byly například věci knihovní, vložené do veřejných knih u příslušného zemského soudu či legitimace osob v první instanci. Ve druhé instanci pak byly krajské soudy, soudy odvolacími k rozhodnutím okresních soudů. V Českých Budějovicích začal krajský soud fungovat ke dni 17. června 1850 a do jeho čela byl postaven první prezident Kaspar Kutschera, který tak dlel na své pozici od samotného zahájení fungování soudu až do druhé poloviny 70. let 19. století.²⁹ První radové byli zpočátku pouze čtyři. Nejdříve se soudní činnost omezovala na přejímání agend bývalých kriminálních a privilegovaných soudů a agend ve věcech správně-organizačních v dohledu nad zřizováním okresních soudů ve svém spádovém obvodu. Úřední zahájení činnosti se oficiálně událo až později, dnem 1. července 1850, tedy v souladu s ministerským výnosem, jak je řečeno výše. K tomu datu se vztahovalo také vymezení stanovené územní pravomoci, kterou tvořily následující soudní okresy: České Budějovice, Český Krumlov, Hluboká nad Vltavou, Horní Planá, Chvalšiny, Jindřichův Hradec, Kaplice, Lišov, Lomnice nad Lužnicí, Nová

---

²⁹ Kaspar Kutschera se narodil v roce 1799, tudíž mu bylo v době nástupu do funkce 51 let.

Bystřice, Nové Hrady, Trhové Sviny, Třeboň, Týn nad Vltavou a jako poslední Vyšší Brod. Takto zůstal obvod v činnosti až do 40. let 20. století, kdy se při nacistické okupaci okruh působnosti českobudějovického krajského soudu poněkud nesmyslně změnil. A to tak, že byl zúžen o soudní okresy Český Krumlov, Horní Planá, Chvalšiny, Kaplice, Nová Bystřice a Nové Hrady. Navíc bylo tenkrát sídlo soudu přeneseno z Českých Budějovic do Vodňan na období let 1941 (resp. 1942) až 1945, včetně věznice, a k němu nově připojené soudní okresy Vodňany a Netolice z dosavadního obvodu Krajského soudu v Písku a z tábořského obvodu přioylo Vodňanům Veselí nad Lužnicí, tedy jeho soudní okres. Obce soudního okresu jindřichohradeckého byly až do konce druhé světové války přiřčeny Krajskému soudu v Jihlavě se sídlem v Třebíči. Po roce 1945, což je pochopitelné, byl znovu obnoven předválečný stav a od 1. února 1949 se krajský soudní obvod působnosti shodoval s krajem Českobudějovickým a stejně tak i po územně-administrativní reorganizaci Československa v roce 1960 s krajem Jihočeským.

Co se týče českobudějovického soudnictví jako takového, to bylo v prvních letech po roce 1850 sídlem rozděleno na dvou místech. Krajský soud měl budovu v městské části Na Sadech v domě č. 3, zatímco soud okresní dlel na náměstí na radnici (zde si připomeňme, že tam sídlila ve stejném období také obchodní a průmyslová komora). Ještě po vydání zákona o moci soudcovské v roce prosincové ústavy, kdy bylo toto odděleno od politické správy, a justiční reorganizaci roku 1895 se zavedením nové organizace civilního a trestního soudnictví, neměly obě instituce své vlastní, technické zázemí. Dočkaly se až po přelomu obou staletí. Tehdy byl totiž konečně na nábřeží Malše, v roce 1905, dostavěn zcela nový tzv. Justiční palác, kde sídlily oba soudy společně.

Reorganizace z roku 1895 fakticky platila až do vyhlášení republiky a územní a věcné kompetence obou soudů se téměř neměnily do druhé světové války, jak jsme si již řekli. Za dob vodňanského krajského soudu byl v čele prezident Jan Sazyma, narodil se roku 1887, a stihnul jej nešťastný osud. Nacistická agrese po nátlaku zosnovala jeho zatčení gestapem a popravila ho. V roce 1942 opustil budovu také okresní soud, který byl rozkazem fašistické správy přestěhován do školní budovy v českobudějovické Nové ulici. Justiční palác zabrali nacisté pro své účely, resp. umístili do něj úřední soud – Amtsgericht coby nejnižší jednotku soudnictví, která byla tvořena zhruba dosavadními soudními

okresy v čele se samosoudcem, Amtsrichterem, a to až do samotného konce války. Hned po květnu 1945 došlo znovu k obnovení předválečného stavu soudnictví a krajský i okresní soud se navrátily do svého Justičního paláce; v čele krajského soudu seděl František Pizinger, narozený roku 1896, pod sebou měl 18 soudců. Okresní soud se svým přednostou Jaroslavem Zvěřinou, narodil se roku 1887, zaměstnával soudce čtyři. Teritoriální vymezení soudních pravomocí se změnilo po roce 1949 v souvislosti s tendencemi přizpůsobit se nově zaváděnému krajskému zřízení, kdy pro obvod tehdejšího okresu měl pravomoci okresní soud, což bylo odlišné od předválečného stavu, protože vymizel pojem soudního okresu, a pro teritorium Jihočeského kraje měl pravomoci soud krajský. Tento stav přetrvával až do 90. let 20. století.

Co se týče samotné instituce obchodního senátu, ten byl zřizován všude při krajských soudech tam, kde nebyly soudy přímo obchodní, což pozorujeme jen v Praze, hned v souvislosti se zavedením praxe zemských soudů v roce 1850. De facto se vytvářel při sborovém soudu první stolice a pro svou interní funkci měl charakter kolegiálního článku soudu. Rozhodování tu bylo svěřeno totiž většímu počtu osob, resp. čtyřčlennému kolegiu, které vidovalo svými parafami, později jen vidímačnými klauzulemi, všechna svá rozhodnutí. Toto kolegium mělo ve svém čele předsedu se třemi subsidiárními členy, a sice referentem, votantem a obchodním přísedícím. V takovém složení však obchodní senát sestával, vyjma přísedícího, až v období po justiční reorganizaci z roku 1895. V letech před ní byli totiž místo referenta a votanta podepisováni za senát také dva předsedové, coby zemští soudní radové (podrobněji o tom v diplomatische části – 5).

Vedle agendy nesporné, tedy především ve věci zápisů, změn a výmazů z obchodního rejstříku, vyřizoval obchodní senát rovněž záležitosti obchodní sporné. Ty se týkaly hlavně při bankovních, směnečných, makléřských, komisionářských a dopravních. Spory pojišťovací řešily se jednak ve vzájemných vztazích samotné podnikatelské a živnostenské sféry (mezi majiteli firem), jednak na úrovni mezi touto sférou a jejími zaměstnanci (vertikálně).

4 ÚVOD DO ŽIVNOSTENSKÉ PROBLEMATIKY NA ČESKOBUDĚJOVICKU

Živnost jako soustavná činnost provozovaná individuálně podnikatelem byla obklopována coby subjekt, ekonomická jednotka, od dob vydání živnostenského řádu³⁰ řadou podmínek a nařízení, jež umožňovaly vůbec její faktickou existenci. Poté, co při nalézání civilního práva byl žadatel prověřen, zda splnil předpoklady k zahájení podnikání, mohl svou živnost opovědět, tedy vyhlásit ji a zaregistrovat skrze soudní řízení a jiné úřední procedury. Živnostník potom jako samostatná osoba však provozovat svou praxi nemohl, dokud nebyl včleněn do příslušného oborového, říkejme stavovského, sdružení, tedy nuceně zřizovaného živnostenského společenstva; v oblasti obchodu hovoříme o nuceně zřizovaných obchodních grémiích. „Kdo v obvodu společenstva provozuje samostatně nebo jako pachtýř, nikoliv továrničky, živnost, která již byla sdružena v živnostenském společenstvu se stával jejím členem.“³¹ Takové korporace vznikaly hlavně s vymezením na menší teritoria z iniciativy prosazované ministrem financí von Bruckem v souvislosti s rokem 1859. Tomu předcházel však dlouhodobý proces s konečným dovršením kapitalistických, výrobních a vůbec společenských vztahů, což lze charakterizovat jako přeměnu pozdně feudální společnosti na společnost moderní. Počátky můžeme sledovat samozřejmě už v tereziánském a josefínském období, kdy byly tyto tendence umocňovány osvícenskou ideologií, resp. progresivním reformismem té doby, který byl nahrazen v první polovině 19. století konzervativním absolutismem. Moderní politické vědomí nezastavila metternichovská represe a absolutistická státní moc tehdejšího vládnoucího systému, a tak cesta k roku 1848 byla více než nasnadě. Základní přeměny způsobené převrácením a následný pobřežnový vývoj otevřely ještě více vyhlídku na pozvolný přechod ke stavovskému konstitucionalismu. Rozsáhlá živnostenská anketa probíhající už ve 30. letech 19. století podpořila v roce 1835 vznik tzv. koncesního živnostenského zákona usilujícího o sjednocení norem v této oblasti. Bohužel přese všechnu roztržitost v politice podnikání nebyl tento zákon schválený a veškeré živnosti se nadále v duchu tereziánské tradice rozlišovaly na výrobní a obchodní, které se úžeji členily na cechovní a necechovní. Celkové završení tohoto období, mnohdy nazývaného průmyslovou revolucí, pak nacházíme od čtyřicátých do sedmdesátých let 19. století.

³⁰ Živnostenský řád ze dne 20. prosince 1859 č. 227 ř. z.

³¹ Břečka Václav: Živnostenská společenstva 1860 – 1949, inventář SOkA ČB ... cd.

Není pochyb o tom, že jedním z nejvýznamnějších mezníků v tomto vývoji byl již zmíněný zákon o živnostenském řádu z roku 1859, k němuž politicko-ekonomický vývoj šel po celá 50. léta 19. století. Ten jednak rušil dosavadní pokusy o liberalizaci podnikatelského prostředí,³² jednak zaváděl živnostenskou svobodu a celkové uvolnění podnikatelské činnosti. Ta byla zatím vázána pouze na místa nezbytná veřejného zájmu, stále zůstaly vyhlášené živnosti na koncesi, ovšem již roku 1862 vydaný obchodní zákoník coby organický doplněk živnostenského řádu legalizoval zcela volnou konkurenci v živnostenském obchodním podnikání. Dalším mezníkem ve vývoji byla novela živnostenského řádu z 15. března 1883, která připojovala k dosavadním dvěma typům živností, tedy ke koncesním a svobodným, ještě kategorii třetí, a sice živnost řemeslnickou. Ta byla vázána nikoliv koncesí, nýbrž předložením průkazu způsobilosti, což představovalo vysvědčení o pracovním či učebním poměru. Regulativně pak zasahoval stát do živnostenské politiky i v následujícím období. Poprvé již roku 1885, což byla tzv. dělnická novela související s pracovními podmínkami pracujících dělníků³³ a novela z února 1897, která upravovala otázky učebního poměru. Dále následoval zákon z února 1902, resp. podstatnější revize živnostenského řádu v zákoně z února 1907, kdy byl na rozdíl od původní praxe taxativně vyjmenován počet živností pro 54 nejběžnějších oborů.

Pokud bychom měli přibližně zřízením živnostenské provozovny, která nemusela být totožná s bydlíštěm podnikatele, měli bychom vzít v potaz, že její sídlo obligatorně bylo hlášeno politickému úřadu okresního charakteru, jenž vydával živnostenský list a uděloval koncesi, a to buď jako hlavní anebo vedlejší. Mezi stále provozovny se řadily jednak ty, které byly vázané na koncesi a jednak ty, které se zřizovaly na základě vůle firmanta. Povšechně řečeno, živnostenskými provozovnami byly veškeré podnikatelské dílny, krámy, sklady a obchodní skladiště, obchodní, stavební i výrobní kanceláře a nakonec i byt živnostníkův. V této struktuře jsou známé živnosti i na území Českobudějovicka, což můžeme souhrnně dokladovat i jejich počtem v polovině 70. let 19. století. Rozdělíme-li si obvod českobudějovického okresního hejtmanství na čtyři soudní okresy, a tedy s nimi shodné daňové (berní) okresy, dostaneme následující přehled pro dokreslení situace:

³² Např. v letech 1854 – 1855 byly předloženy dvě osnovy návrhu živnostenského zákona.

³³ Tuto novelu následovaly související zákony o úrazovém a nemocenském pojištění z let 1887 – 1888 a řadí se ještě spolu se zřízením živnostenské inspekce roku 1883 k hlavním směrům sociální reformy 80. let 19. století.

1. soudní okres České Budějovice	1 399 živností
2. soudní okres Hluboká nad Vltavou	299 živností
3. soudní okres Lišov	347 živností
<u>4. soudní okres Trhové Sviny</u>	<u>429 živností</u>
5. součet za obvod OH České Budějovice	2 474 živností ³⁴

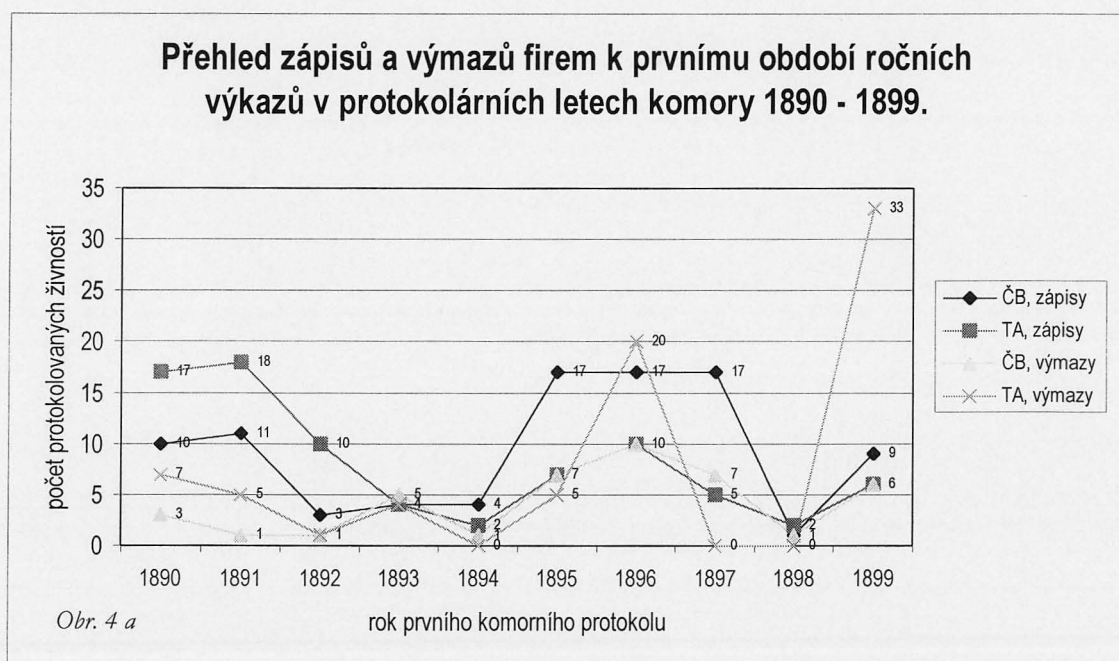
Živnosti podle tohoto členění tvořily jednotnou strukturu podnikatelské sféry, která zapadala do celkového komplexního přehledu zveřejňovaných statistických zpráv Obchodní a živnostenské komory v Českých Budějovicích. Ty se dělily na dva velké celky, které představovaly vedle větších podniků a provozoven živnosti menší a řemeslnické, které byly zatíženy živnostenskou daní a daní výdělkovou. Všechny tyto živnosti pak byly zatěžované komorní přírážkou. Obchodní a živnostenské komory totiž jako povinné zájmové a samosprávné organizace podrobené doзору vlády byly oprávněné vybírat od každého živnostníka a obchodníka, jenž měl právo volit do komory, příspěvek ve formě procentní přírážky k daní výdělkové. Pro komoru vybíraly za monarchie tuto přírážku berní úřady formou gesce. Vybrané částky byly použity na krytí všeobecných potřeb samosprávného komorního svazku. Struktura členění živností, které spadaly do těchto povinností v komorním obvodu českobudějovickém bychom mohly demonstrovat na 27, resp. 28 dílčích kategoriích:

1. hornictví	2. chov ovcí a produkce vlny
3. lesní hospodářství a výroba	4. rybníční hospodářství
5. strojírný	6. kamenictví
7. sklárny	8. železárny
9. tužkárny	10. sirkárny
11. parní a umělecké mlýny	12. cukrovary
13. tabákové továrny	14. lihovary a palírny
15. pivovary	16. průmysl bavlnářský
17. průmysl vlnářský, tkalcovny, přádelny	18. strojní přádelny
19. papírny	20. knihtiskařství
21. rámařství a výroba zlacených lišt	22. výroba dřevěného řeziva

³⁴ Podle stavu živností uvedených OŽK ČB ke konci roku 1875.

23. příprava impregnace dřeva	24. lodní plavba
25. vodní stavby a regulace toků	26. těžba rašeliny
27. koloniální zboží	28. činnosti zatížené daněmi živnostenskou a výdělkovou ³⁵

Podle pramenů také můžeme přesně rekonstruovat situaci počtu firem, jež byly podrobené zápisu a výmazu z obchodního registru ve dvou částech českobudějovického komorního obvodu, a sice České Budějovice a Tábor.

V grafu je uveden počet zmiňovaných živností pro každý rok 90. let 19. století, vždy s návazností na první statistickou zprávu zveřejněnou v rámci tištěných protokolů ze řádných a mimořádných schůzí.³⁶ Zvolené období bylo vybráno především s ohledem na změny, které se týkaly reforem, soudnictví, eventuálně dalších právních kroků typu novely živnostenského řádu z roku 1897. Tento přehled se týká pouze jednotlivých firem, nikoliv jejich vyšších organizačních celků, myšleny tím živnostenská společenstva a jednoty.³⁷

³⁵ Sem spadalo několik desítek běžných řemeslných živností, jejichž výčet je sice zajímavý, ovšem zbytečně by zatěžoval tuto kapitolu. Vedle běžných řemesel sem spadali také advokáti, lékárníci, civilní inženýři aj.

³⁶ Tedy z 8/2/1890; 8/5/1891; 6/2/1892; 17/2/1893; 2/3/1894; 29/5/1895; 29/2/1896; 20/3/1897; 14/3/1898 a 3/3/1899.

³⁷ Které se dělily dále podle svého druhu na komorní (celé obvody OŽK Praha, České Budějovice, Plzeň, Cheb a Liberec), pro statutární města (Praha, Liberec) a okresní jednoty. Dalším stavovským členěním byly svazy živnostenských korporací, a sice teritoriální (pro republiku, zemi, komoru, politický okres a menší) a odborné.

Zůstaneme-li ještě v devadesátých letech 19. století, můžeme si pro dokreslení uvést celkový počet registrovaných živností k 1. lednu 1898 opět podle protokolu ze schůzí:³⁸

komorní oddělení	PROTOKOLOVANÉ ŽIVNOSTI OBOU ČÁSTÍ KOMORY				
	svobodné	řemeslné	koncesované	kočovnické	Σ
I.	2 588	9 622	5 016	73	17 299
II.	5 564	0	401	495	6 460

Členění živností do dvou komorních oddělení bylo takové, že při I. oddělení se evidovala průmyslová výroba včetně prvovýrobců a ve II. oddělení pak obchod, vozba a ostatní živnosti; z toho vyplývá, že pro účely této diplomové práce je vhodnější pracovat s daty právě druhého oddělení. Hodnoty byly uváděné pro obě komorní části.

Jak už bylo možné poznat, živnosti nezůstávaly svým úředním vyhlášením pouze jedinečnými prvky celého systému podnikatelské, resp. živnostenské sféry, nýbrž koexistovaly v rámci vyšších svých celků v živnostenských korporacích, jednotách a komorách. Všechny tyto složky se dále členily, každá odlišně podle jim vlastních kompetencí, ať už územně, byrokraticky či profesně. Jako příklad si uveďme alespoň druhové rozlišení středního člárku živnostenské organizace, tedy jednot, které se vymezovaly na komorní, okresní a pro statutární města, tedy vertikálně. Dalším členěním živnostenských společenstev byly svazy, a sice teritoriální a oborové, ovšem v horizontální rovině. Určení živností ještě před vydáním živnostenského řádu bychom mohli shrnout tak, že se vydělily dvě velké jejich skupiny, a sice výrobní a obchodní (obchodní volné na ohlášení, např. obchod surovinami, a obchodní vázané na koncesi). Přitom výrobní živnosti podléhaly dalším určujícím kritériím ve dvou podskupinách, které tvořily podniky cechovní s mistrovským právem od státu a necechovní zcela svobodné jen na ohlášení nebo na koncesi vázané což představovali třeba knihtiskaři či skláři. Třetí skupinou necechovní byly živnosti tovární s příslušným oprávněním.

³⁸ Protokol o řádných a mimořádných veřejných schůzích Obchodní a průmyslové komory v ČB, rok 1898, str. 51.

5 DIPLOMATICKÁ ČÁST

Písemnosti užívané v prostředí podnikatelské, chceme-li živnostenské, sféry bychom mohli vzhledem k jejich nutnému omezení na období sta let rozdělit na dvě skupiny. A sice na skupinu vznikající za monarchie a skupinu vznikající po ní; pro naše účely je můžeme nazvat prvním a druhým obdobím. Obě tyto části se totiž lišily vnějšími i vnitřními znaky, což vyplývalo z momentálního ducha doby. (Jen používání psací látky bylo odlišné, a to markantně, srovnáme-li dobu po roce 1850 např. s obdobím 40. a 50. let 20. století.) Pro účely zde tématicky vyhraněné byly použity písemnosti z registratury obchodního senátu Krajského soudu v Českých Budějovicích.³⁹ Ta totiž pro svou bohatost uchovává jednotlivé typy jak došlých, tak samozřejmě vydaných listů a listin, což je pro účely analytické diplomatiky vztahující se k našemu tématu přímo ideální. Rovněž si ale připusťme, že výzkum by se dal vztáhnout i na další organizace činné v živnostenské sféře, ovšem pak by se zvládnutí takového množství jevilo přímo jako nereálné, alespoň v rámci této diplomové práce.

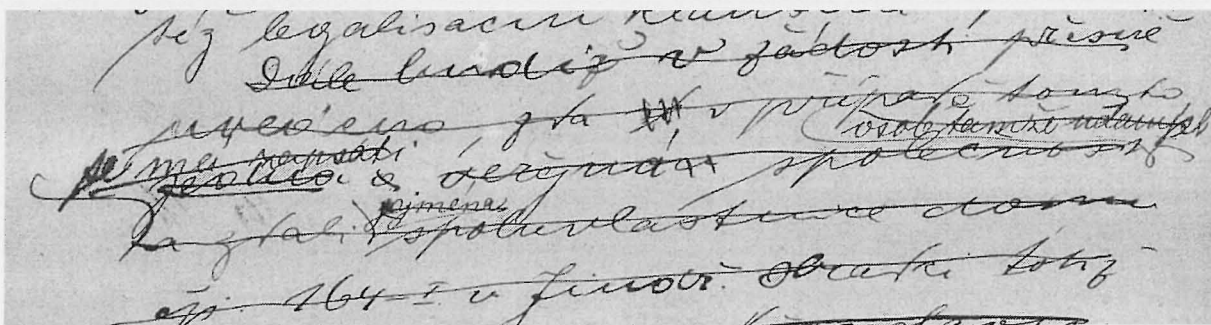
5.1 VNĚJŠÍ ZNAKY DIPLOMATICKÉHO MATERIÁLU FIREMNÍ AGENDY

Přestože po celé období obou půlstaletí se objevuje co do charakteru materiálu jako psací látka papír, a to de facto výlučně, můžeme pozorovat jeho značné rozlišnosti v povaze zpracování, formátu i písma. Velikost úředního listu byla v prvním období mnohdy nahodilá. Pro předtištěné formuláře se používal nejčastěji formát na výšku zhruba o 50 mm delší než je dnešní arch typu A4, na šířku se pak přibližoval současným zvyklostem (pro úplnost připomeňme si, že formát A4 představuje rozměr archu 210 x 297 mm; větší A3 rozměr 297 x 420 mm a menší A5 potom 148 x 210 mm). Nelze však určit přesný rozměr, který by byl relevantní po celou dobu tohoto prvního období. Ještě nepřehlednější byla situace v používání papírových archů pro konceptní záležitosti, kde se

---

³⁹ Registratura uložena v rámci fondu SOAT, Krajský soud České Budějovice – firemní agenda 1850 – 1950.

nedají pravidla vysledovat už vůbec žádná: používalo se čisté strany reversu starých, nepotřebných formulářů anebo všelijak upravených papírů hrubší zrnitosti, byť čistých. Ty ovšem také mohly zachovávat prodloužený formát, o kterém jsme si již řekli, přitom koncepty bývaly více než čistopisy vyhotovovány také na papíry zbarvené; nejčastěji v modrém anebo zeleném provedení. Dá se tedy hovořit o tom, že jakost papíru do jisté míry odpovídala významu vydávané písemnosti a její důležitosti, což je pochopitelné. V tomto prvním období je zajisté vhodné sledování jazyka a používaného písma, které zde převažuje nad jakoukoliv jeho strojovou podobou. Jazyk používaný ve spisech byl buď český anebo častěji německý, eventuelně se oba prolínaly, což se obráží především v ediktálním řízení při zakládání obchodní firmy, kde byla taková dvojjazyčnost skoro pravidlem. Aspekt, který rozhodoval o převaze toho kterého jazyka aktového materiálu, byl ovšem také lokální. Z oblasti jazykově německé, kupříkladu můžeme uvést Novobystřicko, převažovala pochopitelně němčina a v menší míře dvojjazyčnost, naopak z oblasti jazykově české, uvedeme-li opět příklad, pak třeba Lišovsko, převažovala čeština (eventuelně znovu dvojjazyčnost). Oblasti stojící na pomezí obou skupin, jako třeba Jindřichohradecko, které musíme ale přiměřeně chápat ve smyslu zhruba tehdejšího soudního okresu, rozhodně ne v dnešním rozsahu, pak mezi oběma jazyky kolísají. Mnohdy byl také jazyk vyhotovení písemnosti určen národností žadatele – budoucího živnostníka. Určité jazykové uvolnění pochopitelně sledujeme až od konce 80. let 19. století, kdy byla uvedena do praxe tzv. Badeniho a Gautschova jazyková nařízení.

Obr. 5.1 a

Písmo se používalo pro jazykově české texty výlučně humanistické, resp. humanistická kurzíva, naopak pro jazykově německé texty výlučně novogotické, resp. kurent, a to v celém prvním období. Určité změny můžeme pozorovat ve stylu písma,

kteře se, pŕedevším v 50. letech 19. století, udržovalo dobře čitelné a úhledné, a to i v koncepčních řízeních, bez vyššího nároku na místo potřebné v psací látce; písmo bylo značně komprimované. S přibývajícímí desetiletími, a zřejmě také s enormně narůstající agendou, se však stupeň zbežnosti zvyšoval na úkor čitelnosti a pŕedevším pŕehlednosti, jak vidíme na obrazové ukázce výše (5.1 a).

Zorientování se v konceptu okolo roku 1900 a později už bývá mnohdy pro svou nečitelnost anebo zmatečnost velmi obtížné, protože text byl na papír pŕenášěn rychle, navíc obohacen spoustou zkratek slovních i grafických, což celou záležitost značně ztěžuje (viz obrazová ukázka níže, 5.1 b; grafické značky jsou označeny šípkami). Být schopen studovat takový materiál proto vyžaduje delší časový prostor pro pochopení jednak vnitřního fungování kanceláře, jednak ozřejmení pŕávě všech kancelářských značek a zkratek za současného cvičení v rozmanitosti paleografických tvarů písma. Velmi dobře je postup vývoje písma v soudní praxi obchodního senátu patrný z knihovních zápisů, škoda jen, že pro prvotní časové údobí hned od roku 1850 se jich zachoval pouze zlomek. Použijeme-li hned první knihu, protokol o registraci obchodních firem a jejich výmazů,⁴⁰ můžeme již zde pozorovat jak v průběhu let vzrůstala potřeba místa pro písmo, které se stávalo zbežnější. Také papír v této knize je do značné míry podobný tomu, který se vyráběl ještě v začátku 19. století, a to svou tvrdostí a zrnitostí, značně podobný použití papíru např. v matričních knihách. Takový trend se později už rozhodně neobjevuje.

Druhé období, tedy po roce 1918, už tak pestré a zajímavé z hlediska rozmanitosti diplomatického materiálu, či lépe řečeno jeho vnějších znaků, není. Živelně narůstá sice počet spisů, ovšem s tím přímo úměrně stoupá také používání strojopisů, pŕedtištěných formulářů a cyklostylovaných rozmnoženin na úkor ručně psaného písma, které se v závěru období omezuje vlastně už jenom na parafy, podpisy a drobné marginálie, eventuelně koncepční vyhotovení. Když se vrátíme ještě ke zmíněným cyklostylovaným rozmnoženinám, je nutno uvést, že jejich použití se objevuje také už v prvním období, a to pŕedevším v ediktech a formulářích v pŕípravném řízení pro zanesení firmy do obchodního rejstříku (viz níže obrázek 5.1 c). Srovnáme-li tento způsob strojového písma s týmž, používaným za první republiky, jde o nesrovnatelně vyšší kvalitu z časů

⁴⁰ SOAT, fond KS ČB FA, kniha IV/1 z let 1850 – 1857, protokol o registraci ... cp.

5.2 HLAVNÍ TYPY PÍSEMNOSTÍ FIREMNÍ AGENDY A JEJICH VNITŘNÍ ZNAKY

Registratura firemní agendy Krajského soudu v Českých Budějovicích za doplnění ostatních materiálů z jiných archívních fondů, druhotně lze jmenovat fond Obchodní a živnostenská komora České Budějovice, skýtá velmi široké spektrum typů písemností aktového materiálu podnikatelské sféry.⁴¹ Na něm je možné ukázat si, a potažmo potvrdit teorii nabyté poznatky, jednotlivé vztahy mezi úřady a samotnými firmami v průběhu celého sledovaného, stoletého vývoje kapitalismu u nás. Úřední jazykové zastoupení je dvojitý, samozřejmě česká a německá řeč, s tím, že po roce 1850 striktně převládá jazyk německý, a to i v podání českých žadatelů. Tento trend se poněkud mění v souvislosti s jazykovými nařízeními a dále rokem 1895 za postupné převahy českého jazyka, který převládá po vzniku republiky a zcela vítězí od května 1945. V samotném závěru časové etapy se už němčina nevyskytuje vůbec. Zastoupení obou řečí však musíme vztáhnout i na jiné skutečnosti, a sice na prostředí, v němž spis vznikal, myšleno tím administrativní území s převažující českou anebo německou majoritou⁴² a příslušnost žadatele k té či oné majoritě, ale také, jak bylo už naznačeno, čas vzniku úředního spisu. Vrátime-li se k jazykovému zastoupení vůči administrativnímu území, vezme, že z celého obvodu českobudějovického krajského soudu bylo 8 soudních okresů s českou (poměrově nejvíce Týn nad Vltavou) a 7 s německou (poměrově nejvíce Vyšší Brod) jazykovou většinou.⁴³ Abychom si mohli ilustrovat tento fakt na konkrétním případě soudních spisů, lze použít ke srovnání dvě spisové složky živností s délkou trvání vyšší než 40 let, s existencí v obou staletích. K tomu účelu bylo vybráno území nynějšího okresu Jindřichův Hradec, kde firma Bratří Poetschové⁴⁴ působila na Novobystřicku a firma Hermann & Fuchs⁴⁵ na Jindřichohradecku tehdejšího obvodu soudního okresu. Provedeme-li analýzu

⁴¹ Oba fondy jsou uloženy ve Státním oblastním archivu v Třeboni (viz citaci pramenů).

⁴² Soudními okresy s převažující úřední řečí českou byly České Budějovice, Hluboká nad Vltavou, Lišov, Lomnice nad Lužnicí, Týn nad Vltavou, Jindřichův Hradec, Trhové Sviny, Třeboň a s německou pak Nové Hrady, Vyšší Brod, Chvalšiny, Kaplice, Český Krumlov, Nová Bystřice a Horní Planá.

⁴³ K. k. Statistischen Zentralkomision in Wien: Österreichische Justiz-Statistik ... cp., str. 70; stav k 1. lednu 1913.

⁴⁴ Firma podnikající především na Novobystřicku, částečně na Jindřichohradecku v oboru textilní a bavlněné výroby a velkoobchodu s tímto zbožím. Ke konci období za socialismu byla zestátněna.

⁴⁵ Firma z Jindřichova Hradce, škrobárna a závod na výrobu křišťálového sirupu; r. 1941 vymazána ex offio.

jednotlivých spisů podle jazykového zastoupení, pozorujeme jen potvrzení výše uvedených skutečností podle těchto relací:⁴⁶

- České písemnosti, poměr Poetsch : Hermann je 5,6 : 10
- Německé písemnosti, poměr Poetsch : Hermann je 10 : 6,6

Vyjádříme-li zastoupení aktového materiálu procentuálně,⁴⁷ dostaneme opět informace v duchu výše uvedených poměrů.

jazyk	Poetsch	Hermann
český	37 %	59 %
německý	46 %	27 %
smíšený ⁴⁸	17 %	14 %

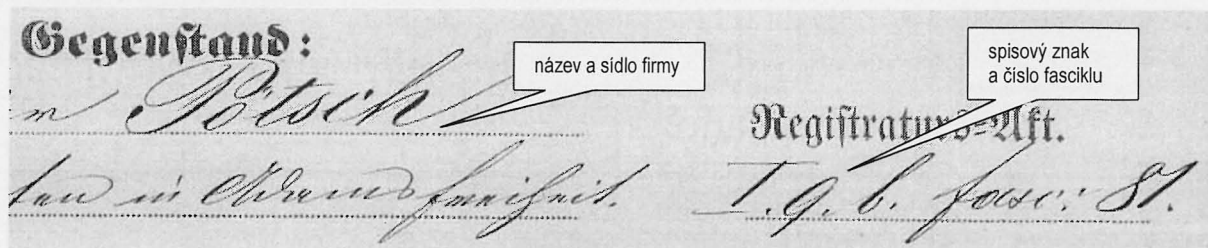
Hledisko třídění písemností firemní agendy je možné vztáhnout ještě na další strukturu, a sice významovou podle původců. V takovém směru bychom mohli určit tři hlavní skupiny aktového materiálu: I. vydané písemnosti firmou samotnou či spíše častěji prostřednictvím notáře, resp. advokátní kanceláře; II. písemnosti vydané z moci úřední, především obchodním senátem krajského soudu anebo okresních soudů; III. ostatní orgány a instituce stavovského i státního charakteru jako obchodní a živnostenská komora, živnostenská společenstva a jednoty apod. a samozřejmě státní úřady zainteresované do živnostenské a průmyslové politiky. Firemní soudní akta nesporné agendy byla tedy vedena v tomto schématu závazně pro tři druhy živností, resp. podnikatelských subjektů: I. firmy jednotlivé – Einzelfirmen; II. firmy společenstevní – Gesellschaftsfirmen; III. družstva – Genossenschaften. Pro orientaci v registratuře krajského soudu měla každá z těchto tří posledních skupin přidělované spisové znaky, a to v průběhu let v obměnách podle zákonných norem. Protože se tato práce zabývá pouze menšími živnostmi, řekněme si něco blíže o spisových znacích v této kategorii. Číslo jednací uvnitř spisu značila průběžně jednotlivé jeho části s tím, že se měnila podle doby vzniku; vedle těchto čísel bylo psáno numerické označení pořadí písemnosti po jejím uložení do spisovny, resp. do spisové složky. Spisový znak korespondoval vždy s tím,

⁴⁶ SOAT, fond KS ČB FA, karton 28, sign. A.1/41 (Hermann & Fuchs) a karton 30, sign. A.1/63 (Bratři Poetschové).

⁴⁷ Zaokrouhleno na 0,1 %.

⁴⁸ Smíšeným jazykem je míněno současné použití češtiny i němčiny, což se týká především ediktálního řízení a s ním spojených písemností. Proto je procento obou firem u tohoto smíšeného jazyka téměř stejné.

který se nadepisoval na titulní spisovou obálku (cf. obrázek 5.2 a), která v průběhu vývoje měnila svou podobu, o čemž je pojednáno níže, a zároveň znamenal odkaz na zápis v samotném obchodním rejstříku. Zpravidla se uváděly dvě živnosti na jedné straně, tedy i dva spisy pod stejnou číselnou značkou. Pro firemní agendu u krajského soudu obecně se používalo razítka se symbolem Firm .../..., jenž se umisťoval do pravého horního

Obr. 5.2 a

okraje a pokud s tím souvisela i agenda věcí právní pomoci v občanských záležitostech, bylo užíváno v období první republiky znaku Cd .../...⁴⁹ – například při předvolání ohledně výslechu ve věci výmazu firmy, změny apod., kdy následovala lhůta k vyřízení 14 dnů. Pokud nevyhověl žadatel tomuto termínu a nedostavil se, hrozilo mu uložení pořádkové pokuty ve výši 40 Kč. Ve firemní agendě krajského soudu pozorujeme u živností jednotlivých, souhrnně vzato do roku 1918 (1924), 8 druhů registraturních symbolů figurujících komplexně za celý spis, většinou a především na spisovém přebalu: a) VIII.H; b) XI; c) I.9.b; d) I anebo I.10; e) Rg.A anebo Reg.A; f) A.I anebo A. Paušálně při vymezení pro jednotlivá období určíme, že znaky sub a) – d) se vyskytovaly od začátku období⁵⁰ do roku 1895, resp. 1898, kdy se užívá znaku sub e)⁵¹ až do roku 1924, kdy byl zaveden symbol sub f).⁵² Pro kancelářské účely se vedly rozličné značky uvnitř textu písemností, především u konceptů a vyplněných jednorázových formulářů typu příkaz či nařízení ohledně doručení nebo protokol o roku ad. Velkou mírou jich můžeme zpozorovat v koncepčních protokolech o průběhu ediktálního řízení z období do roku 1895. Význam těchto textových značek měl být především v úspoře místa a času, jelikož se zpravidla jednalo o jejich vpisování do kontextu tam, kde by se musely opisovat dlouhé, ustálené formulace, resp. úplná znění firem a jejich sídel. Aby se při častějším užití pro jedinou písemnost tyto značky neslévaly vzájemně do sebe a bylo je možné rozlišit,

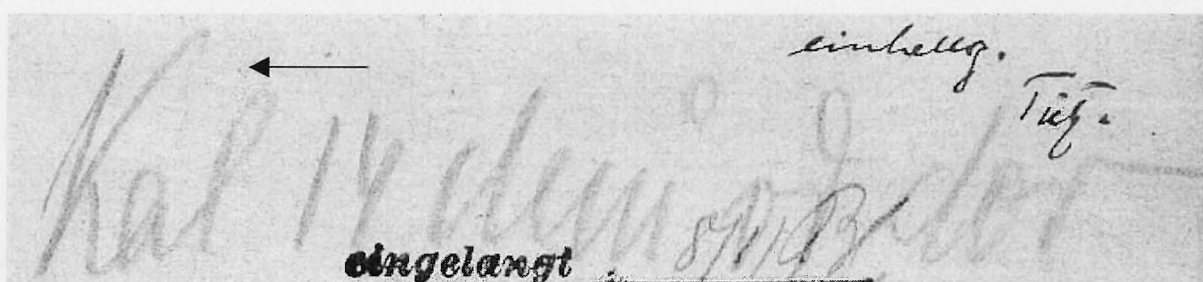
⁴⁹ Takto užíváno v období let 1924 – 1949.

⁵⁰ Myšleno tím rok 1855, resp. 24. září 1857, neboť předtím byl obchodní protokol vedený nejednotně.

⁵¹ Ten se následně používal i pro návrhy zápisů firem podaných po 14. červenci 1906.

⁵² Agenda první republiky užívala spíše pouhé A, v pozdějších letech až do roku 1949 také A.I.

měly různé grafické podoby. Nejčastěji se užívalo zkratky podobné nekurzívní majuskule F:“ ƒ“ černé barvy, a to i v zrcadlově převráceném tvaru: „ ƒ“ ; v období kolem roku 1895 se užívaly lomené jednoduché i dvojité závorky, tedy „< [odkaz na místo prvního znění, což mohla být soudní inskripce, firma, či úřední intitulace] >“, resp. „« [místo odkazu mohl být prostor uvnitř závorky proškrtnutý: ___] »“. Takové závorky, pokud jich bylo více v textu, se odlišovaly, hlavně po zmíněném roce, barevně, nejčastěji červeně a modře (k tomu také viz obrázek 5.1 c, výše). Těmito barvami se rovněž psala značka pro zvýraznění doby nutné anebo nejzazší k vyřízení úřední záležitosti, která měla podobu a) pro česká podání: *Ka[endářní lhůta]*, b) pro německá podání *Fr[ist]*.⁵³

Obr. 5.2 b

Velmi pravidelným prvkem deklarujícím správnost interního soudního vyřízení v rámci firemní agendy byly tzv. vidimační klauzule civilního obchodního senátu. Ty můžeme pozorovat ustáleně na pěti hlavních typech písemností od vzniku krajského soudu až do roku 1939, o nichž pojednáme níže; v období pozdějším zanikají a jsou nahrazované pouhým parafováním rukou soudního kancelisty. Provedení těchto klauzulí mělo několik typů v celém vývojovém průběhu vnitřní agendy, což se promítalo do jejich vzhledu i obsahové náplně. V nejstarší etapě, přibližně až do roku 1895, se objevují především na ediktech a nótách vyhotovené buď perem – rukou soudního referenta anebo ke konci této etapy cyklostylově předtištěné, ovšem většinou v německé verzi a kurentem. (Němčina tu byla vůbec převládající až do roku 1918.) Tehdy uváděly tyto klauzule čtyři členy obchodního senátu krajského soudu, a sice c. k. krajského soudního prezidenta jako předsedu, dva referující členy obchodního senátu jako c. k. zemské soudní rady a čtvrtého člena, jímž byl obchodní přísedící; zpravidla se jednalo o tyto modifikace:

⁵³ Za těmito zkratkami následovala buď pouhá číslovka anebo vypsání se slovním zpřesněním jako na obr. 3.3 b.

a) Vidimační klauzule z května 1885:

Vorsitz. k. k. KGPr = Jansa
 k. k. LGR = Prinz
 k. k. LGR = Říha
 Handelsbeisitzer = Knapp

b) Vidimační klauzule z prosince 1893:

Vors. k. k. Hofrath = Jansa
 k. k. LGR = Nagy
 k. k. LGR = Fiedler
 H. B. = Effmert⁵⁴

Jak vidíme z ukázky, titulatura předsedy obchodního senátu se měnila později z prezidenta na dvorního radu,⁵⁵ oba referující členové senátu zůstávají označování stejně a název funkce obchodního přisedícího byla pro svou slovní délku zkracována. Vidimační klauzule vůbec měly skutečnou hojnost druhů různých zkratk v celém průběhu jejich užívání, někdy sedm, ale i devět znaků, ovšem všechny je sem nemůžeme zařadit; proto jejich výběr tvoří část jedné z příloh závěru této práce – o úředních zkratkách. Znění klauzulí se změnilo po roce 1895, řesp. 1918, jak si můžeme dokladovat na následujících dvou příkladech té doby:

a) Vidimační klauzule z července 1905:

Vors. Lg. R. = Dr. Lahola
 Ref. Lg. R. = Schwarz
 Vot. = Pohanka

b) Vidimační klauzule z listopadu 1921:

Předs. n. r. z. s. = Dr. Nykodim
 Ref. r. z. s. = Messner
 Vot. = Dr. Špička

Okolo roku 1900 mizí čtvrtá řádka se jménem obchodního přisedícího a dříve druhý referující člen obchodního senátu je od té doby nazýván votantem, což je de facto člen soudního senátu, řesp. nadále jeho přisedící. Celkové složení se tedy zúžilo na tři představitele: předsedajícího a zároveň referujícího c. k. zemského soudního radu, referujícího zemského soudního radu, řidčeji také označovaného jako I. votant a votanta, v případě předešlého titulování coby II. votanta. Po vzniku republiky se psal předsedou nejvyšší rada zemského soudu, pod ním byl referující, do roku 1919 ještě také titulovaný jako zpravující (počeštělé synonymum k přívlastku referující) rada zemského soudu

⁵⁴ Antonín J. Effmert, císařský rada, prezident Obchodní a živnostenské komory v Českých Budějovicích, člen civilního obchodního senátu krajského soudu tamtéž; zemřel 28. března 1899 v Praze ve věku 66 let na mozkovou mrtvici. Byl ženatý s Josefou, rozenou Šebelíkovou; narodil se v Táboře. Jeho pohřeb konaný druhého dne po skonu sloužil sám Jeho Excelence ThDr. M. J. Říha, biskup českobudějovický.

⁵⁵ Předseda obchodního senátu byl psaný jako prezident ještě v 70. letech 19. století.

a znovu votant. Nad tituly a jmény členů obchodního senátu byla připisována římská číslovka označující soudní oddělení, lépe řečeno pořadí obchodního senátu v rámci vnitřní struktury krajského soudu, tedy všech ostatních soudních senátů, s různými přívlastky a doplňky. V prvních letech existence krajského soudu byla však tato řádka bez bližší specifikace, později se psal obchodní senát Krajského soudu v Českých Budějovicích jako II. v pořadí, což bylo většinou pravidlem. Výjimku tvořil konec 20. a 30. léta první republiky, kdy měl pořadí jako III. civilní senát soudu a od konce druhé republiky a následně v dobách vodňanské epizody za druhé světové války konečně IV. oddělením soudu. Titulární znění pak bylo následující (v závorce je uvedený rok spolehlivého výskytu v pramenech):⁵⁶ Gegenwärtige (hojně před rokem 1870); Handelssenat Gegenwärtige (1875); Handelssenat (1893); feriální civilní senát (1910); fir. senates (1912); sezení civilního senátu (1913). Vidimační klauzuli téměř po celé období jejího výskytu členové senátu nevyplňovali ani neparafovali, nýbrž to za ně obstarával pracovník příslušné kanceláře, jak už bylo naznačeno výše. Ten se pod klauzuli zároveň i podepsal za správnost. Vrátime-li se k druhům písemností, na nichž se nejčastěji tyto klauzule objevovaly, musíme vyjmenovat minimálně šest jejich typů. V nejstarším období se jednoznačně objevují na soudních ediktech, resp. dokumentu z průběhu ediktálního řízení, které byly většinou v rozsahu dvou listů a obchodní senát je vidimoval na poslední reverzní straně při jejím levém okraji. Podobně se dalo i na nótách, ovšem více s umístěním na straně pravé. Oba typy se vyskytovaly spíše v ranější etapě, v letech pozdějších se jednalo o list zápisu a list výmazu firmy, dále o list změn a dodatků a nakonec příkazu k doručení.⁵⁷ Všechny tyto čtyři kategorie měly více či méně ve svém vývoji od druhé poloviny 19. století podobu formuláře, a tak se klauzule umísťovaly na jejich aversní část dolů, většinou vpravo. Civilní soudní praxe po vzniku republiky zavedla tyto, tehdy již úplné, formuláře jako dvoustranné, a tak se vidimace dala na jejich reversu, pokud nebyla úplně přeškrtnuta a nevyplněna.

Vnitřním znakem listů a listin, které souvisejí s firemní agendou soudní i komorní jsou také různé podoby záhlavní inškrípce. Ta, jako oslovení, resp. adresa psaná na písemnostech doručovaných soudu či komoře byla uváděna v různých gramatických

⁵⁶ Odkazy na jednotlivé citované prameny zde nejsou uvedené, neboť se jedná o výsledek komplexního studia vhodných písemností v rámci celého archivního fondu KS ČB FA.

⁵⁷ Příkaz k doručení uváděl v letech 1895 – 1918 jen jedno jméno člena obchodního senátu a zapisujícího referenta.

i grafických tvarech, proto se u této problematiky krátce zastavíme. Inskripce obsahující jako adresáta Krajský (obchodní) soud v Českých Budějovicích měla jen v počátečních 10 letech svého trvání podoby 13 verzí v německé mutaci, které ovšem přetrvaly v používání téměř celé půlstoletí; uvedeme si je v následujícím přehledu:

I.	Hochlöbliches k. k. Landesgericht zu (nebo <i>in</i>) Budweis	1850
II.	Hochlöbliches k. k. Handels- und Wechselgericht ⁵⁸	1852
III.	Hochlöbliches k. k. Landesgericht als Handels- Senat in Budweis	1852
IV.	Löbliches k. k. Landesgericht als Handels-senat in Budweis	1854
V.	Löbliches k. k. Handels- und Wechselgericht zu Budweis	1854
VI.	Hochlöblicher k. k. Handels- Senat	1855
VII.	Löbliches k. k. Kreisgericht, als Handelssenat zu Budweis	1855
VIII.	K. k. Kreisgericht Budweis als Handelssenat	1855
IX.	Hochlöbliches k. k. Handelsgericht	1855
X.	Hochlöbliches k. k. Kreisgericht als Handelsgericht	1856
XI.	Hochlöblicher Handelssenat!	1856
XII.	Wohllöblicher Handelssenat des k. k. Kreisgerichtes	1857
XIII.	K. k. Kreis- als Handelsgericht Budweis	1857

Pro období pozdější jsou známé inskripce v českém jazyce, ačkoliv se hojněji vyskytují až od přelomu obou staletí. Na rozdíl od německých verzí, je v českých zněních užíváno více gramatických pádů, navíc uváděná grafická podoba textu měla tvar písmene Z, kdy první třetina adresy byla zpravidla psána k levému okraji listu, druhá třetina doprostřed o řádku níže a poslední ještě o další řádku níže k pravému okraji listu.

I.	C. k. krajskému soudu v Čes. Budějovicích	dativ	1915
II.	Krajskému soudu v Č. Budějovicích	dativ	1919 – 1948
III.	Krajský jako (nebo <i>co</i>) obchodní soude	vokál	20. léta 20. století
IV.	Slavnému krajskému soudu v Čes. Budějovicích	dativ	bez bližší datace

⁵⁸ Další obměnou I. a II. bylo znění Hohes k. k. Landesgericht als Handels- und Wechsel- Senat zu Budweis (1854).

Jak vidíme, zatímco se v německých obměnách vyskytuje skoro výhradně tvar inskripce v nominativu, čeština je v tomto ohledu více pestrá a nominativ téměř neužívá (všechny tvary zde uvedené nejsou, jedná se jen o nejčastěji užívané). Umístění inskripční adresy je podobné pro oba jazyky, proto postačuje uvedení jen jedné modifikace v souvislosti s českým zněním, jak je vysvětleno výše.

Závěrem úvodu k této kapitole je třeba uvést, že většina hlavních písemností byla svým charakterem určována úředními instrukcemi a vzorovými pravidly pro vedení at' už obecně úředních písemností anebo písemností obchodní soudní agendy. Za všechny zde můžeme jmenovat z celého stoletého vývoje živnostenské praxe tři příručky: jednak úřední instrukci č. 52 z roku 1855, která se týkala obsahové skladby dekretů s velmi dlouhou časovou závazností,⁵⁹ z přelomu 19. a 20. století pak citovanou publikaci Vincence Klier⁶⁰ a konečně k závěru období Sedláčkovy a Pokorného Vzorce podání a vyřízení k obchodnímu a společenstevnímu rejstříku.⁶¹

PŘEHLED DIPLOMATICKÝCH TYPŮ A POPIS JEJICH VNITŘNÍCH ZNAKŮ

V následujícím přehledu bude uveden soupis nejčastěji se vyskytujících typů písemností souvisejících s firemní agendou, vyhotovených různými původci, což se v odborné literatuře tohoto směru příliš nevyskytuje. V krátkém popisu jsou tu vyjmenované vnitřní znaky, jimiž se diplomatický materiál vyznačuje za současného zasazení do historických skutečností. Takové zasazení je potřeba také vzhledem k tomu, že vybrané typy se lišily třeba i v jediné kategorii v průběhu let. Dalším rozlišením je příslušný přívlastek daný k typu písemnosti. Těch totiž existuje u některých kategorií více druhů, za všechny jmenujme třeba žádosti.

Edikt

Vyhotovoval jej krajský soud. Jednalo se o jeden list, zpravidla cyklostylově předtištěný (viz výše obr. 5.1 c) a na rozdíl od starších exemplářů se hlavně po roce 1900 vyhotovoval

⁵⁹ Týkala se hlavně dekretů vyhotovených na okresní úrovni, okresními úřady a později dokonce i ONV.

⁶⁰ KLIER Vincenc: O zápisech do rejstříku obchodního ..., cd.

⁶¹ SEDLÁČEK Karel, POKORNÝ Karel: Vzorce podání a vyřízení k obchodnímu rejstříku, PKNL Praha 1943.

jednoязыčně. Pro českou mutaci se vžilo užívání termínu „vyhláška“, který byl nahoře vprostředku nadepsaný právě tímto pojmem a výše vpravo od něj se uvádělo jednacím číslem. Poněkud ustálený text začínal formulí „C. k. Krajským co obchodním senátem v Budějovicích zanešena byla dne [...] jednotlivá/společenstevní firma [...] následuje česká i německá verze firemního názvu] do rejstříku obchodních firem.“. Závěr textu uváděl ve všeobecnou známost předešlá uskutečněná právní ujednání, tedy například smlouvy svatební a dědické, a společníky. Pod toto se vpisovala datace (s místem vydání listiny v nominativu): „Budějovice dne [...]“. Reversní strana zachovávala půlstránkové členění jako dříve: vlevo nahoru se psala inskripce, hlavně k okresnímu finančnímu ředitelství, pod tím byl příkaz kanceláři *Vid. Expedit!* k vyhotovení a expedování písemnosti. Pravá strana sloužila k inskripci po vyřízení obeslaným úřadem, tedy hlavně zmíněným okresním finančním ředitelstvím, s přípisem „Vrací se slavnému C. k. krajskému soudu v Budějovicích“, resp. pokud ještě obeslaný úřad požadoval po soudu doložit k ediktu další podklady. Samozřejmostí jsou různě umístěné spisové značky v obou polovinách reversní strany a prezentační razítka s tím související. Na starších typech ediktů se objevují také listy přepůlené, kdy napravo se psal německý text a nalevo jeho český ekvivalent. Dolů doprostřed mezi oba texty se umístil otisk kulatého úředního razítka (to je vyobrazeno v příloze č. 7, obr. II).

List evidenční

Vyskytuje se především v dochování z let trvání Krajského soudu ve Vodňanech při jeho tehdejší IV. oddělení. Evidenční list sloužil firmě především ve smyslu průvodním, neboť jím byla vybavena v případě, že přesídlila odjinud; pak jí list vyhotovil soud, k němuž byla příslušná před přemístěním. Byl formulářem na přehnutém dvoulistě formátu zhruba A4 s předepsanými rubrikami v německém a českém jazyce, a sice: I. běžné číslo; II. den zápisu firmy; III. znění firmy; IV. místo hlavního a vedlejšího závodu; V. předmět podniku, tedy podnikání; VI. jméno majitele firmy; VII. oprávněná osoba k zastupování; VIII. prokuristé a likvidátoři; IX. dodatečná poznámka. Pod zápis bylo přitisknuto razítko s datem vyhotovení a pod něj ještě kulaté úřední razítko se státním znakem – českým dvouocasým lvem a opisem „Kreisgericht in Wodnian – Krajský soud ve Vodňanech“. Mezi oběma razítky napravo se podepisoval krajský soudní revident.

Evidenční list de facto nahrazoval výpis z obchodního rejstříku, čemuž odpovídá i téměř shodná struktura zápisů.

Listina jmenovací

Její druhotný název byl ustanovovací listina s dodatkem „národního správce“, což samo o sobě zužuje časovou možnost pro výskyt pouze od roku 1939 do ukončení existence podnikatelského prostředí u nás. Začneme-li starší verzí, kterou vydávala kancelář řííšského protektora v Praze, musíme podotknout, že stanovovala odkdy a kdo bude uveden do výkonu národní správy, tedy vlastně v židovském zabaveném podniku. Ke jmenovací listině patřila i definice stanovení hrubého měsíčního platu a tzv. odlučného pro jmenovaného národního správce.⁶² K vnitřním znakům listiny uveďme, že byla opatřena kulatým úředním razítkem, které neslo opis „Der Reichsprotektor in Böhmen und Mähren +“ s podpisem nikoliv samotného protektora, nýbrž v jeho zastoupení vládního inspektora – Regierungsinspektor. Celé znění jmenovací listiny pak bylo odesíláno příslušnému oberlandrátu, který písemnost intimoval ve svých expedicích jednak národnímu správci, jednak krajskému soudu. Formát zde byl ustálený na 1 archu asi A4 s vyhotovením strojepisem a výlučně německou řečí.

Nález úřední

V 50. letech 20. století jej vydával lidový soud ve věci šetření o činnosti, resp. nečinnosti firmy samozřejmě v češtině a zasílal ho doporučeně firmě a na vědomí krajskému soudu. Za správnost jej podepisoval referent lidového soudu dole vlevo a vpravo od něj šéf oddělení podnikového rejstříku.

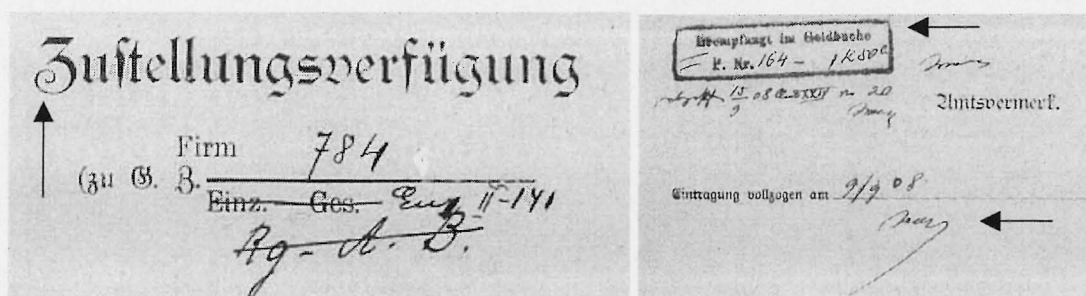
Nařízení o doručení

V souvislosti s interním kancelářským chodem se používalo toto nařízení ve formě formuláře vlastně po celou dobu existence živnostenského prostředí v Českých zemích, především po roce 1895. Formulář měl podobu předtištěných rubrik a byl jakousi obdobou rozdělovníku se seznamem adres: I. kdo obdrží usnesení, II. kde se nově nabyté

---

⁶² U středně velké firmy se mohlo jednat v r. 1940 o částky 350,- RM pro měsíční plat a 250,- RM pro odlučné.

skutečnosti zveřejní a III. kde se tyto skutečnosti vyhlásí.⁶³ Vyhotovoval se v souvislosti se soudním obchodním řízením, jakým byla třeba vyhlášení firem. Popíšeme-li si jednotlivé body, můžeme říci, že sub I. obdržel firmant, jeho notářský či advokátní zástupce a obchodní a živnostenská komora, sub II. Zentralblatt, Pragerzeitung – Pražské noviny⁶⁴ a sub III. berní správa, okresní hejtmanství jako správce přímých daní od roku 1868,⁶⁵ a konečně také finanční úřad. Nařízení podepisoval u českobudějovického krajského soudu referující zemský soudní rada,⁶⁶ vedeno bylo převážně v německém jazyce, alespoň do vzniku republiky, přičemž české znění i jeho německý ekvivalent pro tuto písemnost, uváděný vždy nahoře uprostřed jako nadpis, zněl Zustellungsverfügung. V rámci vyřízení doručení bylo do levé aversní části listu umístěno dvouřádkové obdélníkové razítko se zněním „Beempfangt im Geldbuche · P. Nr. [ručně dopsaný numerický odkaz]“⁶⁷ v souvislosti s vydáním poštovních poplatků; viz obrázek:

Obr. 5.2 c

Návrh

Zejména v notářské či advokátní praxi se jednalo o návrh na zanesení nového majitele živnosti, jejíž název byl paralelně uváděn v obou úředních jazycích, tedy v češtině i němčině. Za správnost ověření jej podepisoval soudní kancelista, před ním ještě pochopitelně sám notář či advokát podobným způsobem jako na ostatních písemnostech vzešlých z notářské kanceláře. Tedy na titulní straně v levé její polovině kolmo ke spodnímu okraji listu. Ve dvacátých letech 20. století byl návrh kolkován záhlavní

⁶³ V této podobě především v letech 1895 – 1938. V závěru období byl rozdělovník přizpůsoben striktně socialistickým podmínkám, za nichž bylo do roku 1955 ještě možné provozovat živnost, což ale byla úpadková záležitost.

⁶⁴ Jména úředních deníků samozřejmě byla v té které době rozdílná; zde uvedena podoba praxe za monarchie.

⁶⁵ V souvislosti s definitivní reorganizací politické správy; při OH ji vykonávali berní referenti, resp. berní inspektoři.

⁶⁶ Tuto funkci zastával po dobu několika let na přelomu obou staletí dr. Nykodim, člen obchodního senátu; viz obrázek.

⁶⁷ Zkratka P. Nr. znamenala symbol pro odkaz na číslo strany peněžního deníku Krajského soudu v ČB.

známkou 15 Kč a ověřovací známkou 2 Kč;⁶⁸ samotné ověření prováděl na vyhotovení návrhu té doby většinou spádový okresní soud. Exemplář se zhotovoval v několika vyhotoveních, pokud se nejednalo o prvopis, pak se dole uprostřed nebo dole vpravo umístila poznámka o kopii: *Reproduktion návrhu!*; ta byla kolkována nižšími známkami, a sice záhlavní známkou 2 Kč a ověřovací známkou také 2 Kč. Z porovnání obou typů vyhotovení vidíme, že poplatek za ověření podpisů a firmování neměl vliv na jeho výši.

Nóta

V období po roce 1895 mohla být nótou sdělována zpráva o navrácení spisů zpět úřadu, který je zapůjčil úřadu jinému na základě jeho žádosti po náležitém prostudování k jistému případu. Takový vztah prostřednictvím nóty nastával mezi berním úřadem, který ji vydal a krajským soudem jako příjemcem ve věci ověření plnění daňových povinností. Nóta byla podepisována třemi podpisy referentů berní správy a po doručení jedenkrát soudním kancelistou. Z praxe víme, že ještě okolo roku 1910 bývala psána většinou německy.

Obálka spisová

Protokollszahl des Aktenstückes	Datum des Aktenstückes	Beschaffenheit des Aktenstückes	Reihen- zahl des Akten- stückes
3138	25. Jhr 1867.	Ein fiktives neu Urtum „ Kalkulation von bereits phosphorhaltigen Limon.	1.

Obr. 5.2 d

Nejedná se o diplomatickou písemnost v pravém smyslu slova, nicméně se z ní lze dozvědět na první pohled alespoň rámcové, základní informace o protokolovaném podniku. Jednalo se o dvojlist papíru formátu zhruba A3, v půli přehnutého, zpravidla s předtištěnými rubrikami, do nichž referent krajského soudu zanášel tyto údaje: I. jméno

⁶⁸ Podle roku 1924; sub SOAT, fond KS ČB FA, karton 30, sign. A/63.

a sídlo firmy do levé horní části, II. rok protokolace do pravého horního okraje,⁶⁹ III. spisový znak a umístění ve spisovně, tedy číslo fasciklu (cf. výše obrázek 5.2 a) a IV. přehled všech došlých a vydaných písemností týkajících se právě jmenovaného firmanta s datováním, číslem jednacím a pořadím uvnitř spisu. Poslední údaje sub IV. byly nejdůležitější, neboť kvůli nim se de facto obálka vyhotovovala. Zlomovým rokem byl i zde letopočet soudní reorganizace 1895, neboť se po něm objevuje častější vedení údajů v češtině a předtisk má obdobné tendence. V začátku sledovaného období pozorujeme velmi pečlivé vedení zápisů s vysokou čitelností, byť v německém jazyce a písmem kurentním, na druhou stranu kvalita papíru byla sice dobrá, avšak co do pevnosti a síly velmi slabá. Psací látka z počátků existence českobudějovického krajského soudu je tak v tomto ohledu potrhaná a poškozená manipulací i uchováním. Co se týče uvádění spisového znaku, býval na titulní straně obálky uváděn vždy ten, který byl právě v platnosti, nedbaje na to, jaké symboly se psaly v předchozích obdobích, a tak byl spis pokaždé zakládán právě v obálce, která mu byla udělena jako poslední. Starší typy se zakládaly dovnitř dvojím způsobem; buď zůstaly starší přebaly naplněné spisy z období, k němuž příslušely anebo takové spisy při založení nové obálky referent vyňal, pořadově očísloval a založil za sebe do jednoho celku. Staré obálky však nezrehodnotil ani nevyhodil, nýbrž je založil na přední pozici po otevření komplexu spisové složky. Nejmenší narativní hodnotu měly aktové přebaly od 40. let 20. století, kdy doznaly velmi strohé podoby pouhé přehnutého polokartónu s vyznačením firmy a číslem jednacím. Spisový materiál, který byl od českobudějovického krajského soudu delimitován do sousedních říšských oblastí za druhé světové války, jak jsme si již řekli výše, opatřily říšskoněmecké úřady zelenou kartónovou obálkou s předtiskem, na rozdíl od jihočeské praxe, s podobnými znaky jako v předešlých obdobích. Dolů do levého okraje se umísťovala příslušnost firmy k přiřčené oblasti značkou H. R. A. (např. Neubistritz). V dobách postupného zanikání živností, především v 50. letech 20. století se již nové, odlišné formy obálek neobjevují, nýbrž se ponechávají ty, které byly zhotovené v letech čtyřicátých. V roce definitivního zániku podnikatelské sféry u nás bylo na spisové složky umístěno modré obdélníkové razítko s rokem nuceného výmazu firmy: „Rok výmazu

---

⁶⁹ Krajský soud v Českých Budějovicích praktikoval tuto zásadu pravidelně jen do r. 1895, později zanikla. Lépe řečeno, později se uváděl rok nejčastěji v dolní části aktového přebalu jako součást spisového znaku.

1955“: To samozřejmě jen u subjektů, které přečkaly až do této doby, resp. na něž nebyla uvalena nucená správa anebo nebyly dosud etatizované.

Prohlášení

V německém kontextu se jednalo o termín *Erklärung*. Jak bude řečeno níže, prohlášení bylo za dob monarchie konečnou obdobou tzv. znamenání firmy. Jeho záhlaví bylo opatřeno kolkem 1 K (pro rok 1910) a bylo psáno v první osobě singuláru buď česky nebo německy podle vzorové formulace: a) Já [jméno firmanta] budu znamenati firmu podpisem [jméno firmy a podpis firmanta]; b) Ich gefertigter [jméno firmanta] werde das Handelsgewerbe unter der Firma [jméno firmy] betreiben – in Urkund dessen meine beglaubigte Unterschrift [podpis firmanta].⁷⁰ Pod tímto zněním vpisována byla kolkovaná ověřovací doložka se známkou 2 K, opatřená kulatým razítkem notářské kanceláře nebo okresního soudu.⁷¹ Totéž razítko bylo ještě pod doložkou, která se po roce 1900 stále častěji vyskytuje nikoliv v rukou psané podobě, nýbrž jako otisk razítka, většinou červené, méně modré barvy, s ručním vyplněním odkazu na číslo jednacích, přesným zněním firmy a datem podání. To vše bylo stvrzováno podpisem notáře, eventuelně soudního oficiála.

Protokol ediktálního řízení

Několikastránkový, cyklostylově předtištěný elaborát českobudějovického krajského soudu formulářového typu byl nejčastěji čtyřstránkový na dvou spojených listech, přeložených svisle napůl. Takřka výlučně se sepisoval po celé období monarchie dvoujazyčně, přičemž levá či pravá polovina každé strany nebyla určující pro jediné české anebo jediné německé znění, jako to naproti tomu známe ze starších podob samotných ediktů, nýbrž obě se nahodile prolínaly vertikálně až k poslední reversní straně. Protokol postrádal úřední hlavičku a nadepisován byl jen číslem jednacím s podtržením, pod něž se umisťoval název vyhlašované firmy. Podobně se zde vyjmenovávají jednotlivé kroky užití v řízení potřebném ke konečnému vyhlášení a zápisu budoucího podniku. Některé předtištěné pasáže předepsaných formulací, pokud se nehodily pro daný případ, kancelista

⁷⁰ SOAT, fond KS ČB FA, karton 30, sign. Rg. 4/67 – citace podle prohlášení z roku 1910.

⁷¹ K ověřování podobných dokumentů byly oprávněné obě instituce – okresní soud i notářská kancelář.

jednou šikmo přeškrtnul, aby zůstal i nadále viditelný text.⁷² Samotné úřední pořízení bylo vyjádřeno jedním z bodů ediktálního protokolu ve shodné podobě jako v následně vyhotoveném ediktu. Pro zkrácení ručně sepisované textové části bylo i zde hojně užíváno odkazů v podobě závorek, pomlček, číslování a latinských termínů typu *ex, supra* apod. Členění protokolu se dělo několika body, jejichž počet přesahoval 10 krátkých článků. Ty proklamovaly vedle výše uvedeného také adresní rozdělovník a způsob úředního oznámení v oficiálním periodickém věstníku. Poslední reversní strana byla vyhrazena takzvanému indorzálnímu ediktu, německy označovanému *Indorsso Edikt II*, jenž se týkal daňových záležitostí, tedy žádosti o výměr daní berním úřadem, dále kancelářského vyřízení císařského rady a expedičních poznámek. Levá strana u dolního okraje indorzálního ediktu vyhrazovala prostor pro vidimační klauzuli členů civilního obchodního senátu. Tradiční dvojlist protokolu byl mnohdy využíván spisovnou jako obálka pro celkový průběh ediktálního řízení, když se do něj vkládaly výsledky úředních procedur, které vlastně sám o sobě protokolárně předepisoval (firmování, notářské žádosti, výňatky z úředních periodik etc.). Následně organicky vytvořený spisek nám tedy vhodně poslouží k rekonstrukci celého řízení, ačkoliv ke komplexní orientaci je zapotřebí hlubší poznání uvedených diplomatických typů písemností a vnitřních kancelářských předpisů soudní obchodní agendy.

Protokol o výsledku

Sepisoval se v případě nejasností o existenci již zaprotokolované živnosti v takových případech jako bylo úmrtí jejího majitele anebo vykazování firemní nečinnosti, což se obrazilo hlavně v neplnění daňových povinností. Protokol o výsledku byl sepisován zpravidla u okresních soudů a na soudy II. instance se zasílal teprve po jejich sepsání, a to okolkované známkou 1 zl.⁷³ Psal se na jeden dvouarch, přičemž jeho reversní strana se překládala na dvě poloviny, opatřovala regestem okresního soudu s datací vyhotovení a podpisem okresního soudce v levé části. Na levé části, ovšem nahoře, se také nacházelo číslo jednací, naopak dolů se umísťovalo prezentační razítko krajského soudu po doručení. Na protilehlé pravé straně byl psán návrh vyřízení z pera referenta krajského

⁷² Tak třeba v případě řízení ve věci vyhlášení firmy jednotlivé se škrty pasáže týkající se firem společenstevních a naopak.

⁷³ Touto částkou byl protokol kolkován v 90. letech 19. století před justiční reformou v roce 1895.

soudu a v horní části nad tím pak signatura ve tvaru [číslo spisu / číslo dokumentu – části spisu]. Datovaný regist byl parafován čtyřmi podpisy, pod něž se vpisovala lhůta potřebná k úřednímu vyřízení, zpravidla červenou barvou a odlišnou, většinou modrou barvou adekvátní datum, k němuž se lhůta vztahovala. Obsahově se týkal popisu předmětu slyšení a vyjmenovával přítomné, což byli zároveň tři osoby přítomné protokolárního zlistinění: I. c. k. okresní soudní adjunkt, II. soudní zapisovatel, III. vyslýchaný, jímž mohl být samotný živnostník nebo manžel – manželka či rodinný příslušník.⁷⁴

Výpis soudní

Jeho vyhotovení odviselo od protokolu o výslechu, resp. protokolu o projednání pozůstalosti, poněvadž fungoval jako nucené ohlášení nové skutečnosti na adresu krajského soudu. Sepisování tohoto výpisu obstarávalo I. oddělení okresního soudu, podepisoval jej jeho řídicí kancelista. Souhrnně vzato, jednalo se o souhlas účastníků, zda může nezměněně užívat a vést živnost nástupce původního majitele, například v důsledku úmrtí či jiné zásadní změny. Výpis měl dvě části, a sice jednak první část, což bylo pouhé textové znění písemnosti a jednak potvrzení, které se týkalo samotného pozůstalostního řízení a následně jeho skončení. Kolkování soudního výpisu probíhalo tedy dvoufázově: a) pro první část známkou 4 Kč, b) pro druhou část kolkovou známkou 2 Kč.⁷⁵

Výpis z obchodního rejstříku

Měl téměř shodnou strukturu zápisů s evidenčním listem (cf. výše), tedy rovněž styl zápisů dál se v jednotlivých rubrikách, o nichž už jsme v souvislosti právě s ním pojednali, proto se dá hovořit, že za epochy vodňanského krajského soudu existovaly obě písemnosti paralelně vedle sebe. Nemůžeme říci, že jedna suplovala druhou, neboť evidenční list byl vyhotovován pro účely za hranice protektorátu a výpis z obchodního rejstříku pro účely uvnitř protektorátu. Svými vnitřními znaky však byly téměř shodné, i tento výpis podepisoval soudní krajský revident.

---

⁷⁴ Takto se dělo hlavně při neznámém zmizení dotyčného firmanta, např. při náhlé emigraci do zahraničí.

⁷⁵ Podle sledování těchto výpisů z dvacátých let 20. století.

Výzva

Vydával ji Lidový soud v Českých Budějovicích s podmínkou opovědi ve lhůtě jednoho měsíce s podpisem vedoucího oddělení podnikového rejstříku pouze v českém jazyce. Tato II. výzva byla vyvěšována na úřední desce místního národního výboru po dobu jednoho měsíce a doručována živnostníkovi a místnímu národnímu výboru. Výzva, která ji předcházela, tedy první, se týkala téhož a tu druhou předcházela zhruba o tři měsíce. Podepisoval ji ovšem referent lidového soudu a poštou ji obdržel okresní i místní národní výbor, Úřední list v Praze, Krajský soud v Českých Budějovicích a samozřejmě také firma. Výzva lidového soudu nebyla opatřena úředním razítkem, psána téměř jedinečně na dřevitém papíru druhotné jakosti formátu asi A5. Pouze v levém horním okraji v poznámce o vyvěšení a sejmutí z úřední desky se umisťovalo kulaté razítko červené barvy místního národního výboru, který výzvu takto zveřejňoval; jeho opis mohl být např. *Místní národní výbor Český Krumlov – odbor vnitřních věcí –*.⁷⁶

Znamenání firmy nebo prokury

Jinak také „zanešení“ anebo „zapsání“ firmy do obchodního rejstříku, německy se potom užívalo termínu Firmazeichnung; notář či advokát jej vyhotovoval na dvou stranách jednoho listu papíru. Avers tu představoval prohlášení o způsobu podpisování firmy se vzorem vlastnoručního podpisu majitele nebo majitelů podniku, datací, číslem jednacím, hlavičkou notářské či advokátní kanceláře, kolkovými známkami dvakrát 1 K a výpočtem tzv. legalizačního poplatku za provedený úkon zastupující kanceláři.⁷⁷ Reversní strana obsahovala článek o stanovení přesného oficiálního názvu firmy zveřejněného před notářem, který tuto skutečnost zaštitil vlastnoručním podpisem napravo pod textem; vlevo od něj bylo v dobách monarchie převážně oválné, méně kulaté, razítko notáře a od něj ještě více nalevo stanovení notářských poplatků, tedy legalizačního v kolcích, jak jsme si již řekli. V dobách do roku 1895 bylo znamenání firmy vkládáno do protokolu o ediktálním řízení, resp. do žádosti o opověď, již bylo součástí. Později, okolo roku 1918 a dále se znamenání zjednodušovalo a mělo velmi ustálenou formu jako prohlášení, které

⁷⁶ SOAT, fond KS ČB FA, karton 35, sign. Rg. A/131; výzva z 24. ledna 1955.

⁷⁷ Legalizační poplatek činil po roce 1900 částku 4 K, celkový poplatek s kolkou byl tedy stanoven na 6 K.

se tehdy kolkovalo v záhlaví i v ověřovací doložce kolky 2 K (cf. výše). K tomu dodejme, že ještě roku 1919 byly běžně užívané kolkové známky s vyobrazením panovníka Františka Josefa II. Téměř totožné se znamenáním firmy bylo znamenání prokury ve dvojjazyčném provedení vzoru firmování. Rozdílem bylo de facto jen to, že místo podpisu firmanta byl uváděn podpis prokuristy, který budoucí firmu hodlal zastupovat.

Žádost o opověď nebo změnu ve vedení firmy

Jedná se o jednu z nejčastějších písemností, jelikož musela být vyhotovena při každém záměru o zaprotokolování pozdější firmy do obchodního rejstříku. Lze pozorovat, že do roku 1895 vyřizoval žádosti o vyhlášení firem spíše notář, po tomto období pak většinou soukromý doktor práv, advokát, přestože se oba typy zastoupení budoucího firmanta prolínají. Žádost mohla být psána na několika, nejvíce na čtyřech, ale také až na šesti⁷⁸ stranách jednotného elaborátu, který se v pozdějších letech svazoval uprostřed bavlněnou šňůrou, na zadní straně ukončenou papírovou hlubotiskovou pečetí, pevně spojenou s reversním listem. Pečeť měla oválný tvar se jménem a sídelním místem notářské, resp. advokátní kanceláře v barevném, většinou červeném nebo modrém provedení. Titulní strana žádosti nesla hlavičku kanceláře, ponejvíc jednořádkovou, pod níž doprostřed umísťoval českobudějovický krajský soud prezentační razítko po doručení s datem podání, umístěním v registratuře a počtem příloh a rubrik.⁷⁹ Vlevo od presentata se přilepoval kolek v hodnotě 15 K,⁸⁰ opatřený kulatým úředním razítkem krajského soudu se státním znakem. Pravá horní strana od presentata na žádosti se vyčlenila pro umístění spisové značky; o jejím vývoji viz výše. Ustálený úzus vyhotovení první strany tohoto elaborátu diktoval také vyjmenování dat obchodních společníků, eventuelně odkaz na již zaregistrovanou živnost v rejstříku, pokud docházelo pouze ke změně ve vedení (existenci) firmy. Obligatorně se muselo uvádět úplné znění a sídlo podniku, znění pak v českém i německém jazyce, pokud se jednalo o žádost vydanou do roku 1918. V případech pozdějších let se dvojjazyčnost zachovávala pouze fakultativně, když to žadatel uznal za vhodné anebo nuceně, byl-li žadatel příslušníkem německé minority. Druhá část žádosti se týkala dohodnutého způsobu podpisování firmy, tzv. firmování. Živnostník či každý

⁷⁸ Vyhotovení žádosti na více než čtyři strany přeloženého dvojlístu je ve 20. století spíše ojedinělé.

⁷⁹ Tato praxe byla zavedena v souvislosti s rokem soudní reorganizace 1895, a později, jako téměř výlučná.

⁸⁰ V této výši bývá doložen k roku 1906; stejně tak i níže uvedené kolky k této písemnosti.

společník tak připojil podpisový vzor, opět dvojjazyčně podle výše uvedených pravidel, pokud existovalo už firemní razítko, pak včetně jeho otisku rovněž v obou jazycích. Tato část byla kolkována známkou ve výši 1 K s úředním razítkem, které se umístilo přes známku pro její znehodnocení a stvrzení. Třetí částí byl závěr písemnosti s úřední ověřovací doložkou, která se sepisovala před kancelistou okresního soudu. Ta byla okolkována známkou 3 K a opatřena úředním kulatým razítkem okresního soudu s podpisem c. k. kancelisty. Text doložky obsahoval de facto odkaz na spisový znak, obchodní název firmy, vlastníky, místo podnikání a závěrečné prohlášení, že všechny patřičné listiny byly vlastnoručně podepsané za přítomnosti okresního soudního úředníka s uvedením dne sepsání. Časová prodleva mezi tímto datem a datem uvedeným na prezentačním razítku Krajského soudu v Českých Budějovicích byla buď nulová nebo nejpozději do následujícího pracovního dne, tedy minimální. Souhrnně byla cesta od vyhotovení žádosti o protokolaci až k jejímu doručení krajskému soudu následující:

žadatel → *notář anebo soukromý advokát* → *okresní soud* → *krajský soud*

Žádost o opověď nebo změnu byla sepisována ručně bez předtištěných formulí či rubrik, přesto ale se notářské a advokátní kanceláře řídily danými předpisy pro vzhled úředních písemností obchodního charakteru, jak bylo řečeno výše. Typickým znakem pro identifikaci takové žádosti jsou pro její německou mutaci slovesa *beantragen* či *melden*, jimiž se uvádí konkrétní důvody následného vzniku budoucí listiny, tedy úředního vyhlášení živnosti. Spolu s tím, že jsou k této části připojena jména zprostředkovatelů, tedy notářů nebo advokátů, při změně vedení firmy pak osoby zainteresované v tomto právním kroku, můžeme poukázat na skutečnost, že se jedná o pozůstatek původně středověkého způsobu uvedení konkrétních důvodů vzniku listiny, tedy o *naraci*. Varianta česká byla jednodušší tím, že se zde neuvádělo žádné sloveso, lépe řečeno po úvodní inskripci následovalo substantivum *žádost*,⁵ vepsané doprostřed titulního listu, které tvořilo pomyslnou část jednoho větného celku, který pokračoval genitivním tvarem jména žadatele v levé horní straně aversu pod kolky. Protilehlá polovina listu zůstala prázdná a až do spodní části se dále pokračovalo ve vyjmenování předmětu a důvodu žádosti v lokálu. Pod následující vynechanou mezeru se vpisoval číslovkou počet příloh a slovně počet vyhotovení, což se označovalo termíny *jednoduše* pro jeden exemplář, *dvakrát* pro dva exempláře atd. a o jaké vyhotovení se jedná právě v souvislosti s tím kterým exemplářem.

Celkové znění v české mutaci tak mohlo znít následovně:⁸¹ „Žádost^U Antonína Watzla, majitele firmy v Českých Budějovicích^L o povolení a provedení uvnitř uvedených zanášek v obchodním rejstříku^P[.] 1 příloha, jednoduše^{PM}[.]“⁸² Jinou, starší variantou téhož byla formulace uváděná bez samostatně nadepsaného substantiva *žádost*, které nahradila fráze *podávat žádost*; opět nejlépe si doložíme příkladem na citaci pramene:⁸³ „Rozálie Kazimourová, obchodnice v Suchdole n. Lužnicí, zast[oupená] JUDrem Františkem Weirichem, advokátem v Třeboni^L podává žádost o zápis změn při firmě Alois Wald, doplněnou odevzdací listinou.^P K číslu jednacímu Firm 889/52. Jednou.“^U Abychom byli důslední, dodejme, že okolo roku 1918 se tatáž písemnost rovněž nazývala ohláškou, jež měla ovšem velmi podobné, ne-li shodné rysy jako uvedená žádost o opověď. Rozdíl byl snad jen v tom, že ohláška se sepisovala jenom ve věci změny, nikoliv opovědi samotné, a v tomto ohledu jmenovala také osobu prokuristy. Její záhlavní kolek však byl patnáctikorunový a na ověřovací doložce korunový. Navíc se přikládalo tzv. prohlášení od notáře, které se kolkovalo známkou 2,50 K.

Dalšími typy žádostí byly žádosti o zaslání usnesení ve věci přemístění firmy k jinému obvodu krajského soudu, žádost zemského finančního ředitelství v záležitosti zapůjčení spisů potřebných k vyhotovení stanoviska v oblasti daňové, žádost o výmaz pobočky mateřského podniku podávaná skrze notáře, žádost o povolení úředně stanovené lhůty a nakonec i žádost o výpis z obchodního registru.

Závěrem této kapitoly lze zmínit ještě několik dalších typů písemností firemní agendy, od jejichž konkrétního popisu bylo zde upuštěno, s uvedením vybraných německých jazykových ekvivalentů v závorkách: formulář zapsaných změn a dodatků (Änderungen und Zusätze zu hereits eingetragenen Einzel- und Gesellschaftsfirmen), kvitance (na výši inzertních poplatků), listy ofertního řízení (v rámci výběrových řízení v komorní agendě), odevzdací listiny (řešily pozůstalostní řízení ve věci předání majetku, tedy i firmy), odhlášení živnosti okresním úřadem (Gewerbezurücklegung), odvolání (Rekurs), potvrzení (Bescheinigung, Bestätigung; ve věci přijetí finančního obnosu obchodní a průmyslovou komorou s podpisem jejího prezidenta a sekretáře aj.), protokol

⁸¹ V indexech je uvedena pozice části textu: U = uprostřed listu, L = nalevo, P = napravo, PM = napravo pod mezerou.

⁸² SOAT, fond KS ČB FA, karton 33, sign. A.I/108, žádost z roku 1931 – citována ve zkrácené verzi.

⁸³ SOAT, fond KS ČB FA, karton 36, sign. Rg.A/172, žádost o zápis změn ve vedení firmy z roku 1915.

o roku (Tagsakungsprotokol; sepisovaný v soudní kanceláři v různých záležitostech), protokol o zanešení firmy jednotlivé (Eintragung einer Einzelfirma; Eintragung der Firma eines Einzelkaufmannes), rezoluce (ve věci fušerství, hájení stavovských zájmů před infiltrací příbuzných profesí), upomínka úřední (Amtserrinerung), výkaz přírůstků a úbytků ve firmě (Ausweis).

Poněkud specifickou agendou byly písemnosti vzešlé z činnosti Kanceláře souhrnného likvidačního národního správce v Českých Budějovicích.⁸⁴ Její předseda JUDr. Bohuslav Lukáš byl se stále sílícím socialistickým režimem, resp. po komunistickém únorovém puči, pověřen úplnou likvidací průmyslových podniků na Českobudějovicku. V rámci svého postu korespondoval s krajským soudem, který mu obligatorně poskytoval podklady z ediktálních řízení výmazů firem. Při domnělé neoprávněnosti anebo chybném kroku v tomto procesu přesto vracela kancelář písemnosti zpět soudu, potažmo také národnímu správci, k přehodnocení. Výsledkem činnosti však nakonec beztak zůstávala rozhodnutí o likvidaci jednotlivých podniků, ať už dříve či později, což bylo samozřejmě přesně v souladu s duchem doby a komunistické ideologie.

---

⁸⁴ Původně se sídlem na někdejší Švermově ulici 313, koncem roku 1948 již na Husově třídě 877.

5.3 PROCES ZLISTINĚNÍ PŘI ŘÍZENÍ ZÁPISU, ZMĚN A VÝMAZU OBCHODNÍCH FIREM NA POZADÍ DĚJINNÉHO VÝVOJE

Veškerý komplex firemní agendy, spočívající v iniciativě živnostenské jednotky jako žadatele a uchazeče na straně jedné a k tomu nutné úřední moci, obrážející se v obchodním soudnictví na straně druhé, je možné vysledovat téměř detailně z aktového materiálu vznikajícího z činnosti obchodního senátu krajského soudu. Protože je tato práce motivována živnostenským prostředím na Českobudějovicku, je samozřejmé, že hlavní směr našeho zájmu se bude ubírat k jeho krajskému soudu. Spisovna pocházející právě od tohoto původce totiž představuje nepřeborné množství jednotlivých druhů písemností, které svým charakterem přehledně vykreslují samotný život jednotlivých podnikatelských subjektů po celé stoleté období nastolení ekonomického liberalismu.

Optimální cesta, která by měla nastínit takový trend, jímž bychom se mohli řídit při objasnění průtahů dosti náročnou, především rakousko-uherskou, úřednickou byrokracií, by mohla být pro naše potřeby určena procesem zlistinění, který se dál v rámci úředního řízení zápisu do obchodního rejstříku, jeho změn a také konečného výmazu firmy. Budoucí firmant,⁸⁵ který, jak už jsme si řekli, stál před rozhodnutím zavést si vlastní podnikatelskou praxi, ať už obchodní, řemeslnou anebo jinou, musel absolvovat doslova průtah několikerými byrokratickými obstrukcemi, byl podřízen obligatorně stanoveným čekacím lhůtám v jednotlivých fázích procesu, než získal vůbec živnostenské oprávnění. V první řadě zde musíme hovořit o tzv. protokolování firmy. Živnostník, který vlastní svobodnou vůlí dospěl k tomu, že si založí svůj podnik nejprve oficiálně obeslal krajský soud prostřednictvím žádosti o zaprotokolování, která musela nést státní notářské ověření. Stávalo se také, že žadatel poslal na adresu soudu žádost pouze z vlastní iniciativy, bez tohoto ověření, ačkoliv dopředu s odhadnutou částkou na úhradu úředních výloh. Ovšem v takovém případě mu tato byla vrácena zpět bez kladného vyřízení s upozorněním na nutnou nápravu stavu věci. Později, po roce 1895, tedy po justiční reorganizaci,⁸⁶ byl v tomto upozornění, či lépe řečeno výzvě, dovětek s odkazem na právní normu, a sice článek 19 a 88 obchodního zákoníku s tím, že je dosavadní způsob

⁸⁵ Pojmem firmant rozumíme osobu, která firmu podepisuje a je k této činnosti zákonem oprávněna.

⁸⁶ Myšleno tím soubor nových civilních jurisdikčních norem zákona ze dne 1. srpna 1895, č. 111 ř. z.

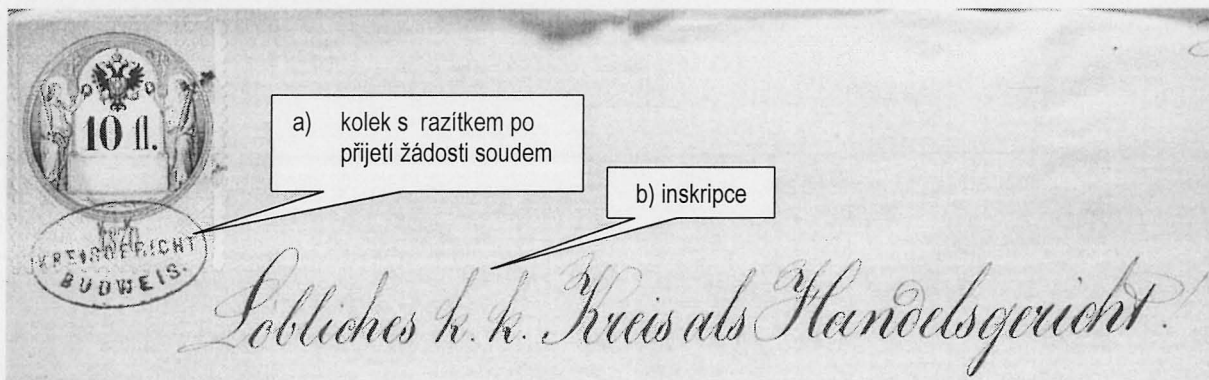
podání nepřipustný. Zpětné předložení žádosti pak mělo předepsanou lhůtu nového podání, stanovenou na délku do 14 dnů a pokud se nestalo podle určeného postupu, odkládal se případ ad acta. Vzhledem k docela pokročilému stadiu úředních metod okolo roku 1900 je pozoruhodné, že se tehdy objevoval dodatek, který hovořil o tom, že „nutno jest, aby celé znění firmy i podpis firmantem byly vlastnoručně vypsány. Znamenání firmy nelze nahradit vytištěním.“⁸⁷ Přitom jen o pár let později se již zcela běžně k ověřovacím doložkám, resp. podpisovým vzorům místo ručního vypisování názvů živnostenských subjektů připojoval otisk razítka, někdy i dvou – v české a německé mutaci, anebo byl text psaný na stroji a žadatel jen doplnil svůj vzorový vlastnoruční podpis. Pokud podnikatel zjednával nápravu v této věci, následovalo první notářské vyřízení v kanceláři c. k. notáře, který byl zpravidla v každém sídelním městě soudního okresu; ba co víc, takových kanceláří mohl být i větší počet pro jediný okres.⁸⁸ Notáře jako veřejné úředníky jmenoval sám ministr spravedlnosti, který vykonával zároveň dozor nad jejich kolegií a komorami. V souvislosti s notáři je ještě důležité zmínit rok 1871, který přinesl zákon o notářském přímusu, jímž bylo stanoveno jaká řízení mají být učiněna právě před nimi; byli přímo závislí na moci soudní. Později, po vzniku republiky, zajišťovali v rámci firemní agendy, tedy sepisování žádostí k opovědi, změny a ověřování apod., dosavadní notářské služby většinou advokáti. Poněkud kuriózní je sledovat přímo rok 1918 a 1919, kdy se setkáváme ještě s neurčitým označením notářů, resp. advokátů ve spisovém materiálu. Tak se např. českobudějovický právník JUDr. Emanuel Touš ještě v únoru 1919 prezentoval coby c. k. notář. Jeho kulaté úřední razítko mělo dosud atributy jako za monarchie, tedy česko-německý opis a uprostřed říšský znak, který byl později přeškrtnut ve tvaru kříže, čímž se měl demonstrovat přechod k republikovému zřízení.⁸⁹ Jiné advokátní kanceláře používaly razítka s tímž opisem (c. k.), ovšem prostřední říšský znak odstranily vyříznutím, což bylo rovněž pro tu dobu poněkud nesmyslné. Vyhotovení, které vzešlo z tohoto prvního jednání, se zpravidla sepisovalo na 2 dvouarších, bylo opatřené předepsanou výší hodnoty kolku, ve starším období v 80. letech 19. století asi 12 zl., a stvrzeným podpisem i razítkem notáře. Jednalo se o žádost ve věci opovězení – opovědi – firmy. Akt, který jsme si právě popsali mohl být ale stejným způsobem vyřízen prostřednictvím příslušné

⁸⁷ SOAT, fond KS ČB FA, karton 27, sign. Reg. A/18, spis z roku 1907.

⁸⁸ Stav notářských kanceláří k 1. lednu 1913 byl takový, že pro celý obvod českobudějovického krajského soudu jich bylo čítáno 16, přičemž v Č. Budějovicích byli notáři dva a ve zbylých 14 soudních okresech vždy po jednom notáři.

⁸⁹ SOAT, fond KS FA ČB, karton 29, sign. Reg. A/29.

kanceláře okresního soudu. Takto vyřízená žádost, když obsahovala všechny potřebné atributy, byla zaslána anebo předána kanceláři obchodního senátu, který přistoupil k dalšímu kroku, a sice sepsání nóty. Tu obdrželo okresní hejtmanství, od roku 1868 opět správce přímých daní, s uvědoměním o skutečnosti záměru založení nové obchodní firmy spolu s dotazem na stanovení výše daně výdělkové – Erwerbsteuer a daně důchodkové (z příjmu) – Einkommensteuer v rozsahu ročního platu. Podepisování nóty realizoval za obchodní senát krajského soudu c. k. soudní rada. Následkem toho stanovilo okresní hejtmanství výši daňové zátěže – pro středně velkou firmu okolo 30, resp. 10 zl.,⁹⁰ a zaslalo svůj výměr zpět na krajský soud s podpisem c. k. místodržitelského rady. Vrátime-li se k notářskému pořízení, je třeba zmínit, že po vystavení počáteční žádosti o opověď následovalo pořízení další, a sice sepsání druhé žádosti na obchodní senát s ověřenými podpisy a s přílohou potvrzení o zahájení vyhlásování živnosti. Jednalo se vlastně o žádost o zanesení firmy do obchodního rejstříku, která po obdržení krajským soudem byla označena jeho razítky napříč přes celou, či všechny kolkové známky povinně písemnost doprovázející, většinou v záhlaví titulní strany; příklad si můžeme doložit názorně na ukázce archivního pramenu:

Obr. 5.3 a

Takto potvrzované exempláře s připsanou inskripcí se objevovaly v činnosti českobudějovického obchodního soudu po celé období do zavedení soudní reorganizace v roce 1895. Od tohoto data se ráz písemností poněkud měnil; zde si uvedme, že místo původního oválného razítka, jak vidíme na obrázku, se dále používalo razítko kulaté s prezentačním datem, které se až doposud objevovalo v pravém dolním okraji dorzální strany písemnosti, ačkoliv obdélníkového tvaru; blíže k tomu také v kapitole 6. Přílohou

⁹⁰ Výše daně také odvisela mj. od určení sídla firmy, a to podle počtu obyvatel.

k tomuto notářskému vyřízení mohly být další listy a listiny jako třeba edikt, anebo zápis o jeho řízení, kvittance odvislá od povinného zaplacení inzertních poplatků, eventuálně inzertní poplatek samotný, v povinných úředních listech a tyto úřední listy, zpravidla Pražský deník. Pokud dosud nebylo zahájeno ediktální řízení obchodního senátu, což nebylo, vyjma situace, kdy už byl edikt sepsaný z dřívější doby, např. při změnách v obchodním rejstříku apod., pak byl tento na základě výše popsaného notářského pořízení krajským soudem vydán. Jednalo se zpravidla o čtyři strany hustě popsaného, vprostřed přeloženého archu cyklostylově namnoženého formuláře, který byl dopisován ručně z části česky, z části německy. Cyklostylově předtištěné písmo bylo provedeno novogotickou kurzívou s průměrnou čitelností, při budějovickém krajském soudu na bílém, modrém anebo zeleném papíře. Ediktem obchodní soud oznamoval, lépe řečeno vyhlášoval, konečný zápis – zanesení – živnosti do obchodního rejstříku se všemi náležitostmi. Náležitostmi je tu míněn oficiálně stanovený obchodní název firmy, místo podnikání a druh živnosti, jméno majitele nebo majitelů v případě spoluvlastníků a určení osoby, která za firmu bude provádět prokuru. Tedy kdo ji bude zastupovat ve styku s úřady a vůbec na veřejnosti v plné moci. Optimální bylo, ovšem většinou jen u velkých firem, když byl prokurista členem takového podniku, resp. členem rodinného kolegia vlastníků jako třeba v případě známé jihočeské továrnické rodiny Zátkových.⁹¹ Zápis do obchodního rejstříku byl tedy v ediktu tímto krokem považován za vyřízený, přestože se musely učinit ještě závěrečné kroky související s podmínkami uvedenými ve vyhlášení živnosti; s tím bylo spjaté rovněž stanovení výše daňové zátěže, kterou vyčíslilo okresní hejtmánství, a to s kompetencí od roku 1868. Konečný elaborát ediktu, česky tedy nazývaného vyhláška, obsahoval expediční rozdělovník, v němž byly uvedeny organizace a instituce, které byly ze zákona povinny vzít vyznění o vzniku nové firmy na vědomí. Tak obdržel kopii vyhotovení spolu s potvrzením opovědi živnosti samozřejmě samotný žadatel, dále obchodní a průmyslová komora a pobočka Pražských novin, event. jiný list úředního věstníku.⁹² Vyhláška soudní totiž obsahovala příkaz zveřejnění zpoplatněného

⁹¹ Přesněji řečeno, prokura byla udělena buď plnou mocí (I) nebo výslovným jmenováním prokuristou (II) anebo udělením zastupování firmy per procuram (III) – (sub od. KLIER Vincenc, O zápisech ..., cd., str. 77). Její udělování, změny a vyhlášení podléhaly při soudním ediktálním řízení podobným úředním procedurám jako ve věci opovědi firmy, a to i v rámci diplomatického spektra užitých písemností.

⁹² Pobočka Pražských novin byla označována jako Comptoir der Prager Zeitung, dalšími novinami byly třeba Wiener Zeitung, později Úřední list republiky Československé a za protektorátu existoval Ústřední oznamovatel se sídlem na Smichově. Ten ještě roku 1941 paradoxně citoval prvorepublikovou legislativu, a tak hladina poplatků zůstávala na té výši, kterou předepisoval § 4 vl. nař. 397/1919 Sb. z. a n., resp. § 4 vl. nař. 406/1919 Sb. z. a nař.

zápisu do obchodního rejstříku většinou právě v tomto úředním listu s určujícím termínem dokdy má být podmínka splněna. Navíc, vzhledem k vydávaným dvojjazyčným výtiskům se zadával inzerát v českém i německém jazyce, přičemž data oficiálních vydání se vzájemně mohla lišit. Pokud zveřejnění v úředním listu proběhlo v pořádku, byla krajským soudem vyhotovena relace pro interní potřeby soudu s obsahem o zveřejnění inzerátu v tisku. Relace byla přitom vidována představiteli obchodního senátu na její levé polovině (vpravo byl samotný text), resp. se zde objevuje poznámka o správném úředním postupu a vyřízení pro hlavního registrátora k založení do spisu. Vrátime-li se ještě k ediktu, je nutno zmínit, že byl v závěru podepisován, lépe řečeno opět vidován, obchodním senátem; v Českých Budějovicích se jednalo v letech před soudní reformou o předsedu, dva soudní rady a obchodního přísedícího (viz výše). Nad rámec ediktálního řízení, přesto však povinně, muselo dojít po zprostředkovaném zaplacení inzertního poplatku Pražským novinám.⁹³ Jejich pobočka zaslala na adresu krajského soudu kvitanci, čímž bylo zřízení živnosti dokončeno. Inzertní poplatek se přitom různil v průběhu let, ale i v závislosti na závažnosti zápisu. Pokud byli zveřejňováni prokuristé, či smlouvy nebo odštěpné závody, byl poplatek vyšší, obecně se ale dá uvést, že činil 1 zl. 40 kr.⁹⁴

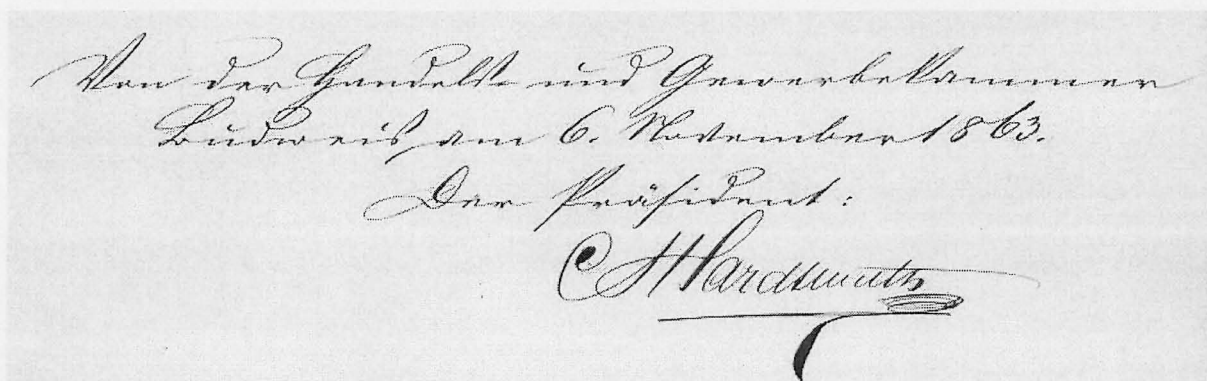
Opakem zanesení firmy byl její výmaz, ostatně jako dnes. Krajský soud byl v úředním spojení s okresním hejtmanstvím, s nímž si vyměňoval vzájemná hlášení. Pokud firma nevykazovala po delší dobu svou činnost, což se projevilo především v daňových nedoplatecích, oznámilo okresní hejtmanství tuto skutečnost krajskému soudu. Ten pak živnostníka, který úředně samozřejmě stále existoval, přestože mohl svévolně živnost přestat provozovat, obeslal úřední upomínkou s výzvou k oficiálnímu vyřízení výmazu firmy u obchodního registru ve lhůtě do 14 dnů. Pokud nebyla výzva vyslyšena v této stanovené lhůtě, byl učiněn dotaz na okresní soud anebo městskou radu o informaci co se s majitelem živnosti v posledních dnech stalo, zda se neodstěhoval, nezemřel apod. Takové zprávy zasílaly na soud většinou městské rady, které měly detailnější přehled o obyvatelích města anebo obce. Pokud se firmant dohledal, což se většinou uskutečnilo, byl opět povinován zaplatit inzertní poplatek z důvodu zveřejnění v úředním věstníku, ovšem tentokrát ve věci výmazu podniku. V případě, že by se tak

---

⁹³ Jeho zaplacení bylo definováno rovněž při vyhlášení živnosti; úhradu směl provést buď samotný živnostník anebo v zastoupení jím pověřený notář.

⁹⁴ KLIER Vincenc: O zápisech do rejstříku obchodního pro praktickou potřebu ... cd., str. 82.

nestalo, učinil krajský soud na podnikatele druhou výzvu, tentokrát s osmidenní lhůtou ve stejném smyslu a připojil upozornění na sankční poplatek, který mohl činit před rokem 1895 až 10 zl.⁹⁵ Druhým dotazem, jímž se soud snažil domoci stavu skutečnosti, byla žádost na obchodní komoru, zda je u této instituce živnostník stále vedený v evidenci a zda má komora námitek proti výmazu firmy. Komorní odpověď byla soudu odesílána formou dobrozdání, které nejprve uprostřed pod datací podepisoval vždy vlastnoručně jen její prezident, viz obrázek, později se od něj vpravo objevuje i podpis tajemníka.

Obr.5.3 b

Pokud se nevyskytly při těchto úředních krocích překážky, mohlo dojít k samotnému výmazu živnosti z evidence, a to obdobným způsobem jako při zapsání firmy do obchodního rejstříku. Tedy opět ediktem s určením expedice rozeslání ostatním institucím,⁹⁶ přičemž majitel rušené firmy obdržel vyhlášku na stvrzenku do vlastních rukou. Krajský soud nakonec zasílal soudní výměr týkající se ať už protokolace či výmazu firmy obchodní a živnostenské komoře, která jej statisticky zpracovala a dále oficiálně zveřejnila ve svém ústředním věstníku Obchodní komora, resp. ještě za monarchie spíše v pravidelných protokolech o řádných a mimořádných komorních schůzích.

Závěrem této části kapitoly si můžeme shrnout hlavní typy písemností, které se vyskytovaly v souvislosti s ediktálním řízením, nejvíce při zápisu anebo výmazu firmy do roku 1895. Jednalo se především o samotný edikt jako zlistiněný výsledek tohoto úředního procesu, vedle něj se vyskytovaly hojně žádosti, především notářské, dobrá zdání obchodní komory a konečně kvitance a potvrzení v souvislosti s nucenou inzercí.

⁹⁵ SOAT, fond KS FA ČB, karton 22, sign. I/676.

⁹⁶ Okresní soud přijímal vyrozumění o výmazu formou relace; cf. SOAT, fond KS FA ČB, karton 21, sign. I/625.

V průběhu trvání živnosti mohlo dojít, a také většinou docházelo, ke změnám v jejím vedení, vlastnění anebo zastupování. Například se tak mohlo stát, pokud některý z dědiců požadoval nechat se zapsat sám anebo třetí osobou jako nový vlastník, což obnášelo vyhotovení žádosti o změnu v obchodním rejstříku, adresované krajskému soudu. V období první republiky se taková skutečnost dávala na vědomí České finanční prokuratury v Praze,⁹⁷ která mohla vznést proti tomuto návrhu námitku k rekursnímu soudu druhé stolice, jímž byl Vrchní soud v Praze. Předmětem odvolání bývala povětšinou neshoda předmětu podnikání s dosavadním původním oborem, což bylo klasifikováno jako skutečnost zabraňující realizaci výše uvedené změny v souladu s článkem 22 obchodního zákoníku. Vznesený odpor proti takové změně v obchodním rejstříku zasílala finanční prokuratura na vědomí krajskému soudu a vrchnímu soudu pak formou návrhu na rozhodnutí o zamítnutí žádosti. Návrh podepisovala česká finanční prokuratura, lépe řečeno za jejího prezidenta a finančního prokurátora ministerský rada. Povinnost ohlásit změny a nová vyhlášení se také uskutečňovala vůči okresnímu úřadu, resp. okresní správě politické formou oznámení, které se kopií zasílalo rovněž krajskému soudu. Změny po doručení takového oznámení předal prostřednictvím vyrozumění úřední cestou sám okresní úřad, resp. okresní správa politická berní správě za účelem správného odpisu daně. Cesta oficiálního postupu vedla tedy od samotného žadatele do notářské, či snad lépe advokátní, kanceláře coby zprostředkovatele, která vyhotovila prvotní žádost a oznámení zasílané okresnímu úřadu, resp. okresní správě politické a zároveň na vědomí krajskému soudu. Okres pak postupoval záležitost dále berní správě jakožto prvoinstančnímu úřadu v oboru přímých daní.⁹⁸ Naopak od berní správy mohl krajský soud požadovat k návrhu změny (i výmazu) potvrzení – prohlášení o tom, že ta nečiní námitku právě proti změnám či výmazu firmy; podání mělo potom lhůtu 14 dnů na vyřízení. Berní správa zpravidla námitku neměla, pokud nebyla ta která konkrétní jmenovaná firma v nevypořádaných závazcích, dlužích vůči státu. V momentě, kdy byla žádost vzata na vědomí, vlastně vyřízena, uvědomil okresní úřad o této skutečnosti také příslušné živnostenské společenstvo, což je pochopitelné. Pojem změny však mohl také představovat transformaci firmy jednotlivé na firmu společenskou. To se potom dotýkalo

⁹⁷ Finanční prokuratury byly zřízeny již roku 1851, ale až od roku 1898 se podívaly přímo ministerstvu financí; stejně tak i za první republiky. V obou obdobích zastupovaly finanční prokuratury zájmy státu, event. jiných orgánů.

⁹⁸ Jedná se tu tedy o období od roku 1919, kdy byly berní správy oddělené od politické správy osamostatněním berních referátů okresních hejtmanství s vymezením územních pravomocí zpravidla na politický okres.

celé řady obměn s tím spojených, neboť změny musel doznat nově dohodnutý společný název podniku, způsob podepisování, společné přebírání směnečných závazků jednotným souhlasem, pokud vznikly anebo vzniknou, a také v případě sňatku jednoho ze společníků neopomenout smlouvou svatební se „do rejstříku firem při firmě naší zaznamenati dáti.“⁹⁹ V úřední praxi to znamenalo vedle známých kroků v rámci ediktálního řízení také úřední ověření u notáře nebo okresního soudu a na krajském soudu vystavení a vyplnění formuláře změn a dodatků.

Tendence úředních postupů, které jsme si doposud uvedli bychom tak mohli rozdělit do tří etap, a sice na období před a po roce 1895 a na období tzv. první republiky. Vývoj v dalších letech odvisel od dějinných událostí, které s sebou přinesl mnichovský diktát, konec druhé světové války a komunistický únorový puč. Záhy po roce 1939 poznaly změnu režimu nejvíce firmy, jejichž majiteli byli Židé. V případě židovských firem na jihu Čech totiž, ostatně podobně tomu bylo i jinde, byla krátce po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava na ně uvalena nucená správa, a to vydáním ustanovovací listiny (Bestallungsurkunde) úřadem oberlandráta v Českých Budějovicích jako nejnižším článkem civilní správy nacistického režimu. To přesně korespondovalo s trochu pozdějším nařízením o židovském majetku, které vydal protektor von Neurath a které znamenalo systematické, úplné vyvlastnění nejen menších podniků, ale i akciových společností majících více než 25 % židovskou účast.¹⁰⁰ Ba co víc, podle autentického výkladu nařízení samotného protektora jakožto zákonodárce a nejvyššího nositele exekutivy, mohlo se vztáhnout vyvlastnění i na majetky nežidovské, dokonce arijské, tedy bez ohledu na národnost majitele.¹⁰¹ V takových expropriovaných živnostech potom zprostředkovaně jmenoval oberlandrát režimu vhodného správce majetku, v němčině označovaného jako Treuhänder. V souvislosti s tímto krokem byl takový podnikatel, dá-li se to tak nazvat, vyzván krajským soudem prostřednictvím usnesení, aby ve lhůtě do 8 dnů po doručení oznámil zpětně soudu jak bude znamenat a podepisovat firmu její nastupující správce. Procedura byla v tomto ohledu stejná jako v předešlých letech, tedy

⁹⁹ SOAT, fond KS FA ČB, karton 27, sign. Reg. A/26, část spisu z roku 1908.

¹⁰⁰ Nařízení říšského protektora ze dne 21. června 1939, především § 9, odst. 3.

¹⁰¹ JURÁŠEK Stanislav: Předpisy o židovském majetku ... cd., str. 94 – 95. Paušálně lze říci, že protektor ustanovoval správce v hospodářských podnicích s více než 100 zaměstnanci anebo s ročním obratem vyšším než 3 000 000 K.

s nutným notářským anebo soudním ověřením.¹⁰² Po přestěhování sídla krajského soudu do Vodňan v roce 1941/1942, vyřizovalo tuto agendu jeho IV. oddělení. Žádost o změnu způsobu znamenání firmy a její zápis do obchodního rejstříku byla psána dvojjazyčně se základním kolkovým poplatkem 5 K a týmž poplatkem za ověřovací doložku ve výši 3 K spolu s notářským razítkem, podpisem a ostatními náležitostmi jako v předešlých obdobích. Legalizační poplatek, jako součást žádosti ke krajskému soudu, činil v roce 1940 hodnotu 6 K. Vyrozumění o vyřízení této skutečnosti obdržely na vědomí doručené ještě oberlandrát, městský úřad, berní správa, okresní úřad, obchodní a živnostenská komora a okresní finanční ředitelství, ovšem ta jen do roku 1943, kdy byla zrušena a jejich kompetence přebraly některé, již zmiňované, berní správy. Změna musela být i nyní úředně vyhlášena v tisku, a to v Ústředním oznamovateli.¹⁰³ Zlistování uvedené skutečnosti se událo vydáním konečné jmenovací listiny, kterou podepisoval vládní rada a krajský sekretář; mezi oběma jmény se umísťovalo kulaté úřední razítko s opisem *Oberlandrat Budweis*. Tímto způsobem zplnomocněný správce byl povinen vynaložit při výkonu svých pravomocí úsilí řádného živnostníka s ručením za každou škodu vycházející následkem opomenutí takové péče s tím, že mohl být kdykoliv v průběhu výkonu své funkce odvolán. Treuhänder vystupoval navenek vlastním jménem na účet podniku, protože se nejednalo přímo o firemního zmocněnce vůči majiteli podniku, tak jako to známe např. z předchozích období u prokuristy. Ve sporech před soudy vystupoval dosazený správce jako ten kdo podnik spravuje autoritativně se zachováním platného práva protektorátního, nikoliv jako podnik zastoupený správcem, a jeho zmocnění bylo určeno k vedení, event. likvidaci podniku. Nenahrazovalo žádnou zvláštní plnou moc.

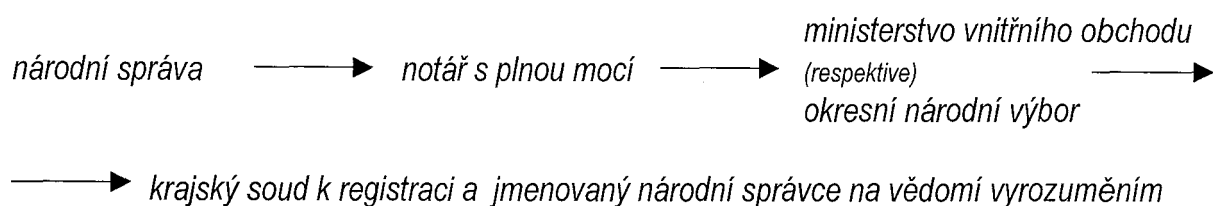
Situace a vývoj od roku 1945

Poslední zde zmiňovanou etapou bude období od roku 1945 do začátku 50. let 20. století. Přestože se původně mělo, jak předpokládala londýnská exilová vláda, vycházet z nepřerušené kontinuity první republiky Československé, ukázalo se, a historicky potvrdilo, že taková návaznost nebude až tak jednoznačně možná. V souvislosti s podnikatelskou sférou musíme hned zmínit datum 19. května 1945, kdy došlo k vydání

¹⁰² V letech 1940 – 1942 příslušela tato procedura výlučně IV. oddělení Krajského soudu v Českých Budějovicích.

¹⁰³ O Ústředním oznamovateli jsme už v poznámce pod textem pojednali výše (č. 92, str. 61).

dekretů prezidenta Edvarda Beneše mimoparlamentní cestou s platností zákonů pro oblast majetkoprávních vztahů. Některá majetkoprávní jednání z doby nacistické okupace tak byla prohlášena za neplatná. Důležitým dekretem však byl především ten, který zaváděl národní správu na majetek Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů, č. 5/1945 Sb. z. a n. s platností pouze pro země české. V případě německých firem bylo ihned v květnu 1945 přistoupeno k bohemizaci jejich názvů, což zajišťoval národní správce:

Úřední cesta takového vyřízení vedla tedy od žádosti národního správce ke zplnomocněnému notáři až k vyjádření ministerstva vnitřního obchodu, který však své stanovisko zaujímal jen k větším podnikům, resp. ke společnostem akciovým a s ručením omezeným. Pokud se jednalo o firmy menšího charakteru, vyjadřoval se k jejich záležitostem okresní národní výbor. Oba konečné orgány, ať už ministerstvo anebo ONV, pak zasílaly vyrozumění na krajský soud. Do konce září 1945 byla nucená národní správa zavedena asi do 10 000 podniků, v nichž pracovalo na 1 milion zaměstnanců, což bylo asi 75 % všech průmyslových dělníků.¹⁰⁴ U tzv. národně nespolehlivého obyvatelstva v pohraničí zaváděly národní správu také okresní správní komise, v obvodu českobudějovického krajského soudu např. v Českém Krumlově, které vysílaly do jednotlivých obcí místní správní komise anebo jediného správního komisaře. Národního správce pak ustanovovaly, podobně jako národní výbory, výměrem, který zasílaly za účelem provedení poznámky do obchodního rejstříku krajskému soudu. Odůvodněním vydání výměru byla zavedená formule, která hovořila o podniku, který se nacházel „v rukách osob nespolehlivých a veřejný zájem a plynulý chod hospodářského života nutně vyžadoval dosazení národní správy.“¹⁰⁵ Vnitřní obchod tvořil součást jedinečné působnosti v každé z republik, protože státní správu zde vykonávala ministerstva obchodu ve spolupráci se svazem spotřebních družstev a národními, především krajskými výbory. Tou dobou docházelo také k oslabování kompetencí obchodních

¹⁰⁴ ČAPKA František: Dějiny země Koruny české ... cd., str. 660.

¹⁰⁵ SOAT, fond KS FA ČB, karton 27, sign. A.1/31, výměr ze dne 19. září 1945 pro pilu a mlýn Jana Jungbauera v Ktiši.

a živnostenských komor, které se částečně transformovaly v exportní ústav do roku 1946, resp. 31. prosince 1948 docela zanikly. V dalších letech s převahou komunistického vlivu se však situace zvrtila v jakési obecné odbourávání buržoazních přežitků, řečeno tehdejší rétorikou, a nucená správa byla používána jako nástroj k dosažení státní kontroly nad živnostníky a podniky i v později etatizovaných firmách. Funkci národního správce mohla zprvu vykonávat pouze fyzická osoba. Určité omezené právo bylo dáno firmám v tom smyslu, že mohly požadovat změny v ustanovení národního správce, ovšem toliko za předpokladu, pokud se změnila na obchodní společnost, a to prostřednictvím svých nadřízených oborových orgánů; např. pro dřevozpracující průmysl etatizovaný skrze Československé závody dřevozpracující, n. p. a ústřední orgán pro průmysl dřevozpracující u průmyslového referátu Zemského národního výboru v Praze. Ten následně provedl výměr, jímž určil nového národního správce a také uvědomil krajský soud, jak už bylo naznačeno výše. Krajský soud vydal usnesení k dané záležitosti s buď kladným anebo zamítavým postojem. V případě zamítnutí se firma mohla odvolat k zemskému soudu coby soudu rekursnímu ve II. instanci, který mohl spor postoupit po vlastním rozhodnutí zpět k přezkoumání soudu první stolice, tedy soudu krajskému.

Při okresních národních výborech, které se podílely na celkové zaměstnanecké politice a umístování pracovních sil spolu se řízením některých hospodářských organizací, byly zřizovány odbory pro zajišťování německého majetku. Tyto odbory zasílaly na krajský soud žádosti o zápis poznámky národní správy v obchodním rejstříku podle ustanovení § 15, odst. c) výše jmenovaného dekretu. Žádost signoval vedoucí odboru a předseda ONV vlastní rukou s podpisem referenta úřadu za správnost vyhotovení. Okresní národní výbor měl v kompetenci zároveň rušení národní správy. Pokud byla firma většího rozsahu, spadala svou povahou mezi podniky, u kterých byl vyslovený jednoznačný požadavek znárodnění, a to už na celostátním sjezdu závodních rad a odborových skupin dne 21. února 1948 v Praze.¹⁰⁶ Socialistický chod výroby a hospodářský život vyžadoval, aby správa všech takových podniků, které přicházejí v úvahu ke znárodnění, byla co možná nejdříve přenesena z dosavadního majitele na osobu jinou, tedy aby byla do podniku co nejdříve zavedena národní správa. U těchto

---

¹⁰⁶ V obvodu českobudějovického krajského soudu byl jednou z prvních takových jednotlivých firem textilní podnik bratří Poetschů z Jindřichohradecka. Bratři Poetschové obdrželi výměr o národní správě brzy, již v dubnu 1948.

větších podniků byla jmenována národní správa ministerstvem vnitřního obchodu tzv. výměrem o zavedení národního správce (národních správců), v němž byla citována celá řada legislativních podkladů pro odůvodnění, které bývalo vypsáno na rubu listu. Výměr byl vydáván jménem ministrovým, podepisoval jej referent ministerstva se „žádostí o zápis poznámky podle tohoto výměru do obchodního rejstříku“.¹⁰⁷ Národní správce mohl být jmenován definitivně, prozatímně, ale i vícekrát pro jedinou živnost či podnik a na rozdíl od téhož, jmenovaného za nacistické okupace, mohl vystupovat jménem firmy obdobně jako dříve prokurista. To znamenalo, že směl například ve jménu firmy sepsávat žádosti k úřadům, ale i k jiným institucím. Firmu znamenal tak, že k jejímu znění „kýmkoliv napsanému neb vytištěnému připojí se dodatek ‚národní správa‘ a pod znění této firmy s tímto dodatkem národní správce [...] připojí svůj podpis a bude tuto firmu takto znamenati: [následuje podpis národního správce]“.¹⁰⁸ Na základě § 2 zákona 22/1948 Sb. z. a n. ze 3. února 1948 mohl také podávat návrh na výmaz firmy adresovaný krajskému soudu, pokud tato nepřesáhla hodnotu ryzího výtěžku do 150 000 Kčs ročně. Ještě před samotným odesláním návrhu však musel žádat berní správu o vystavení potvrzení o právoplatném zdanění všeobecnou daní výdělkovou na příslušný berní rok z jakého základu, které k žádosti na krajský soud přikládal.¹⁰⁹

Na nejnižší úrovni v rámci národního správcovství se můžeme bavit také o kompetenci místních národních výborů. Ty mohly v průběhu trvání rušit národní správu, resp. vyměnit jmenované správce opět vydáním výměru, který byl opatřen vedle kulatého úředního razítka podpisem svého předsedy. MNV také prováděl šetření přímo na provozu firmy a pokud shledal závažnější nedostatky, mohl přistoupit ze své kompetence k nápravě stavu věci prostřednictvím kontroly pracovní doby, evidence stížností zákazníků a provádění revizí národní správy. Veškeré zjištěné rozpory s dekretem 5/1945 prezidenta republiky, především § 7; 11; 18; 21 a k němu vydané směrnice, sepsával právě ve výměru, který byl vlastně rozhodnutím o jmenování nového národního správce v případě nenapravených nedostatků. Místní národní výbor vedle toho jmenoval sankce, jichž se může firma dočkat při pokračování takových nedostatků. Proti výměru se dalo odvolat podáním jednak u příslušného MNV ve lhůtě 15 dnů anebo

¹⁰⁷ SOAT, fond KS FA ČB, karton 30, sign. A/63, spis z roku 1948.

¹⁰⁸ SOAT, fond KS FA ČB, karton 26, sign. A I/17.

¹⁰⁹ Tato žádost byla zpoplatněna kolkovým poplatkem 20 Kčs.

k ONV, odvolání však nemělo odkladného účinku; povinně všechny tyto skutečnosti bral písemně na vědomí krajský soud. Další písemnost, kterou MNV vydával, souvisela se jmenováním prozatímní národní správy – byl jí dekret. Tím obesílal jmenovaného správce s výzvou k osobní návštěvě výboru ve věci složení slibu podle § 18 dekretu ze dne 25. srpna 1945 přímo před předsedou, jemuž pak v měsíčních lhůtách předkládal účty. Proti dekretu bylo možné odvolání ve lhůtě do 15 dnů ode dne doručení, a to podáním u MNV, resp. ONV opět bez odkladného účinku.

Odhlédneme-li od národních správců, posledním orgánem, který zde zmíníme v souvislosti s koncem vymezeného období budou lidové soudy jakožto nástupci soudů okresních; jejich sídla se tedy shodovala s obvody ONV, event. bývaly posílené ještě dalšími okresními pobočkami.¹¹⁰ Jejich oddělení podnikových rejstříků obstarávala agendu výmazů firem v poslední etapě existence živnostenské sféry, tedy po roce 1952, na základě § 4 a 5 zákona 22/1948 Sb. Samotné znění výmazu firmy bylo provedeno zpravidla strojopisem na převážně cyklostylově předtištěném formuláři bez úřední hlavičky, navíc býval sepisován, alespoň v československém okrese, na reverzní straně formuláře *zápisu o provedení důkazu*, zřejmě v důsledku poválečného šetření papírem na úřadech. Povinná lhůta k opětovnému opovězení firmy se stanovila na dobu jednoho měsíce a pokud nebyla vykonána, vymazal živnost lidový soud automaticky z moci úřední. Otázkou zůstává, zda měla tato možnost fakultativní charakter a tedy své reálné opodstatnění v prostředí, v němž se vytvářela. Hraničním letopočtem pro definitivní výmaz byl totiž rok 1955, který de facto plošně znamenal úplný konec soukromého podnikání v Českých zemích až do konce 80. let minulého století.

Poslední etapou, která završila celé stoleté trvání podnikatelské sféry, byl proces znárodnění. Touto neslavnou érou se však nebude diplomová práce zabývat dopodrobna, a tak budiž uvedeno jen několik krátkých poznámek. Etatizace jako důsledek a konečné vyústění tendencí předešlého vývoje představovala převedení veřejných obchodních prostředků do vlastnictví státu. Zřizovaly se proto národní podniky a jim podřízené odštěpné závody, zpočátku především v krajských městech, ačkoliv výjimkou nebyly ani menší lokality. Tak jako se dříve zveřejňovaly oficiálně protokolace a výmazy

---

¹¹⁰ Lidové soudy byly zřizované v souvislosti se zaváděním jednotného socialistického soudnictví zákonem 64/1952 Sb.

firem, byly postupně zveřejňovány v Úředním listu republiky Československé všechny znárodněvané podniky vždy pod jednotlivými čísly vyhlášek s vyznačením pod jaký národní podnik bude bývalá soukromá firma patřit. Znárodnění, podepisováno vlastní rukou ministra vnitřního obchodu Františka Krajčára, se týkalo nemovitostí, budov a zařízení, příslušenství podniku a jeho práv, cenin i finančních prostředků. Pro ilustraci si můžeme uvést některé oborové činnosti s vyhlášovacími čísly:

- 2329 až 2330 Vyhláška o znárodnění některých podniků, v nichž se provozuje obchod kůžemi, usněmi a potřebami pro řemeslníky a následném zřízení národního podniku Řemeslnické potřeby.
- 2333 až 2336 Veřejné obchodní prostředky v oboru drogistického zboží a zboží materiálního, foto-kino, optického aj. a následné zřízení národního podniku Chemodroga a Drobné spotřební zboží.
- 2337 až 2338 Veřejné obchodní prostředky v oboru potřeb zdravotnických, chirurgických, dentálních a laboratorních a následné zřízení n. p. Sanitas.
- 2339 až 2340 V oboru obchodu s palivy se zřizuje národní podnik Uhelne sklady československých dolů.

Etapa vývoje po roce 1939 a 1945 není sice tak pestrá jako předešlá období, nicméně jasně dokladuje postupný sestup tendencí živnostenské politiky až po její úplný zánik v polovině 50. let 20. století. Hlavními rysy tohoto období je zavádění národních správ a následné výmazy firem, mnohdy prováděné ex offio a konečné znárodněování.

6 SFRAGISTICKÝ EXKURZ A VYBRANÉ OVĚŘOVACÍ PROSTŘEDKY

Uvážíme-li tři základní funkce užití pečeti, je nutno podotknout, že i v devatenáctém a začátkem 20. století se v rámci úřední, resp. firemní, agendy vyskytují ve všech svých podobách, ačkoliv některé slaběji než např. v raném novověku či ještě dříve. K první funkci pečeti jako úředního prostředku, tedy funkci uzavírací, bychom mohli vztáhnout v souvislosti se soudní civilně-obchodní agendou použití v korespondenci. Pečeť uzavírala hlavně obálku, na níž se umístil jeden velký exemplář, v případě okresních soudů i několik menších pečetí, jako ochrana proti náhodnému, ale zároveň také nepovolanému otevření. Na některých písemnostech českobudějovického krajského soudu sledujeme ještě okolo roku 1865 jejich skládání podobně jako na starších misivech, a to včetně přitištěné pečeti, která se pro otevření musela přelomit. To znamená, že se dosud také užívalo neklížených obálek bez zalepení jejich přehybu. Druhou funkcí pečeti, tedy pověřovací, v daném materiálu je její doklad ve smyslu právního či úředního pověření. Tento lze pozorovat u zprostředkovaného pořízení, tedy hlavně skrze notářské a advokátní kanceláře, které žadatelům vyhotovovaly žádosti, plné moci a doklady potvrzující průkaznost jako třeba ověření dokladů nebo totožnosti. V takových případech, jednalo-li se o více listů, které tvořily jediný dokument, byla jejich hřbetem provlečena barevná šňůra vyvedená na revers posledního listu a zapečetěná. Notář i budoucí firmant byli tak ve vzájemném vztahu, který se dá nazvat zprostředkovaným, přeneseným pověřením, resp. posláním ve věci vyřízení legislativních kroků směřujících k jedinému cíli – úřednímu vyhlášení podniku.

Funkce ověřovací bude poslední ze tří jmenovaných, ovšem nejpoužívanější. V tématicky vymezeném období se s ní shledáme hojně hned od roku 1850, a to téměř ve všech důležitých úředních knihách. U krajského soudu se jednalo o zpečetění písemnosti tak, že celá kniha měla uprostřed listů u hřbetu předem připravenou perforaci, jíž byla provlečena bavlněná šňůra, ponejvíc kroucená ve dvou barvách nití, vyhnutá směrem ke středu posledního listu, přideštiny anebo předsádky, kam se pečeť přitiskla (viz níže obrázek 6 a; provlečení hřbetovou perforací je označeno šipkou). Pokud kniha nebyla opatřena perforací, praxe s barevnou nití odpadla a přistoupilo se jen k pouhému přitištění pečeti na důkaz zpečetění a souhlasu šéfa úřadu či instituce s obsahem svazku. Tento způsob se

objevuje u písemností, resp. knih Obchodní a živnostenské komory v Českých Budějovicích, a to ještě po roce 1918. K takové pečeti náležela, především krátce po roce 1850 a přímo tehdy, klauzule, v níž se uvádí název úřadu i písemnosti, datovací formule¹¹¹ a podpis představeného šéfa úřadu (viz obrazovou přílohu č. 10).

Co se týče pečetní látky, je pro toto novější období užíváno výhradně červeného pečetního vosku v různých odstínech.¹¹² Jiné druhy známé ze středověké a raně novověké sfragistiky se zde takřka nevyskytují. Přesto ale můžeme mezerovitě, a sice na notářských listinách, vidět pečeti papírové, které mají již před přitištěním hlubotiskem vyhotovený text.¹¹³ V dalším případě se jedná o pečeti oplatkové, jež byly překryty do různého tvaru vystřiženým papírovým krytem a poté do něj otištěný typář.¹¹⁴ Pouhá papírová pečeť s výlučnou funkcí uzavírací byla používána českobudějovickým krajským soudem v časech monarchie; nejčastěji se jednalo o čtverec, na němž byl stejný obraz jako na kulatém úředním razítku soudu, o čemž je pojednáno níže. Pokud bychom měli popisovat pečetní obraz, o němž jsme se nyní zmínili v souvislosti s razítkem, vyskytuje se na pečetích úředního rázu v tomto období pouze jediný typ, a tím je pečeť erbovní – v souvislosti s čistě byrokratickým použitím by bylo možná vhodnější synonymum znaková. Totiž jediným používaným heraldickým motivem je zde po celé období výhradně státní znak ve svých různých podobách tak, jak se měnilo státní zřízení. Pro období monarchie tedy bylo používáno střední hlavní pole velkého štítu Rakouského císařství, tedy vlastně genealogický erb panovnické císařské rodiny. To je rozděleno podélně na tři štíty obsahující uprostřed domácí rakouský erb stříbrného příčného pruhu v červeném poli, vpravo korunovaného červeného habsburského lva ve zlatém poli a vlevo erb vévodů lotrinských, tedy ve zlatém poli pokosem červený pruh, na němž jsou tři stříbrní osekání orlové za sebou. Štít je ozdobený odznaky řádů spočívajících na prsou dvojhlavého císařského orla černé barvy, na každé hlavě korunovaného se zlatou zbrojí a červenými jazyky, který drží v pravém pazouru zlaté říšské žezlo a státní meč se zlatou křížovou

---

¹¹¹ Např. K. k. Landesgericht als Handelssenat, Budweis am [datum], následoval podpis představeného, jeho funkce a pod spodní okraj funkce představeného byla přitištěna pečeť; viz obrázek 6 a.

¹¹² Krajský soud České Budějovice používal červený vosk jasnější barvy, který se dochoval v lepším stavu než pečeti komorní, kde je vosk tmavší a lámavější.

¹¹³ Nedá se zde hovořit o opisu, legendě ani jiných znacích v pravém slova smyslu známých z voskových a jim podobných pečetí, zvláště z let daleko dřívějších.

¹¹⁴ Známe nejvíce papírové kryty tvaru květiny, rozety, hvězdy, kruhu a ozdobně ostříženého oválu.

rukojetí a v levém pazouru císařské zlaté jablko se zlatým křížem. Heraldické barvy jsou zde uvedeny jen pro úplný pořádek s ohledem na pravidla heraldického popisu, neboť ve sfragistice samozřejmě přímo rozpoznatelné nejsou. V této podobě se udržuje na pečetích úřadů i notářských kancelářích až do října 1918, kdy se často na pečetích, spíše však na otiscích razítek, v souvislosti se změnou na republikové státní zřízení státní znak rakouské monarchie odstranil, a tudíž erb buď zcela chyběl nebo v případě, že odstraněn nebyl, přeškrtnul se. Podobný trend sledujeme také u otisků razítek, která nahradila postupně funkci voskové pečeti docela. Vybrané typy krajských soudních razítek jsou předvedeny v ukázkách v příloze, kde lze vizuálně pozorovat odlišnosti několika vývojových stádií. Ještě větší rozmanitosti dokladuje vývoj prezentačních razítek při krajském soudu, které se různily jak ve způsobu umístění na písemnosti, kdy v období před rokem 1900, resp. 1895 otiskovala se na reverzní stranu a po tomto období nad inskripci na avers. Navíc byla tou dobou prezentační razítka na rozdíl od předchozího období orámována, v případě obchodní a průmyslové komory dokonce dvojmo, ovšem tam až zhruba od roku 1907. Otisky razítek oproti pečetnímu vosku nebyly ustáleny v barvě, používalo se černé, modré i červené modifikace, nejvíce však prvně jmenované.

K dokreslení tohoto krátkého sfragistického exkurzu je zobrazeno několik ukázek s popisem v přílohách č. 6 – 10.

Obr. 6 a

ZÁVĚR

Komplexní nástin, který přináší alespoň základní orientaci ve velmi rozmanité agendě související s praxí živnostenského podnikání a jeho porozumění, nikoliv dějinný vývoj jednotlivých profesních oborů, byl hlavním záměrem zpracování této diplomové práce. Poznat však detailně jednotlivé vztahy mezi zainteresovanými úřady a stavovskými orgány i firmami samotnými by přesahovalo rámec takové práce, která se proto omezila především na diplomatický materiál dochovaný v registratuře Krajského soudu v Českých Budějovicích – ve stejnojmenném archivním fondu, za doplnění vhodných fragmentů z fondu Obchodní a živnostenské komory České Budějovice. Protože první ze jmenovaných souborů je uspořádaný jenom provizorně, práce s dochovanými archiváliemi byla o to obtížnější. Postrádá totiž větší systematicčnost v uložení a vhodnou archivní pomůcku, což se odráží negativně na vynaloženém úsilí a především na čase potřebném ke studiu, výběru a získávání vhodných skutečností. Hlavní stat' je a priori založena právě na využití archivních pramenů a komplementární, obecně naučné anebo slovníkové literatury. Tituly týkající se přímo dané problematiky se vyskytují jen se staršími daty vydání a jejich dostupnost je proto obtížnější. Nicméně použití Mayslovy monografie o českobudějovické obchodní a průmyslové komoře¹¹⁵ a se soudní obchodní agendou úzce související další dvě publikace, Klierova a Lošanova,¹¹⁶ alespoň z části postačily k objasnění některých nepříliš zřejmých faktů nabytých studiem pramenné základny. Z obecného hlediska může obsah této práce přinést usnadnění v určování vybraných typů písemností druhé poloviny 19. a první poloviny 20. století na základě popisu nejčastěji se v podnikatelské sféře vyskytujících diplomatických kategorií. Náročnost hlubšího poznání vnějších i vnitřních znaků dochovaných písemností je přitom mnohdy ztížena velmi zběžným vyhotovením, což je důsledkem zhoršené kvality písma, především v dokumentech konceptních řízení po roce 1850. Jazykové zastoupení, které bylo do roku 1895 s jistotou v převaze německé, tento trend ještě umocňuje.

Odhlédneme-li od uvedeného stavu, je možné zmínit další eventuality, jež se nabízejí v souvislosti se studiem a prací na poli diplomatiky a vůbec historie

¹¹⁵ MAYSL Albert: Obchodní a průmyslová komora v Čes. Budějovicích ... cd.

¹¹⁶ KLIER Vincenc, O zápisech do rejstříku obchodního ... cd. a LOŠAN František: Soudnictví živnostenské ... cd.

živnostenského prostředí na jihu Čech. Kompetencí velmi blízký a zároveň jedním z dalších vydavatelů písemností se vztahem k podnikatelské sféře je bezpochyby okresní úřad, který byl byrokraticky i věcně rovněž kompetentní v záležitostech živnostenských a řemeslných. V případě stejnojmenného archivního fondu by bylo možné využít k vyznačenému účelu rozsah let 1850 – 1945 (posteriorum 1958), což plně postačuje;¹¹⁷ navíc se zde nabízí studium archiválií se vztahem k živnostenskému úřadu, který byl jeho součástí. Českobudějovický okresní soud je využitelný dokonce pro léta 1850 – 2001.¹¹⁸ Vedle těchto fondů okresní povahy by se dal s jistotou použít archivní soubor Živnostenská společenstva České Budějovice pro léta 1860 – 1949, který zpracoval českobudějovický archivář Václav Břečka a opatřil jej přehledným inventářem; fond je uložen v tamějším státním okresním archivu. V neposlední řadě je využitelný také fond Živnostenská inspekce České Budějovice s uložením ve Státním oblastním archivu v Třeboni, ačkoliv pouze se vztahem k továrním živnostem. Inspekce se totiž zřizovala jako státní dohlížecí orgán se statutem státního úřadu nad dodržováním všech zákonných opatření pouze ve věci pracovních podmínek dělníků, a to již zákonem ze 17. června 1883. K upevnění smysluplnosti této organizace došlo sice v roce 1909, kdy byl utvořen konečně vhodný počet inspekčních obvodů, pro Čechy jich bylo sedmnáct, rozšířen počet inspektorů i pomocného personálu, nicméně orientace na netovární podniky, zemědělské závody a doly stále absentovala.¹¹⁹ Prameny týkající se okresních jednot živnostenských společenstev českobudějovického komorního obvodu se dají nalézt v jednotlivých státních okresních archivech. Bohužel právě jednota českobudějovická je uložena svým materiálem až od roku 1932, a tak lze sledovat její vývoj před tímto rokem jen z dochovaných fragmentů v rámci archivního fondu komory.

Přes všechny tyto uvedené alternativy dalšího využití však lze tvrdit, že pro diplomovou práci bylo využito maximálně prostředků, ať už pramenných či primárně literárních, v intencích, které naznačuje její název a následný úvod do vytyčené problematiky. Tématicky hlavní část práce má přímý vztah k využití spisovny českobudějovického krajského soudu, ovšem vědomě bylo potlačeno například studium

¹¹⁷ Fond je tvořený písemnostmi svých původců v Českých Budějovicích: podkrajského a okresního úřadu, okresního hejtmanství, okresní správy politické a okresního národního výboru; je zpracovaný ve 190,86 bm, nezpracovaná část představuje 3,89 bm – fond je částečně přístupný.

¹¹⁸ Zpracovanost fondu je dána 178,82 bm archivního materiálu, nezpracováno je 150,9 bm; celkově částečně přístupný.

¹¹⁹ Archivní soubor v rozsahu let 1892 – 1951 je opatřený sdruženým inventářem, sign. I/184, NAD 67.

personálií jednotlivých pracovníků a členů civilního obchodního senátu, kteří měli mnohdy návaznost také na další stavovské instituce typu obchodní a živnostenské komory a dalších. Důvodem byly časová náročnost a hromadící se eventuality stále hlubšího pronikání do dané problematiky, což by se mohlo stát neúnosné a strukturu diplomové práce by takové faktory mohly zneřehlednit.

K analýze diplomatického materiálu bylo využito okolo jedné třetiny archivního materiálu se vztahem k firmám jednotlivců citovaného fondu krajského soudu, tedy kartonů 2 – 40. Protože dílčí agenda tohoto typu přesahuje počet sta kartonů, z celkového počtu více než čtyř set, lépe řečeno s ohledem na pravidelně se opakující typy písemností v dalších spisech, byl tento rozsah k účelu rozboru a typového poznání vnějších a vnitřních znaků shledán jako plně dostačující. Konečně tato práce je založena na objasnění firemní agendy struktury podnikatelské sféry Českobudějovicka a s tím souvisejících úřadů státních i stavovských pomocí diplomatického rozboru archivních písemností. To vše za využití pomocných věd historických, tedy hlavně diplomatiky, méně už sfragistiky, na pozadí nezbytně souvisejících dějin státní správy u nás.

UŽITÉ PRAMENY A LITERATURA

V následujících dvou oddílech budou citovány prameny a literatura, které byly použity pro sepsání této diplomové práce. Zde je vhodné zmínit tu skutečnost, že vzhledem k úzce vymezenému tématu bylo použito jednak pramenů k širšímu poznání tématu, jednak i titulů obecného rázu se vztahem k živnostenské problematice, pouze omezeně. Z literatury byly vybrány jako nutně relevantní zvláště monografie s regionálním pohledem na věc firemní agendy, nikoliv na sledování přímého dějinného vývoje, a to hlavně civilně-soudního, potažmo komorního charakteru. Tyto publikace jsou především dobové a jejich výskyt značně řídký (cf. citace níže: Klier, Lošan, Maysl apod.).

UŽITÉ PRAMENY

Prameny nevydané (Státní oblastní archiv v Třeboni):

Krajský soud České Budějovice – firemní agenda; sign. I/66; kartony 2 – 40.

Krajský soud České Budějovice – firemní agenda; sign. I/66; kniha IV/1 – protokol o registraci obchodních firem a jejich výmazu.

Obchodní a živnostenská komora České Budějovice; sign. I/140; karton 8.

Obchodní a živnostenská komora České Budějovice; sign. I/140; kniha 1 zápisů ze schůzí z let 1850 – 1851.

Obchodní a živnostenská komora České Budějovice; sign. I/140; kniha 43 zápisů ze schůzí z let 1921 – 1922.

Obchodní a živnostenská komora České Budějovice; sign. I/140; kniha 88 rejstříku vzorků z let 1860 – 1922.

Sbírka map Zemědělsko-lesnického archivu Nové Hradky, neuspořádaný archivní fond; Entwurf eines Uibersicht der neuen Eintheilung des Kronlands Böhmen mit beiläufiger Grenzbezeichnung und genauer Angabe des Sitzes sämmtlicher. Behörden, Gerichte et C. 1850. In Comission der k. k. Hof- Buch- et Kunsthandlung von Fr. Aug. Credner et Kleindub, Verlag Fr. C. Steyrer, Prag. Vydáno v Praze roku 1850.

Sbírka map Zemědělsko-lesnického archivu Nové Hradky, neuspořádaný archivní fond; Handkarte des Königreiches Böhmen von J. E. Wagner, Prag; Verlag von F. Kytka Buchhandlung, měřítko 1:600 000; 63 x 49,5 cm; 6. vylepšené vydání, Praha 1900.

Sbírka římskokatolických matrik Jihočeského kraje, farní úřad České Budějovice, matrika zemřelých pro léta 1898 – 1904, kniha č. 20 nového přírůstku, sign. 102.

Prameny vydané:

Bericht der Handels- und Gewerbe- Kammer in Budweis über Industrie, Handel und Verkehr in den Jahren 1871 – 1875; České Budějovice 1879.

K. k. Statistischen Zentralkomision in Wien: Österreichische Justitz-Statistik, ein Handbuch für die Justitzverwaltung zweiter Jahrgang; Wien 1911.

Protokoly řádných a mimořádných schůzí Obchodní a průmyslové komory v Českých Budějovicích z let 1890 – 1899, České Budějovice 1891 – 1900.

UŽITÁ LITERATURA

BRZOBOHATÝ Jan: Finanční správa v Českých zemích v období let 1850 – 1918 s přihlédnutím k vývoji v první polovině 19. století; In: SAP 1, ročník XXVI, Praha 1976.

BŘEČKA Václav: Živnostenská společenstva České Budějovice (1337) 1860 – 1949 (1951); inventář SOKA České Budějovice; České Budějovice, 1964.

ČAPKA František: Dějiny zemí Koruny české v datech; Libri, Praha 1998, ISBN 80-85983-51-6.

Encyklopedie Českých Budějovic; vydalo město České Budějovice vlastním nákladem; České Budějovice 1998.

Encyklopedický institut Československé akademie věd, kolektiv autorů: Malý encyklopedický slovník A –Ž; Academia Praha, Praha 1972.

GERŠLOVÁ Jana, SEKANINA Milan: Lexikon našich hospodářských dějin 19. a 20. století v politických a společenských souvislostech; nakladatelství Libri, Praha 2003, ISBN 80-7277-178-7.

JANÁK Jan, HLEDÍKOVÁ Zdeňka, DOBEŠ Jan: Dějiny správy v Českých zemích od počátků státu po současnost; Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2005, ISBN 80-7106-709-1.

JURÁŠEK Stanislav: Předpisy o židovském majetku a další předpisy Židů se týkající; vlastním nákladem, Praha 1940.

KLIER Vincenc: O zápisech do rejstříku obchodního pro praktickou potřebu; Obchodnický spolek Merkur, Praha 1892.

KOLÁŘ Martin, SEDLÁČEK August: Českomoravská heraldika; nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, díl I.; Praha 1902.

KREJČÍKOVÁ Jarmila, KREJČÍK Tomáš: Základy heraldiky, genealogie a sfragistiky, vysokoškolská skripta UJEP Brno; SPN, Praha 1987.

LESÁK Vladimír: Úvod inventáře k fondu Obchodní a živnostenská komora České Budějovice, archivní pomůcka SOA Třeboň – inventář k fondu OŽK ČB, sign. I/140; Třeboň 1962.

LOŠAN František: Soudnictví živnostenské v Rakousku (dle zákona ze dne 27. listopadu 1896, čís. 218 říš. zák.) – soustavný výklad theoretický také pro účele života praktického; Václav Kraus, Tábor 1904.

MAYSL Albert: Obchodní a průmyslová komora v Čes. Budějovicích 1850 – 1905; nákladem Obchodní a průmyslové komory v ČB, České Budějovice 1906.

Obchodní komora – věstník Ústředny obchodních a živnostenských komor v Praze, Obchodní komora v Čes. Budějovicích, Olomouci, Plzni, ústředny v Hradci Králové a Zemské rady živnostenské pro Čechy; nákladem OŽK v Plzni, ročník V – 1923, Plzeň 1923.

Okresní úřad České Budějovice: Z historie státní správy a územní samosprávy 1850 – 2002, Okresní úřad ČB a SOkA ČB; České Budějovice 2001.

RANDÝSEK Robert: Krajský soud České Budějovice, provizorní archivní pomůcka SOA Třeboň – inventář k fondu Krajský soud České Budějovice, sign. I/66; Třeboň 1961.

Sborník archivních prací: Metodické návody a instrukce pro zpracování archivního materiálu, návod pro zpracování fondů krajských soudů – zvláštní příloha ke Sborníku archivních prací; In: SAP 2, ročník X, Praha 1960.

ŠMILAUEROVÁ Eva: Správní vývoj a diplomatika písemností okresních národních výborů v letech 1945 – 1960; In: Sborník archivních prací 32, Praha 1982.

URBAN Otto: Československé dějiny 1848 – 1914 I, hospodářský a sociální vývoj; Státní pedagogické nakladatelství Praha; Praha 1988.

Elektronické zdroje:

<http://www.ceskearchivy.cz/soka-cb/index.php> [11. prosince 2006].

<http://www.printing.cz> [27. listopadu 2006].

REJSTŘÍK JMENNÝ

Bruck Karl von	ministr financí	28
Effmert Antonín J.	prezident OPK ČB	41
Holanský Vojtěch	říšský poslanec	17
Krajčír František	ministr vnitřního obchodu	71
Křikawa František Josef	okresní hejtman, komisař OPK ČB	16, 17
Kutschera Kaspar	prezident Krajského soudu ČB	25
Lukáš Bohuslav	souhrnný likvidační národní správce	57
Maysl Albert	II. sekretář OPK ČB	9, 14, 18, 75, 81
Nykodim Arnošt	rada, člen obchodního senátu KS ČB	41, 47
Patzák František	prezident OPK ČB	18
Pizinger František	prezident Krajského soudu ČB	27
Sazyma Jan	prezident Krajského soudu Vodňany	26
Touš Emanuel	notář v Českých Budějovicích	59
Zvěřina Jaroslav	přednosta Okresního soudu ČB	27

SEZNAM OBRÁZKŮ V TEXTU

Doprovodné obrázky, resp. graf, v textu diplomové práce jsou značeny vždy tak, že k číslu kapitoly nebo podkapitoly je přiřazen písmenný znak. Odkazy na zdrojové fondy těchto obrázků jsou uvedené v následujícím přehledu.

Obrázek	Druh a vročení písemnosti	Fond SOAT
4 a	graf počtu živností v letech 1890 – 1899	OŽK ČB, vydané prameny ¹²⁰
5.1 a	koncept vyřízení žádosti, 1911	KS FA ČB, karton 8, sign. AI/104
5.1 b	formulář zanesení firmy, 1912	KS ČB FA, karton 34, sign. Rg.A/116
5.1 c	protokol ediktálního řízení, 1864	KS ČB FA, karton 30, sign A.I/63
5.2 a	spisová obálka s čís. znakem a vročením, 1863	KS ČB FA, karton 30, sign A.I/63
5.2 b	kancelářská značka pro trvání lhůty, 1911	KS FA ČB, karton 33, sign. AI/108
5.2 c	nařízení o doručení, 1908	KS FA ČB, karton 33, sign. AI/108
5.2 d	spisová obálka pro písemnosti, 1863	KS ČB FA, karton 30, sign A.I/63
5.3 a	titulní list žádosti o známenání firmy, 1875	KS FA ČB, karton 33, sign. AI/108
5.3 b	dobrozdání OŽK Č. Budějovice, 1863	KS FA ČB, karton 30, sign A.I/63
6 a	pečeť u hřbetové perforace úřední knihy, 1850	KS ČB FA, kniha IV/1, fol. 130 v

¹²⁰ Viz poznámku pod textem č. 36 v kapitole Úvod do živnostenské problematiky na Českobudějovicku.

SEZNAM PŘÍLOH

(Není-li uvedeno jinak, odkaz na zdroj pramene je citovaný přímo u obrázku v příloze.)

- 1 Několik pohledů na budovu Justičního paláce Krajského soudu v Českých Budějovicích, sídla jihočeské justice od roku 1905; fotografováno svépomocí dne 2. prosince 2006.
- 2 Mapa z roku 1900 s vyznačením kompetenčního obvodu Krajského soudu v Českých Budějovicích.
- 3 Budějovický kraj v roce 1850 a hranice obvodní působnosti Obchodní a průmyslové komory v Českých Budějovicích.
- 4 Tři ukázky vidimačních klauzulí civilního obchodního senátu Krajského soudu v Českých Budějovicích.
- 5 Příklady dvou ověřovacích doložek okresních soudů v Českých Budějovicích a Jindřichově Hradci připojovaných k notářsky vyhotovovaným písemnostem.
- 6 Ukázky papírových a voskových pečeti z úřední praxe Krajského soudu v Českých Budějovicích. SOAT, fond KS ČB FA, karton 12, sign. I.9/252 (I); dtto, sign. I.9/233 (II); dtto, karton 7, sign. I.9/95 (III); dtto, kniha IV/1 (cp., IV).
- 7 Kulatá úřední razítka Krajského soudu v Českých Budějovicích ze tří vzorových období.
- 8 Vývoj prezentačních razítek Krajského soudu v Českých Budějovicích na příkladech z let 1882 – 1943.
- 9 Vzorčky pečeti a razítek používaných v rámci úřední činnosti Obchodní a průmyslové komory v Českých Budějovicích.
- 10 Pečeť přitiskovaná na revers poslední strany úřední knihy civilně-soudní agendy se hřbetní perforací, datací, podpisem šéfa soudu a názvem úřadu; rok 1850.
- 11 Kancelářské zkratky civilní obchodní agendy Krajského soudu v Českých Budějovicích používané v letech 1850 – 1938; výběr nejužívanějších typů.

• PŘÍLOHA 11

Zkratky úřední obchodní agendy Krajského soudu České Budějovice používané od vzniku soudu do roku 1938. Podle povahy svého obsahu lze některé zkratky samozřejmě řadit jen do časového období, pro které jsou poplatné (monarchie versus republika); některé naopak používaly se bez ohledu na tyto skutečnosti (především názvy běžných úředních funkcí).

▪ C. k. s. taj.	C. k. soudní tajemník
▪ Dor.	Doktor (zde myšleno doktor práv)
▪ Dor!	Doruč! (kancelářská zkratka k expedici písemnosti)
▪ Fr.	Frist
▪ HB	Handelsbeisitzer
▪ Hg.	Handelsgesellschaft
▪ K.	Viz <i>Vid K.</i>
▪ Kal.	Kalendářní lhůta, ekvivalent k německému <i>Fr.</i>
▪ K. k. Ger. Secr.	K. k. Gerichtsecretär
▪ K. k. Hd. Beis.	K. k. Handelssenat-Beisitzer
▪ K. k. KGB Abt. II	K. k. Kreisgericht Budweis, Abteilung II
▪ Leg. Gb.	Viz <i>Leg. Geb.</i>
▪ Leg. Geb.	Legalisierte Gebühr
▪ Předs. a ref. r. v. z. s.	Předseda a referující rada vrchního zemského soudu
▪ S. k. revident	Soudní krajský revident
▪ S. r.	Soudní rada
▪ Vid. H. Registerführung	Videat Hauptregisterführung
▪ Vid. G. K.	Videat Gerichtskanzlei
▪ Vid. K.	Videat Kanzlei
▪ Vid. Rg. Führ.	Videat Registerführer
▪ Viz Kce	Viz kancelář, ekvivalent k německému <i>Vid. K.</i>
▪ Voant	Votant
▪ Vors. K. k. L. G. R.	Vorsitzende k. k. Landesgerichtsrath
▪ Vorsitz. u. ref. k. k. OLGR	Vorsitzende und referierte k. k. Oberlandesgerichtsrath
▪ Vot.	Votanten
▪ Vot. soud. sen.	Votant soudního senátu
▪ V. s. r.	Vrchní soudní rada
▪ Zprav. r. z. s.	Zpravující rada zemského soudu

• PŘÍLOHA 10

Ukázka pritištěné pečeti na reversu posledního listu v úřední knize Krajského soudu v Českých Budějovicích. SOAT, fond KS ČB FA, kniha IV/1.

legenda:

- A kulatá úřední pečeť Krajského soudu v Českých Budějovicích v červeném vosku, průměr 33 mm; rok 1850
- B dvoubarevná bavlněná šňůra provlečená dvojitou hřbetní perforací úřední knihy
- C klauzule s názvem soudu a typem úřední knihy, datem úředního ověření, číslem jednacím a počtem folií v této knize
- D datační formule zpečetění s udáním místa
- E podpis šéfa úřadu, zde soudního prezidenta Kaspara Kutschery
- F vlastnoruční označení funkce soudního představeného, zde jako součást autografu

